

BARTOMEU M. XIBERTA

CLAVIS ECCLESIAE

De ordine absolutionis sacramentalis ad
reconciliationem cum Ecclesia

Alteram editionem paravit,
introductione et notis auxit

JOSEP PERARNAU

Barcinone
Apud Sectionem Sancti Paciani
Facultatis Theologiae

1974

INTRODUCCIO

Clavis Ecclesiae és una tesi. Perquè és un treball presentat per a obtenir un grau acadèmic, el magisteri en teologia; perquè tota l'exposició és destinada a provar una proposició, que es presenta en forma de tesi: Reconciliatio cum Ecclesia est res et sacramentum sacramenti poenitentiae, proposició que es repeteix dues vegades, al començament i a l'acabament del treball (1); i perquè tota la seva estructura reflexa aquella disposició paradigmàtica d'una tesi de manual teològic per allà als anys vint: una exposició del problema (praefatio, p. 3-4) i del seu sentit teològic general (prooemium, p. 12); el cos de l'estudi, dedicat a la demostració de la proposició, a base de proves tretes de la sagrada Escriptura (probatur ex Sacra Scriptura, p. 13-22), dels testimoniatges dels pares de l'Església (probatur ex Traditione, p. 23-87), prova que es confirma amb els testimonis dels grans teòlegs medievals (comprobatio apud doctores scholasticos, p. 88-95). L'obra s'acaba prenent nota del resultat (conclusio, p. 96), que és el de donar per demostrada la proposició que havia servit de tesi: Reconciliationem cum Ecclesia esse rem et sacramentum sacramenti poenitentiae (p. 96).

La intenció de Xiberta en escriure la seva tesi la coneixem per un text que és un dels últims de la seva producció i que cal posar a l'abast del possible lector de Clavis Ecclesiae:

«Em sigui permès de posar a l'ombra del pare La Taille la petita contribució que tocà a un servidor de prestar al procés de revaloració de l'Església en el seu caràcter d'actuadora de la nostra vida sobrenatural. Aquesta contribució pren de mira la intervenció que convé a l'Església en la reconciliació dels pecadors en el sagrament de la penitència. Portàvem tres decennis de controvèrsies sobre l'existència del sagrament de la penitència en l'Església primitiva. Adversaris i defensors daven per descomptat que la penitència pública (tan ben documentada) no era pas el sagrament ordenat a la nostra reconciliació amb Déu, sinó un procés jurídic relacionat sols a l'Església.

(1) Clavis Ecclesiae, pp. 12 i 96.

D'aquest pressupòsit comú, els adversaris passaven a negar el sagrament per manca de testimoni d'una altra penitència privada sacramental, mentre els defensors s'escarrassaven per descobrir testimonis. Aleshores semblà escaient d'eliminar els pressupòsits, aplicant la major aproximació de l'Església a l'acció sacramental causadora de gràcia, que havia estat la meua obsessió des dels anys del curs ordinari de teologia. Així, sota el patronatge del pare La Taille sortí la tesi doctoral, que defensava aquesta proposició bàsica: l'acció primària del sagrament de la penitència (res et sacramentum) és la reconciliació amb l'Església atorgada en nom d'ella pels seus ministres: aquesta reconciliació eclesial esdevé el títol exigitiu de la gràcia interna. La tesi es referia directament al sagrament de la penitència, però era obvi estendre el resultat a tots els sagraments» (2).

El paràgraf anterior, tan llarg com explícit, permet de resseguir els estrats en què es mou el treball inicial de Xiberta. L'autor en distingeix clarament dos: un d'històrico-apologètic sobre el sentit de la penitència pública primitiva i un altre de teològic, sobre el resultat o efecte immediat del mateix sagrament, doctrina que l'autor creu extensible als altres. El text citat no ens parla de res més; però és evident que la tesi de Xiberta representava una alternativa en un altre pla, en el més profund de l'eclesiologia. Per convèncer-se'n segurament n'hi hauria prou amb subratllar dues paraules que es troben contraposades en la descripció que l'autor fa de les seves intencions en els dos estrats en els quals té consciència de moure's: el pressupòsit que la penitència pública hauria estat un mer procés jurídic és contraposat a la seva convicció que es tractava d'una acció sacramental. El fet de considerar la penitència pública d'una d'aquestes dues maneres, no comportava lògicament una opció de fons a favor d'una Església i d'una eclesiologia enfocades més com a sagrament que com a institució purament jurídica?

Ací és el moment de deplorar que l'arxiu de la Segreteria Generale della Pontificia Università Gregoriana no hagi conservat l'original del Clavis Ecclesiae tal com fou lliurat pel seu autor amb vistes a la defensa pública. Per a l'autor d'aquesta introducció hauria estat interessant de poder-lo consultar, car li hauria permès de resoldre un dubte: el de si les quatre pàgines que actualment formen el Prooemium són anteriors o posteriors a la defensa de la tesi (p. 9-12).

(2) El redescobriment de l'Església, tasca de la teologia actual. *Critèrium*, n. 15 (El Concili vinent), 1962, p. 56.

De bell antuvi, no deixa de fer una mica estrany de trobar un Prooemium després d'un Praefatio (p. 3-4); però, després de tot, es pot considerar que el prefaci és una introducció que explica l'actualitat del tema i el proemi n'és la introducció teològica o l'equivalent al planteig del problema i a l'explicatio terminorum dels manuals. Ara, el que fa realment estrany, si les quatre pàgines del proemi anaren creixent d'una manera orgànica en l'esperit de l'estudiant Xiberta i per tant formaven part de la seva substància mental, és el fet que després deixés de banda el tema quan, d'haver-hi aprofundit, hauria convertit el seu autor en una de les més grans figures de l'eclesiologia entre els anys 1920 i 1960. Per això, hom tem que el planteig i l'opció eclesiològiques profundes foren quelcom que entrà en les perspectives de l'autor de Clavis Ecclesiae des de fora, qui sap si davant de les objeccions del tribunal de defensa —que, pel que sembla, no mancaren.

Però continuar discutint el que hauria pogut ésser ens portaria pels camins del futurible, quan el que interessa és explicar el que és Clavis Ecclesiae. I és un fruit del seu moment. El seu moment és el de la represa després de la primera guerra mundial, que representa en tots els camps de la cultura una girada en comparació amb els esquemes racionalistes i idealistes del segle anterior. L'existencialisme n'és una mostra central, que s'imposa a la teologia —la segona edició del Römerbrief de Karl Barth, amb tota la seva càrrega de manifest antirracionalista, és significativament del 1922, exactament igual com la tesi de Xiberta. Per això, pot ésser interessant de contemplar Clavis Ecclesiae com a símbol d'un moment de trànsit, en el camp de la teologia igual com en els altres camps de la cultura.

En el pla més general de la metodologia teològica, estava plantejat feia ja uns quants anys àdhuc en el camp de la teologia catòlica sobretot per obra d'Albert Loisy, el problema de la interpretació com a mètode per determinar el contingut real dels llibres històrics de la Bíblia i més en particular dels Evangelis —i altra vegada la coincidència: Rudolf Bultmann publicava Die Geschichte der Synoptischen Tradition el 1921. En el camp de la teologia catòlica, les respostes que la Pontifícia Comissió Bíblica publicava puntualment cap a final de curs des del 1905 fins al 1914 (el temps de la crisi modernista) negaven qualsevol problema d'historicitat bíblica.

Clavis Ecclesiae és filla d'aquest moment en què la crítica històrica s'imposa encara que el teòleg catòlic no s'atreveixi a deixar-la entrar en el camp de la Bíblia. El mateix lector podrà veure aquesta mena de joc entre el «goso» i «no goso» comparant la primera part (probatum ex sacra scriptura), amb la segona,

d'investigació del pensament dels pares dels primers segles. La part bíblica suposa, com en els millors temps medievals, que els conceptes evangèlics s'han d'entendre d'acord amb el sentit que tenen en la cultura del lector i sobretot en la cultura eclesiàstica de cada moment; i que, per tant, quan l'evangeli de Mateu diu que a la tercera vegada de reptar un germà, hom ja ho pot «dir a l'església», l'autor ja pensava, d'acord amb la sessió XIV del Concili de Trent, no pas en una «església-democràcia inorgànica», ans en una «Església-jerarquia». Xiberta, obedient a la Cúria Romana, es guarda de fer entrar la crítica en el jardí clos dels Evangelis.

Però només en passar la cleda, el panorama canvia. A la pàgina 23 comença la segona part (probatur ex traditione) i dues pàgines més enllà ja trobem el primer senyal de canvi: l'estudi del sentit del verb δεξιουσθαι (recipere) en un fragment de Dionís de Corint conservat per Eusebi de Cesarea; ací ja no continua la suposició que una paraula té el mateix sentit al s. II i al s. XX; i unes quantes pàgines més enllà, l'experiència de severitat crítica passa a ésser militant contra els qui pretenen de solucionar de manera acrítica el problema històrico-doctrinal del pensament de sant Cebrià sobre l'extensió del poder de les claus; per això s'enfronta amb tots aquells que «interpretantur testimonia patrum iuxta diversam dispositionem erga fidem» (p. 44); la seva alternativa és, per contra, la de comprendre «statum quaestionis qualis erat primis saeculis» (p. 45); hi dedica una llarga disquisició (p. 45-48); però seguir-la, ens portaria massa lluny de la qüestió del mètode teològic. Amb el que n'hem dit, creuria que el possible lector estarà d'acord amb mi, veient en *Clavis Ecclesiae*, metodològicament, una obra que viu en aquell moment en què les exigències de la crítica històrica entren en la teologia, tot i que els teòlegs catòlics encara no s'aventurin a saltar la cleda que barra el pas de la crítica cap al camp de la Bíblia.

Si del pla més genèric de la metodologia, passem al més propi del contingut de la tesi, trobarem, que en el referent al problema històric de què ha estat la penitència pública, les posicions de Xiberta el 1922, si d'una banda abandonaven les solucions propugnades fins aleshores (ja hem sentit explicar-ho al mateix autor), de l'altra apuntaven les que propugnaria la gran teologia almenys durant quaranta anys. Dos noms avalen aquesta darrera afirmació: Bernhard Poschmann i Karl Rahner. I si la tesi de Joseph Grotz: *Die Entwicklung des Bußstufenwesens in der vor-nicänischen Kirche* (1955) va poder semblar que aviava a la posta les posicions xibertianes, intentant de demostrar que en l'Església primitiva era gairebé tan normal com ara la penitència privada sacramental, i que en canvi ni la penitència pública com a tal ni el seu resultat

de reinserir el pecador en la pax Ecclesiae no tenien caràcter de sagrament, sinó només pedagògic-ascètic i disciplinar, la forma com la crítica ha rebut la tesi de Grotz (3) permet d'esperar que les aportacions xibertianes tindran encara llarg temps de bel.ligerància.

L'aspecte pròpiament teològic de la tesi (la reconciliació del pecador amb l'Església és un dels efectes del sagrament de la penitència; més encara, n'és l'efecte primordial, de manera que se li pot aplicar allò que la teologia de l'escola ha anomenat «res et sacramentum») era una novetat, i els crítics matiners del llibre no es donaren pas per satisfets (4). Però aquella sentència que el mateix any 1922 es podia donar per generalment abandonada es convertia, quaranta anys més tard en doctrina oficial de la teologia catòlica, entrant en la Constitució dogmàtica *Lumen Gentium* del Concili Vaticà II. El text definitiu s'expressa així:

«Qui vero ad sacramentum poenitentiae accedunt, veniam offensionis Deo illatae ab eius misericordia obtinent et simul reconciliantur cum Ecclesia, quam peccando vulneraverunt, et quae eorum conversioni caritate, exemplo, precibus adlaborat» (L.G., n. 11b) (5).

(3) Així, p.e., Siegfried Hübner, després d'una detallada discussió de la tesi de Grotz (Kirchenbusse und Exkommunikation bei Cyprian, *Zeitschrift für katholische Theologie*, 84 [1962] 49-84 i 171-215) resumia el resultat del seu estudi amb aquestes paraules: «Bei jeder im einzelnen unternommenen Prüfung hat sich schon deutlich das Ergebnis abgezeichnet, das hier noch einmal abschliessend festzustellen ist: Cyprian ist kein Zeuge für die Hypothese von Grotz. Jede der drei eingangs hervorgehobenen Fragen ist zu verneinen. Grotz hat weder die 'Vollbusse', noch die nach seiner Meinung von ihm entdeckte 'einfache Kirchenbusse', noch die Unterscheidung von communicatio und pax, wie seine Vorstellungen sie fordern, nachgewiesen. Damit ist allem, was Grotz aus Cyprian für seine Auffassung sprechen lassen will, der Boden entzogen» (loc. cit., p. 215)

(4) «Le diremos con toda franqueza nuestro pensamiento: los testimonios que alega de los primeros tiempos para probar su tesis son muy débiles. No es permitido, fundados en ellos solos, hacer el raciocinio implícito que se hace el padre Xiberta». V. D. Carro: *Boletín de teología histórica, La Ciencia Tomista*, 26, 1922, 260.

«En cuanto al principio, no creemos que siempre que se ofende a Dios se ofende realmente a la Iglesia ... en el pecado no entra necesariamente la nota de ofensa a la Iglesia ... mucho menos puede inferirse que la reconciliación eclesidstica pertenezca a la esencia de la absolución sacramental ... una sentencia que, si encuentra apoyo en los teólogos antiguos, ha sido generalmente abandonada por los modernos». A. Pérez Goyena, *Razón y Fe*, 65, 1923, 379-382. Sobre d'altres críiques d'aquell primer moment es pot veure C. Dumont: *La réconciliation avec l'Église et la nécessité de l'aveu sacramental. Nouvelle Revue théologique*, 81 (1959), 578-579, nota 2.

(5) Les frases relatives al tema foren introduïdes només en la tercera redacció, la posterior a les grans aportacions fetes durant el mes d'octubre del 1963 (segona sessió). La redacció de les mateixes fou discutida a la sessió plenària de la Comissió doctrinal del 3 de

El Vaticà II certament no s'ha posat en problemes discutits entre teòlegs i per tant no ha presentat la reconciliació amb l'Església com a «res et sacramentum» a mig camí entre l'estat de pecat i la reconciliació amb Déu. Però en canvi va proposar com a doctrina que l'Església Catòlica es fa seva la que el sagrament de la penitència és alhora (simul) justificació davant de Déu mitjançant el perdó del pecat, i reconciliació amb l'Església. I aquest és el fons de la tesi de Xiberta (6).

No cal dir que a l'arrel de la contraposició entre favorables i contraris hi ha una diversitat en el concepte d'Església. I també en aquest punt la tesi de Xiberta permet de copsar la transició. Més d'una vegada, per a ell com per als seus contraopinants, l'Església és la jerarquia, i per tant sobretot una estructura jurídica; a les pàgines 14-15 arriba a afirmar que l'església de Mt. 18,17 (digues-ho a l'església) són els apòstols i els seus successors (7); en altres llocs, en canvi (i àdhuc semblen més nombrosos, potser per la preponderància de la doctrina dels Pares en la tesi) no sols distingeix netament entre Església i pastors o jerarquia, ans encara remarca la diversitat de prestacions d'una i altres (p.e., l'Església és la comunitat a la qual el pecador ha de tornar i que és penyora de salvació; els pastors reben el pecador que torna a l'Església, p. 24) (8).

març del 1964. La relació oficial dels treballs de la Comissió, feta pel secretari P. Tromp, només ens diu: «hora sexta (p.m.) continuabatur discussio de sacerdotio communi et de eius exercitio in sacramentis (n. 11, olim 24,2). Factis plurimis correctionibus, placuit nova redactio» (Relatio de Schemate de Ecclesia denuo reformato [1 oct. 1963 - april. 1964], p. 10 inèdit, polic.). El text que sortí d'aquella sessió és el següent: «Qui vero ad sacramentum poenitentiae accedunt, veniam a misericordia Dei obtinent et simul reconciliantur cum Ecclesia, quae eorum conversioni caritate, exemplo, precibus adlaborat» Schema Constitutionis de Ecclesia (sub secreto) TPV MCMXLIV, p. 32, lin. 14-18. La intenció oficial a la que respon el contingut d'aquest paràgraf era la següent: «Pro sacramento poenitentiae Commissio insistere voluit in aspectum communitarium, quin tamen sententiae controversae dirimantur» ibid., p. 55. Comparant el text definitiu amb aquest primer, hi és perceptible un treball de precisió: el pecat és ofensa de Déu; el pecat és també una ferida a l'Església. En resposta a una proposta de modificació, la Comissió es reafirmà en la seva doctrina sobre l'aspecte comunitari tant del pecat com de la reconciliació, afirmant que també s'aplica proporcionalment a la confessió per devoció: Modi a patribus conciliaribus propositi, a Commissione doctrinali examinati. II. De Populo Dei, 1964, p. 7, n. 23.

(6) Alguna vegada va enunciar l'objecte de la seva investigació amb aquestes paraules, que gairebé coincideixen amb les del Concili: «queritur, ergo, an effectibus sacramenti addenda sit insuper reconciliatio peccatoris cum Ecclesia», p. 9. Plantejat el problema d'aquesta manera és evident que el Vaticà II hi ha respost amb un sí!

(7) Vegi's també a la pàg. 27 frases com aquestes: «... id Ecclesiae competere ...»; «... clementem Ecclesiam commovit ...», sempre amb el sentit de concedir o no la reconciliació, cosa que determinaven els bisbes en els concilis.

(8) Em limitaré a indicar d'altres llocs: p. 25 (resum del Pastor d'Hermas); p. 26, nota 1; p. 29 (Orígenes); p. 44, línia 10-13; p. 46, nota 2.

Però aquest punt dels dos conceptes d'Església va exigir una clarificació i una opció de base i Xiberta la féu de forma inequívoca.

Car el mateix planteig del problema —i ja he dit que hom no acaba de saber si Xiberta se n'havia adonat des del primer moment o si fou només un descobriment d'última hora— suposa una eclesiologia concreta, en el sentit que només es pot plantejar en el marc d'uns certs pressupòsits eclesiològics: si hom continua suposant que ordre i jurisdicció són dos camps totalment diversos i que els poders d'ordre i llur actuació, que són els sagraments, miren únicament les relacions internes de l'esperit humà amb Déu, i que en canvi tota la realitat social o comunitària de l'Església cau exclusivament en el camp de la potestat de jurisdicció; i que la diferència entre els dos camps i els dos poders és tal, que sense cap dificultat es poden trobar en persones totalment diverses (la jurisdicció es pot delegar a seglars, àdhuc a dones), la tesi de Xiberta no té sentit: la reconciliació amb l'Església seria un afer purament jurisdiccional, extern, social; la reconciliació amb Déu, per contra, el resultat d'un sagrament, un efecte totalment íntim, i sense que entre els dos hi hagués cap possibilitat de convergència, mirada la realitat de les coses. Afirmar que la reconciliació amb Déu passa, per al cristià pecador, per la reconciliació amb l'Església, seria un despropòsit.

Per això, Xiberta es veu abocat a una opció eclesiològica de fons: la distinció entre línia d'ordre i línia de jurisdicció és un fet real en la vida de l'Església, però no arriba més enllà o més endins, ans resta en la superficialitat del pla jurídic, i seria il·legítim de convertir-la en un postulat i en un principi teològic-eclesiològic. En aquest pla, per contra, la potestat és única, l'apostòlica «qua Christus Dominus apostolos ornavit cum eos Ecclesiae praefecit» (9). Paral·lelament, l'Església no és constituïda únicament per realitats socials constatables, ans encara per una realitat transcendent, invisible, incontrolable: l'ésser fill de Déu (10). Uns quants anys més tard la gran teologia i amb ella el primer capítol de *Lumen Gentium*, en dirien el misteri de l'Església i obligarien a revisions teològiques de tota mena: la identitat entre comunitat estructurada jeràrquicament i Cos Místic del Crist o Regne de Déu, el caràcter eclesial de les comunitats cristianes separades de la romana, i la teologia de la incorporació a l'Església. I el capítol tercer solucionaria els problemes de fons de la divisió entre ordre i jurisdicció afirmant que «episcopalis consecratio, cum munere sanctificandi (el que abans se'n deia el poder d'ordre), munera quoque confert docendi et regendi...» (L.G., n. 21b).

(9) P. 10.

(10) «... sic Ecclesia illi mater esse non potest cui Deus pater non est ...», p. 11.

El concepte d'Església-comunitat, redescobert mitjançant el contacte directe amb els Pares dels primers segles i saltant, doncs, més enllà del període en el que s'havia realitzat l'equiparació entre Església i jerarquia; el concepte d'Església-misteri o comunitat de vida amb Déu, saltant pel camí de la transcendència, més enllà de la identificació total entre Església de Déu i Església catòlica-romana; i el concepte de successió apostòlica, englobant tots els ministeris jeràrquics i saltant per damunt de la divisió entre poder d'ordre i poder de jurisdicció i qüestionant la concentració de poders damunt de la societat-Església en la sola línia de la jurisdicció, són opcions d'una significació teològica innegable, car condueixen a un concepte d'Església-comunitat de vida, en la qual la importància es desplaça de l'estructura jurisdiccional a la realitat sacramental (11).

I ara arriba la darrera pregunta: l'any 1920-1922, en elaborar-se Clavis Ecclesiae, quin sentit tenien les seves opcions eclesiològiques? Ací em trobo davant d'una temptació, en la que no puc caure si aquest escrit ha d'ésser la introducció a la tesi de Xiberta. Per això convertiré la temptació en hipòtesi de treball: després de la Guerra Europea del 1914-1918, i com a reacció contra el racionalisme i l'idealisme imperant immediatament abans (hom n'havia esperat la perfecció de la humanitat, la felicitat i havia portat al desastre), hom acceptà l'alternativa que oferien els pressupòsits culturals del vitalisme i que ja havien despuntat culturalment en el romanticisme del segle anterior: allò que és real i viu semblà imposar-se sobre el que només era artificial i jurídic: els moviments culturals que configurarien aquells moments (i els anys a venir) es dirien vitalisme, existencialisme, fenomenologia, personalisme; en el primer esbós d'organització internacional —la Société des Nations— hom hi admetria no sols els estats, ans encara els pobles com a tals, allò que en la nomenclatura del temps se'n deien les minories nacionals —com a reconeixement que allò que és realment natural en la vida social són els pobles. Aquest moviment general es traduiria en el camp de la teologia amb l'acceptació —finalment!— de les idees bàsiques dels teòlegs romàntics de la Tübinger-Schule: l'Església és essencialment un poble-comunitat de vida.

Però deixem les hipòtesis: quan Romano Guardini, l'any 1922 —remar-

(11) *Ací cal assenyalar una altra limitació del Clavis Ecclesiae: la seva teologia es continua plantejant en un pla «cosístic», sense donar el pas a una visió «personalista»; vegi's la seva explicació dels elements que intervenen en la justificació, a la pàg. 43, paràgraf segon. ¡Tan fàcil com hauria estat de presentar aquest fet com un trobament personal amb Déu com a Pare!*

quem un darrer cop la coincidència cronològica amb la tesi de Xiberta— des del seu lloc de bada proclamava que «l'Església es deixondeix en les ànimes», a què es referia? A què, després de segles d'individualisme —els de l'Edat Moderna— hom redescobria i tornava a valorar la comunitat perquè és una dada immediata de la realitat —és el poble, i a l'extrem de la perspectiva tota la humanitat. Trasposat al pla religiós, això és diu Església, que no és una simple acumulació d'individus tancats en ells mateixos, ans una realitat que engloba els individus, i la vida de la qual és impulsada per la consciència de la vida sobrenatural (12).

Redescobriment de l'Església en tant que poble-comunitat de vida en el qual es realitza el trobament amb Déu. Al mateix moment en què Guardini copsava la germinació inicial d'aquestes idees, com un esdeveniment d'abast universal, un estudiant català, Bartomeu Maria Xiberta treballava en la seva tesi doctoral portat per la mateixa dèria: fou *Clavis Ecclesiae* que ara, en complir-se els cinquanta anys de la seva publicació, tornem a posar a l'abast del públic.

La nostra edició consisteix bàsicament en reproduir el text tal com fou publicat pel seu autor. Ens hem permès, únicament, allò que és usual en aquesta classe de treballs de segona mà: hem afegit notes, sempre referides a textos ja citats per Xiberta, però que calia donar ja per oferir la versió llatina dels textos grecs o viceversa, ja per donar la versió que n'han donat les edicions crítiques posteriors al 1922. És fàcil d'endevinar les notes afegides per l'editor: són la sèrie amb numeració seguida per a tota l'obra. Ultra això, hem assenyalat les diferències entre els textos reportats in extenso per Xiberta i els de les edicions crítiques actuals, indicant amb el senyal < > allò que és afegit al text i amb parèntesis () allò que segons les mateixes edicions caldria suprimir. També hem corregit les poques errades que s'havien esmunyit en les citacions.

(12) Romano Guardini, *Vom Sinn der Kirche. Fünf Vorträge*. Mainz, Matthias Grünewald, 1922, esp. pàg. 1-15. Una altra trajectòria, però amb idèntic resultat: S. A. Quitslund: *Les idées fondamentales de l'ecclésiologie de dom Lambert Beauduin*. *NouvRevThéol*, 91 (1969), 1073-1096 (comunicació de la vida de Déu-Tri). Vegi's també els estudis ja clàssics de Jdki, Meinard, etc. Darrerament A. Anton: *Lo sviluppo della dottrina sulla Chiesa nella teologia dal Vaticano I al Vaticano II*. (Facoltà Teologica Interregionale Milano: *L'Ecclésiologia dal Vaticano I al Vaticano II*), 1973, esp. pàg. 73-74.

Que aquest treball sigui un homenatge a un mestre al qual encara vaig poder conèixer personalment i un servei als interessats en un capítol d'història molt viva de la teologia del nostre segle.

JOSEP PERARNAU

Post Wycliff et Luther haeretici plerumque vident in sacramento poenitentiae meram institutionem ecclesiasticam.

Rationes denegandi originem divinam fere ad duas reducuntur: indolem, nempe, ecclesiasticam poenitentiae publicae, quam solam fuisse in primitiva Ecclesia existimant, et difficultatem conciliandi efficaciam remissionis ecclesiasticae cum remissione divina.

Sub finem saec. XIX Henry-Charles Lea conscribebat criterio protestantico historiam poenitentiae cuius conclusiones sic contrahit Vacandard (Dict. de théol. cath., *Absolution*, I, 234): «La réconciliation qui marquait le terme des exercices pénitentiels n'avait, à cette époque réculée, d'effet qu'au for extérieur, et ne touchait en rien à la conscience du pécheur que Dieu seul pouvait purifier: la preuve en est que les diacres étaient parfois autorisés à réconcilier les pénitents, et que les prêtres coupables n'étaient pas soumis au rite de la réconciliation».

Et Alexius Vanbeck in periodico modernistico *Revue d'histoire et de littérature religieuses* (2^a series, III, [1912] 368.s) ita deridet ritum poenitentialem descri[4]ptum a Tertulliano (*de Pudic.* 13, 7): «La réconciliation ecclésiastique donne lieu à une cérémonie publique présidée par l'évêque. Quand cette cérémonie a lieu le pécheur est déjà purifié et il l'est par la pénitence; il est déjà réconcilié avec Dieu. L'évêque ne remet donc pas les fautes du pécheur qu'il réconcilie... Ceci en théorie. En fait l'évêque dit couramment qu'il remet les péchés... L'équivoque qui a dicté ce langage, en bénéfice. Ce que signifie exactement la réconciliation ecclésiastique, personne, sauf quel-

ques rares intellectuels, ne le sait: ...on vit dans l'imprécision. L'orgueil des prélats y trouve son compte, la crédulité des foules y trouve le sien: l'évêque qui réconcilie s'essaie au rôle de magicien».

Inutile proinde non fore visum fuit si accuratam significationem absolutionis sacramentalis atque elementi ecclesiastici ad elementum divinum exactam habitudinem diligenter perscrutaremur, cum enim haeretici reconciliationem ecclesiasticam in primitiva Ecclesia plerumque admittant, si ostenderimus, dignitatem sacramentalem eam necessario consequi, omnia hostium tela licebit in ipsos retorquere; eo vel magis quod Patrum locutiones quibus innituntur disquisitiones theologicae, et ipsa historia poenitentiae nequeant obiective intelligi, nisi quam accuratissime definiatur partium sacramenti valor et significatio.

[5]

BIBLIOGRAPHIA

SCHOLASTICA

Praeter opera Doctorum saec. 13-17:

DOMINICUS PALMIERI S.J. Tractatus de poenitentia, editio 2^a. Prati, 1896.

EMM. CARD. LUDOVICUS BILLOT S.J. De ecclesiae sacramentis. Commentarius in tertiam partem S. Thomae, Tomus posterior. Edit. 4^a. Romae, 1908.

HISTORICA

IOANNES MORINUS. CONG. ORAT. Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti poenitentiae tredecim primis saeculis in Ecclesia Occidentali, et huc usque in Orientali observata, in decem libros distinctus, a. 1651.

In hoc opere multa iam antiquata sunt, nihilominus in suo complexu, praesertim propter amplissimum acervum documentorum, manet adhuc historia classica disciplinae poenitentialis.

DIONYSIUS PETAVIUS S.J. De poenitentiae vetere in Ecclesia ratione. Diatriba ex Epiphonianis animadversionibus ad haeresim 59, quae est Novatianorum a. 1622.

ID. De Poenitentia et reconciliatione veteris Ecclesiae moribus recepta. Diatriba ex notis in Synesium eruta a. 1633.

ID. De poenitentia publica et praeparatione ad communionem a. 1644.

Tria haec opera collecta sunt in editione operum Petavii *Opus de theologicis dogmatibus* Venetiis, 1757, t. VI.

IACOBUS SIRMOND S.J. Historia poenitentiae publicae a. 1651.

Magnae etiam utilitatis sunt dissertationes et notae huc illuc sparsae in:

NATALIS ALEXANDER O.Pr. Historia Ecclesiastica a. 1676.

[6] LE NAIN DE TILLEMONT. Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles a. 1693.

GABRIEL DE L'AUBESPINE. Ep. Aurelianensis. De veteribus Ecclesiae ritibus observationum libri duo. Lutetiae, a. 1623.

Ex recentioribus:

JOSEPH BLÖTZER S.J. Die geheimen Sünden in der altchristlichen Bussdisziplin. Zeitschrift für katholische Theologie XI (1887) 483-506; 593-630.

SCHANZ. Die Absolutionsgewalt in der alten Kirche. Theologische Quartalschrift LXXIX (1897) 27-69.

FR X. FUNK. Articulus *Bussdisziplin* in Kirchen-Lexicon.

Zur altchristlichen Bussdisziplin. Kirchengeschichtliche Abhandlungen u. Untersuchungen (Paderborn 1897), p. 155-181.

Das Indulgenzedeikt des Papstes Kallistus. Theologische Quartalschrift LXXXVIII (1906) 541-568. Ibi defendit doctrinas quas a. 1897 emiserat, contra mitiorem sententiam ab Esser propositam.

E. VACANDARD. Praeter articulos quos adversus elucubrationem protestantis Henry Charles Lea «A history of auricular confession and indulgences in the latin church» divulgavit in Revue du Clergé Français ab a. 1898, t. XIV, p. 192-214 ad 1899, t. XIX, p. 337-356; ceterosque quos in defensionem suae sententiae ibidem edidit XX (1899) 566-587 et XXI (1899) 28-53 (contra Harent); L (1907) 113-131 (Esser, d'Alès); LVIII (1909) 386-416 (Rauschen);

Articuli *Absolution, Confession* in Dictionnaire de théologie catholique I, 145-161; 229-240; III, 838-894.

La confession sacramentelle dans l'Église primitive. In collectione «Science et religion» Bloud. Paris.

La pénitence publique dans l'Église primitive. In eadem collectione.

Demum sententiam suam aliquantum mutata aperuit in «Les origines de la confession sacramentelle. Études de critique et d'histoire religieuse». 2e série, p. 29-125.

G. ESSER. Die Busschriften Tertullians *De poenitentia* und *De pudicitia* und das Indulgenzedeikt der Papstes Kallistus. Bonn 1905. Quod opus secuta est responsio ad obiectiones Fr. Funk: Nochmals das Indulgenzedeikt des Papstes Kallistus und die Busschriften Tertullians. Der Katholik (1907) II, p. 184-204; 297-309; (1908) I, p. 12-28; 93-113.

Die Behandlung der Häresie in der Bussdisziplin der alten Kirche, Theologie und Glaube (1916) p. 472-483.

IOH. STUFLER S.J. Strenue participavit in recentibus controversiis historicis de poenitentia mitissimam sententiam defendens sive in recensionibus editis in Zeitschrift für katholische Theologie, sive in pluribus articulis ibidem evulgatis vd:

Die Sündenvergebung bei Origenes. XXXI (1907) 193-228.

Die Bussdisziplin der abendländischen Kirche bis Kallistus, ib. p. 433-473.

Die Behandlung der Gefallenen zur Zeit der decischen Verfolgung, ib. p. 577-618.

[7] Zur Kontroverse über das Indulgenzedeikt des Papstes Kallistus XXXII (1906) p. 1-42.

Die Sündenvergebung bei Irenäus. ib. p. 488-497.

Einige Bemerkungen zur Busslehre Cyprians XXXIII (1909) pa 232-247.

P. BRÜCKER S.J. Une nouvelle théorie sur les origines de la Pénitence sacramentelle. Études publiés par des Pères de la Compagnie de Jésus, LXXIII (1897), p. 96-102.

STÉPHANE HARENT S.J. Confession: nouvelles attaques et nouvelle défense. Études LXXX (1899), 577-605.

PIERRE BATTIFOL. Études d'histoire et de théologie positive (première série). Les origines de la pénitence, p. 43-224, ed. I, Paris, 1902 — ed. VI, 1920.

GERHARD RAUSCHEN Eucharistie und Bussakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche, a. 1908.

ZACARÍAS GARCÍA S.J. El perdón de los pecados en la primitiva Iglesia. Razón y Fe (1909, II), 49-57, 195-205; (III), 360-367; (1910, I), 43-58.

PAUL GALTIER S.J. S. Jean Chrysostome et la confession. Recherches de sciences religieuses I (1909), 209-240, 313-350. Nuperrime mentem S. Augustini circa confessionem investigavit in tribus articulis: Saint Augustin a-t-il confessé? Revue pratique d'apologétique XXXII (1921), 65-80; 212-224; 257-275.

J. TIXERONT. Praeter articulos editos in *L'Université Catholique, Lyon*, LXIX (1912), 128-140; LXX, 47-57; LXXII (1913), 97-122; 221-247, historiam poenitentiae illustravit in Histoire des Dogmes dans l'antiquité chrétienne.

PIERRE DE LABRIOLLE. La crise montaniste I. III, c. 4, III, E, 404-457. Paris, 1913.

ADHÉMARÉ D'ALÈS S.J. L'édit de Calliste. Étude sur les origines de la pénitence chrétienne ³ 1914. In hoc opere collegit complevitque articulos quos in foliis periodicis ediderat.

BERNHARD POSCHMANN. Sündenvergebung bei Origenes (Braunsberg, 1912).

Zur Bussfrage in der cyprianischen Zeit. Zeitsch. f. kath. Theol. XXXVII (1913), 25-54; 244-265. Ibi in multis reformat sententiam quam a. 1908 exposuerat in opere Sichtbarkeit der Kirche nach der Lehre des hl. Cyprian.

In eodem periodico nunc disserit de doctrina poenentiali S. Augustini in serie articulorum: Die kirchliche Vermittlung der Sündenvergebung nach Augustinus XLV (1921), 208-228; 405-432; 497-526.

FRIEDRICH HÜNERMANN. Die Busslehre des hl. Augustinus. Forschungen zur christlichen Literatur und Dogmengeschichte, XII (1914) 1.

HEINRICH BREWER S.J. Die kirchliche Privatbusse im christlichen Altertum. Zeitsch. f. kath. Theol. (1921) 1-42.

Sacramentum poenitentiae est medicina qua baptizati sanantur a morbo peccatorum. «Ad hoc autem quod aliquis a morbo corporali curetur perfecte, necesse est quod ab omnibus incommodis liberetur quae per morbum incurrit; sic et spiritualis curatio poenitentiae perfecta non esset, nisi homo ab omnibus detrimentis sublevaretur in quae inductus est per peccatum» (*S. Th. C. G.*, l. 4, c. 72). Unde omnes catholici consentient Morino dicenti: «Proprium et nativum sacerdotalis absolutionis in animam effectum esse novum Spiritus sancti auxilium, cuius ope tum justificatur, peccati reatus tollitur, ejus vincula franguntur, veraque, et realis peccatorum remissio conceditur... Quod si forsan ob pietatis vehementiam divina absolutio sacerdotalem praevenit, tum sacerdotalis divinam in animo nostro confirmat, amplioremque sancti Spiritus gratiam inspirat, et fructuum ex ea provenientium segetem multo laetiores ministrat» (*Comm. hist.*, l. 8, c. 2, 1-2).

Verum omnia quae commemoravit egregius historicus, partes sunt internae reconciliatonis animae cum Deo; quaeritur ergo, an effectibus sacramenti addenda sit insuper reconciliatio peccatoris cum Ecclesia.

Duae excogitatae sunt praecipuae sententiae:

PRIOR SENTENTIA distinguit duos ordines fere adaequate distinctos: forum videlicet internum et forum externum; aut aliis verbis sacramentale et publicum. Ad forum exter- | [10] num pertinent ea omnia quae respiciunt regimen sociale Ecclesiae, communicationemque fidelium inter se et cum Superioribus ecclesiasticis, forum autem sacramentale sibi vindicat internam vitam supernaturalem animarum. Utriusque fori Superiores, quamvis plerumque materialiter iidem sint, nihilominus formaliter sunt distincti, etenim foro publico praesunt qua Superiores, foro vero interno qua sacerdotes; in foro externo operatur potestas jurisdictionis,

in foro sacramentali potestas ordinis (1); quapropter fieri potest ut etiam materialiter sint diversi scilicet quotiescumque potestate jurisdictionis donentur clerici sacerdotibus inferiores. Peccatum nisi sit contra fidem aut regimen ecclesiasticum, vel aliunde fidelibus gignat periculum, (puta quia est publicum et sicut pestis grassatur) per se effugit forum externum, totumque pertinet ad forum sacramentale. Denique ad forum publicum spectat excommunicare et redintegrare societati fidelium, ad internum autem retinere et remittere peccata per gratiae infusionem.

ALTERA SENTENTIA agnoscit quidem legitimitatem distinctionis in forum internum et externum, quippe quae Ecclesiae praxi pluribus saeculis probata sit atque firmata; contendit tamen hanc distinctionem esse tantum disciplinarem et juridicam, innixam voluntati tenerrimae Matris Ecclesiae, quae, ut a via salutis obstacula pro posse removeret, ea quae spectant vitam socialem fidelium, quantum expedire visum est, ab iis quae intimius respiciunt salutem spiritualem animarum segregavit. Scrutantes igitur intimam naturam utriusque fori, theologi hujus sententiae non putant adesse duplicem potestatem disparatam, sed unam eandemque, illam sc. qua Christus Dominus apostolos ornavit cum eos Ecclesiae praefecit. Dualismum ministrorum similiter respuunt, docentque tum ministros sacramenti |[11] poenitentiae tum superiores ecclesiasticos unam formaliter constituere personam moralem. Unionem internam cum Deo per gratiam sanctificantem et communionem ecclesiasticam tam intime connexas, imo sibi invicem subordinatas esse arbitrantur, ut alteram sine altera jure esse nequeat, etenim «Christi pariter atque Ecclesiae unitas individuis nexibus cohaeret» (S. Cypr., ep. 52, 1) et sicut «nec Deum potest habere patrem qui Ecclesiam non habet matrem» (De un. cath. ec. 6),² sic Ecclesia illi mater esse non potest cui Deus pater non est; sciunt quidem et credunt quod, permittente Domino, de facto saepe dissociantur, dolentque cum S. Augustino quod «perversae turbae corporaliter impleant Ecclesias, eamque implendo premant», verumtamen hoc accidere putant ex impossibilitate ad liquidum purgandi aream et quia Ecclesia «expellit malos quos potest, quos non potest cogitur ferre, fert illos donec sanentur, aut separentur

(1) Fautores hujus sententiae requirunt quidem potestatem jurisdictionis in sacerdote absolvente (aliter sentire non possunt, cum Conc. Trid. sess. XIV, cap. VII¹ id definierit) verumtamen asserunt eam «concurrere quoad hoc solum, quod facit de peccatore subditum». Card. CAJETANUS, *De ministro sacramenti poenitentiae*. Cfr. Card. BILLOT, *De Eccl. sacramentis*, II⁴, thes. 19, p. 218, nota 1²; thes. 23, p. 323.

in fine» (S. Aug., Ps. contra partem Donati, vv. 279-280). Ideo absolutionem sacramentalem per se, simul cum virtute conferendi gratiam, pollere vi peccatorem redintegrandi societati fidelium.

His expositis jam facile liquet quorsum tendat susceptum opus: meam faciens alteram sententiam ea ex parte qua respicit poenitentiae sacramentum, ostendere conabor reconciliationem cum Ecclesia nedum abesse ab effectibus sacramenti, esse potius proprium et immediatum fructum absolutionis sacramentalis.

Si quaeramus a Suarez quisnam sit verus sensus absolutionis, quisnam immediatus effectus, respondebit: «*esse gratiae infusionem ordinatam ad peccati remissionem*» (De paen., disp. 19, sect. 2, 19). P. Palmieri sententiam emendans dicit adaequatam expositionem absolutionis hanc esse: «*ego te solvo a nexu peccatorum vel tibi remitto offensam divinam, conferens gratiam delentem peccata*» (De paen.², th. 12, 4, p. 138). Salmanticenses vero, verentes ne in sacramento informi verba absolutionis mendacia reddantur, subtiliter distinguunt effectum a significatione, docentes effectum esse: «*gratiam remissivam peccati quoad culpam et poenam ipsi annexam*», significationem vero ferri in virtutem remissivam prout exterius exit a ministro, ut sit sensus «*confero tibi sacra- | [12] mentum de se collativum gratiae*» (De paen., disp. 3, dub. 2). Nos vero ostendere conabimur infusionem gratiae deletivae peccati esse finem sacramenti ejusque excellentissimum effectum, ordine tamen causalitatis intercedere alium effectum immediate significatum et causatum per sacramentum, videlicet reconciliationem cum Ecclesia, ita ut absolutio dici possit: sententia judicialis ecclesiastica quae peccatorem redintegrat inter veros Ecclesiae filios, qui ejus amicitia divinisque bonis quorum ipsa est dispensatrix sine hypocrisi, seu, ut ajunt, sine fictione fruuntur; quam sententiam cum ex promissione Jesu Christi, tum ex connexione divinitus instituta infallibiliter comitatur restauratio amicitiae Dei, et participatio bonorum caelestium, imprimis gratiae sanctificantis.

Decursu laboris verbis Patrum insistens saepe dixi peccatum mortale ab Ecclesia scindere peccatorem et similia. Ne autem hujusmodi locutiones difficultatem aut confusionem pariant, animadvertendum est non ita presse urgendas esse, ut asseruisse videamur peccatores non esse membra Ecclesiae; quod quidem et adversus doctrinam Ecclesiae pugnaret et adversus universalem Patrum consensum, quem sic reflectit S. Augustinus: *Neque enim a populo Dei separamus quos vel degradando vel excom-*

municando ad humiliorem paenitendi locum redegitur (ad Donat. post coll., 28 [P. L., 43, 609]). Doctrinam illis locutionibus contentam feliciter expressit Ven. Bellarminus dicens: «peccatores in *sentinam*, in *fundum* Ecclesiae fuisse rejectos» (de paen. l. I., c. 21).

Diximus thesim eo tendere ut ostendamus effectum immediatum absolutionis sacramentalis esse reconciliationem cum Ecclesia; jam vero effectum immediate significatum et causatum per sacramentum externum, qui vicissim signum est et causa gratiae sanctificantis, scholastici appellare consueverunt *rem et sacramentum*; proinde terminologiam technicam ut adhibeamus, ita juvat thesim proponere:

Reconciliatio cum Ecclesia est res et sacramentum sacramenti paenitentiae.

Probatur ex Sacra Scriptura

1° — *Ex collatione potestatis clavium*

Potestas sacramentalis vel promittitur vel actu confertur in Ioanne 20, 21-23; Matthaeo, 16, 18-19; 18, 17-18.

Praesuppono ut certum in his textibus sermonem fieri de sacramentali potestate remittendi aut retinendi peccata: de *Io. 20* enim definivit Conc. Tridentinum (*sess. 14, cap. 1, et can. 3*)³; quoad *Mat. 16*, quamvis seorsim sumptus ad regimen externum tantummodo spectare quibusdam visus sit, nihilominus accedente lumine traditionis ad forum poenitentiale porrigi prorsus dicendus est, nam *a*) a pontificatu Calixti historice constat SS. Pontifices, Episcopos, et Patres eo usos esse ut Ecclesiae vindicarent potestatem sacramentalem, *b*) verba absolutionis ex hoc textu desumpta videntur, *c*) quinimo ipsa denominatio *potestatis clavium* eandem constantem traditionem luculenter evincit, cum clavium nomine eatenus insigniri potuerit, quatenus potestati sacramentali hic locus fuerit adscriptus; pro *Mat. 18* eadem militat perpetua traditio, insuper Conc. Trid. hoc sensu adhibuit (*cap. 6, can. 10*)⁴, denique contextus requirit ut intelligatur de vita morali animarum, connectitur enim parabola pastoris ovem errantem quaerentis (*vv. 12, 13*) mediante propositione universalis οὐκ ἔστιν θέλημα ἐμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τούτων,⁵ ubi profecto agit de salute aeterna.

His ergo in tuto positis thesis **suadetur** eo quod in tribus locis ministri potestatis clavium exhibentur fungentes *formaliter* munere rectorum Ecclesiae:

[14] 1. *Io. 20, 21-23* continet tres principales sententias: Καθὼς ἀπέστολ-
κέν με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. — Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον. — Ἄν τι-
νων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφένονται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κερράτηνται.⁶

Hae autem sententiae minime copulantur sola iuxtapositione, sed proprio intimoque nexu consecutivo connectuntur, ita ut prima sententia sit causa alterius, haec autem causa tertiae. Processus enim sermonis sic se habet: primo Christus Iesus constituit apostolos sui vicarios ad aedificandam, conservandam, regendam Ecclesiam, (fere ut in Mat. 28, 19; et Marc. 16, 15), deinde insufflavit in eos conferens donum Spiritus sancti, denique ostendit vim excellentiamque iudiciorum ab ipsis prolatorum; sensus ergo obvius est donum quidem Spiritus Sancti collatum esse propter missionem, iudicia autem tanta pollere virtute propter donum collatum, proinde apostoli in ultimo membro sumuntur sub eadem formali ratione qua in priori designati sunt. Eamdem sententiarum consecutionem confirmat particula τοῦτο εἰπὼν qua sacer auctor nectit priorem cum secunda sententia.

2. In *Mat. 16* adhuc manifestius patet. Revera culmen totius sermonis continetur verbis οὐ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν⁷; immediate sequentia καὶ πύλαι ἄδου... indicant effectum in quo elucet firmitas Ecclesiae super Petrum fundatae et versus 19 determinat amplitudinem potestatis qua donabitur Petrus ut officio petrae fungi valeat, quasi diceret: nec tua potestas coarctabitur ad illam quae oculis apparet societatem, sed pertinet regnum usque coelorum, cuius claves tibi dabo. Alii interpretes, βασιλείαν τῶν οὐρανῶν de Ecclesia militanti intelligentes, contendunt in v. 19 enunciari nova metaphora eandem potestatem quae promissa est in v. 18; qua posita interpretatione argumenti vis non enervatur sed intenditur, etenim si nova metaphora idem dicitur quod in praecedenti versu, profecto qui habet claves, solvitque, ligatque formaliter eadem est Petra super quam fundata est Ecclesia.

3. In *Mat. 18* ex contextu patet subjectum verborum δῆσητε, λύσητε respondere ἐκκλησίᾳ versus 17, ita ut iidem | [15] actores in utroque versu subindicentur. Jam vero, in verso 17 Salvator praecipit: si peccator te secundo corripientem non audierit, εἰπέ τῇ ἐκκλησίᾳ, quibus verbis nullatenus statuit peccatorem deferendum multitudini fidelium, qui tumultuantes increpationibus convitiisque peccatorem afficiant, atque suffragia ferant pro expulsionem rei aut admissionem (*Conc. Trid., sess. 14, cap. 6, can. 10*)⁸; verum illis (Apostolis vd. eorumque successoribus) qui iudicandi muneri sunt deputati. At quaero, cur Praefecti poenitentiae Ecclesiae nomine indigitari potuerunt, si cum munere funguntur, non

amplius forent *formaliter* superiores Ecclesiae? Nam usu venit ut ad designandum elementum societatis, sive activum sive passivum, integre societatis nomen adhibeamus, hoc tamen pacto, si elementum sub formali ratione partis societatis consideremus. Igitur Apostolos sacer auctor summo jure Ecclesiae nomine vocare potuit si caput Ecclesiae formaliter haberentur, verum qua ratione idipsum facere potuit sub diversa formalitate eos respiciens? Si ergo sacerdos ut praefectus poenitentiae esset exclusive minister Dei, ad Deum jubendus esset peccator deferri, cur autem ad Ecclesiam deferatur nullam solidam rationem invenio.

Probatur directe ex verbis collationis.

1. A Ioanne potestas remittendi peccata traditur duplici propositione hypothetica

ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας — ἀφέωνται αὐτοῖς

ἄν τινων κρατῆτε — κεράτηνται ⁹

In utraque propositione *protasis* enunciat actum ab apostolis eliciendum, *apodosi* valorem effectus operati non quidem ut *in fieri*, sed potius ut *in facto esse*. Apostoli enim sunt subjectum *protasis*, in *apodosi* vero nullas partes grammaticaliter habent, unde eorum actio qua talis absolvitur in *protasi* ἄν τινων ἀφῆτε...ἄν τινων κρατῆτε. Fingamus *apodosim* aliam esse quae nihil ad gratiam sanctificantem referret, tunc propositio sine dubio valorem sacramentalem amitteret (1), num vero dicendum esset etiam *protasim* alium sensum induisse? Minime gentium, nam propositionum hypo- | [16] theticarum natura non ea est ut *apodoses* *protasium* vim enervent, sed id tantum significant rem in *apodosi* enunciatam eatenus veram esse quatenus *protasis* adimpleatur.

2. Igitur effectus immediatus absolutionis quaerendus est in verbo *remittere*, et *retinere*. Ἀφίεναι significat non amplius exigere debitum sive justitiae sive ex laesione amicitiae ortum, ita ut offensus, oblivioni dans offensam, officia erga offensorem instauret. Si quidem Deus remittit peccatum, vis verbi ἀφίεναι erit convertere peccatorem in statum gratiae, si vero remittit homo huius tantummodo amicitiam restitutam significabit. In hoc autem loco, quemadmodum nuper ostendimus, apostoli remittunt peccata quatenus sunt rectores Ecclesiae, proinde fructus immediatus remissionis est reconciliatio cum Ecclesia. Reconciliatio cum

(1) Tempus non deperdam demonstrans sensum sacramentalem textibus sive Joannis sive Matthaei ex *apodosi* inesse.

Deo non excluditur, at non nisi veluti sequela amicitiae redditae cum Ecclesia traditur.

3. Praedictam significationem rectam esse ex locis parallelis luculenter apparet. Christus Dominus remissionem peccatorum ab hominibus impertiendam saepe commemoraverat: *Mat.* 6, 12, 14-15; 18, 21-22, 35; *Marc.* 11, 25-26; *Luc.* 11, 4; 17, 3-4; audientes ergo Apostoli a Divino Magistro ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας sic intelligere nunc debuerunt haec verba Domini quemadmodum semper intellexerant, nisi quod, cum nova dignitate sint praediti, majori virtute audiunt potiri eorum judicia. Sufficiat tamen unum tantummodo expendere locum *Mat.* 6, 14, ubi parallelismus strictior est.

Joan. ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφέωνται αὐτοῖς.

Mat. ἔάν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατήρ¹⁰.

Processus sermonis sive grammaticaliter sive quoad sensum idem est: in utraque protasi apostoli condonant peccata, in apodosi Deus intuitu remissionis apostolicae etiam ipse peccata dimittit. Differentia est: in apodosi Matthaei remissio divina fertur in peccata remittentium, apud Joannem vero in ipsum peccatorem cui condonarunt Apostoli. Ratio diversitatis est in promptu, apud Matthaicum Apostoli remittebant peccata ut simplices discipuli, ideoque titulus flectens Dei misericordiam erat opus meritorium | [17] quod haeret condonanti, in Joanne autem titulus exigitivus gratiae transit in peccatorem cui condonarunt Apostoli, propterea quod remissio est actus auctoritatis. Igitur hanc aequalitatem instituere licet: effectus princeps remissionis in protasi Ma<t>thaei enunciatae respectu fidelis idem est quam effectus princeps remissionis in protasi Joannis respectu Ecclesiae; apud Matthaicum autem ἀφιέναι importat renovationem pacis et amicitiae offensi erga offensorem, similiter ergo in Joanne importat admittere poenitentem ad pacem Ecclesiae.

Conclusionem nostram paucis verbis mirifice tradit S. Augustinus (*tract.* 121, 4 in *Joan.* [P. L. 35, 1958]).

«Ecclesiae caritas quae per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris participum suorum peccata dimittit, eorum autem qui non sunt ejus participes tenet».

4. In evangelio Matthaei potestas clavium promittitur modo similimo quo collatam vidimus in Joanne.

Ὁ ἔάν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς ... ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς

Ὁ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ... ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς¹¹
 Eodem modo promittitur in capite 18.

Sententiarum oppositio fere eadem est quam expendimus in evangelio Joannis. Quemadmodum ibi consideravimus, etiam nunc *a*) opus apostolorum qua tale absolvitur in protasi; *b*) etiamsi promissio sacramentalis non accederet, aliis ex causis idem opus eliciendum esset; *c*) si apodosis sensu sacramentali careret, non proinde actio apostolorum in se ipsa ullatenus immutaretur, nam apodosis nihil aliud significat nisi actionem Apostolorum confirmatam iri in ordine nobilissimo, confirmatio autem toto coelo differt ab intrinseca mutatione.

Praeterea abyssus protasim inter et apodosim profundior est quam in Joanne, heic namque remissio Petri et Apostolorum totidem verbis asseritur absolvi *in terra*; quod autem peccata ligentur aut solvantur per gratiam sanctificantem nullatenus fluit ex natura eorum remissionis, sed ipsi gratuito superadditur, cum sententia confirmatur *in coelo*.

In sententia autem quam oppugnamus contrario modo res se habet, docet enim absolutionem sacerdotalem pri- | [18] mario attingere remissionem quae enunciat in apodosi peragenda in coelo, remissionem vero quam docet Matthaeus efficiendam in terra aut prorsus negant aut in postremum locum removent.

5. Caput 16 peculiare argumentum suppeditat. Potestas Petri designatur verbis λύειν et δεῖν, quorum significationem nimis coarctant non modo protestantes qui solam vim declarativam eis adscribunt, verum etiam qui de sola potestate remittendi et retinendi peccata dicta putant. Insignioris notae exegetae consentiunt haec verba totam complecti potestatem regiminis, ita ut Christus Dominus dixisse videatur: «Quaecumque alligaveritis, hoc est, quaecumque prohibueritis, vel permiseritis, aut verbis universalioribus, quaecumque decreveritis, statueritis, definiritis in terra, erunt in coelo decreta, statuta et definita, sive quidquid in terra statueritis ratum Deus habebit in coelo. Nihil excipitur, sive scripturae interpretationem spectet, sive traditionum judicia, sive sententiarum a Sanctis Patribus hinc inde pronuntiarum electionem, et confirmationem, sive decretorum novorum pro tempore, loco, et personis institutionem, et antiquorum moderationem, aut etiam abrogationem. Haec omnia et alia multa quae is forte non continentur, ligat, aut solvit Ecclesia, rataque Deus habet». (Morinus l. 1, c. 8, 5). Quae cum ita sint profecto virtus sacramentalis ligandi atque solvendi peccata concluditur

in generali potestate regiminis Ecclesiae, quo modo in qualibet societate perfecta potestas judiciaria consequitur potestatem legislativam, proindeque *functionem ecclesiasticam* essentialiter retinet.

6. Ex capite 18 aliud argumentum sibi peculiare erure possumus nam versum 18 ὅσα ἐάν δήσητε... evangelista introducit quasi explicationem virtutis sententiarum de quibus egerat in versu 17, et velut comminans peccatorem, ut terrore iudicii coelestis effugiat damnationem Ecclesiae; consentaneum ergo est ut verbis δήσητε, λύσητε eandem significationem adscribamus quam habet v. 17 ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης¹².

[19] 2° — *Ex doctrina et praxi Apostolorum*

Praeter S. Paulum in scriptis canonicis vix quicquam invenitur quo thesim illustrare valeamus. Apud S. Paulum vero plura reperiuntur; omissis textibus haeticos spectantibus, praecipua loca sunt: Rom. 16, 17; 1 Cor. 5; 2 Cor. 2, 6-10; 2 Thes. 3, 6-15; 1 Tim. 5, 20; 2 Tim. 3, 2-7. Ex his autem sufficiat conspectum analyticum sententiarum quas aut ipse fert, aut ferre praecipit in peccatores, proponere.

Rom. 16, 17. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα... ποιούντας, καὶ ἐκκλίνετε ἀπ' αὐτῶν¹³.

1 Cor. 5, 2. ἵνα ἀρθῇ (ὁ πορνείαν πράξας) ἐκ μέσου ὑμῶν¹⁴.

Ib. 5. παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός¹⁵.

Ib. 11. μὴ συναναμίγνυσθαι ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πορνός... τῷ τοιούτῳ μὴδε συνεσθίειν¹⁶.

Ib. 13. ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν¹⁷.

2 Thes. 3, 6. στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος¹⁸.

Ib. 14. τοῦτον (οὐχ ὑπακούοντον) σημειοῦσθε, μὴ συναναμίγνυσθαι αὐτῷ¹⁹.

Ib. 15. μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν²⁰.

1 Tim. 5, 20. τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν²¹.

2 Tim. 3, 5. τούτους (φιλαύτους, φιλαργύρους...) ἀποτρέπου²².

2 Cor. 2, 6. ἵκανόν τῷ τοιούτῳ ἢ ἐπιτιμία αὕτη ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων, ὥστε τοῦναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι²³.

Ib. 8. παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην²⁴.

Ib. 10. ᾧ δέ τι χαρίζεσθε, κἀγὼ· καὶ γὰρ ἐγὼ ὁ κεχάρισμαι, εἴ τι κεχάρισμαι...²⁵.

[20] Si praedicta elementa in classes redigamus, ob oculos patet disciplinam erga peccatores sive obstinatos, sive poenitentes apud S. Paulum his contineri terminis:

a) *Peccator increpandus est et monendus* (2 Cor. 2, 6; 2 Thes. 3, 15; 1 Tim. 5, 20);

b) *Antequam puniatur iudicandus est, et ut peccator legitime notandus* (Hunc videtur esse sensum verbi σκοπεῖν in Rom. 16, 17; et verbi σημειοῦσθε in 2 Thes. 3, 14);

c) *Auferendus est a communione fidelium* (1 Cor. 5, 2.13), *ita ut fideles sese subtrahant ab eius consortio, nec cum eo commisceantur* (1 Cor. 5, 11; 2 Thes. 3, 14; 2 Tim. 3, 5), *et nequidem simul manducent* (1 Cor. 5, 11);

d) *Traditur Satanae* (1 Cor. 5, 5);

e) *Cum poenituerit, venia ipsi concedenda est, blando est alloquendus eloquio, et constituenda in eum caritas, ut ex pristini amoris signis cognoscat se esse ad perfectam amicitiam receptum* (2 Cor. 2, 6-10).

Igitur omnia quae docet Apostolus versus peccatores agendum ad eundem scopum conspirant: ut obstinati castigentur, arceantur ab Ecclesia, et ut resipiscentes ad amicam fidelium consuetudinem restituantur.

Hoc agnoscentes quidam theologi, et arbitantes nihilominus sacramentum poenitentiae exclusive versari in regione internae cum Deo per gratiam sanctificantem communionis, inferunt S. Paulum in locis citatis respexisse externum Ecclesiae regimen, neque in ulla epistula sermonem fecisse de sacramento (1).

Mea non interest decernere an in singulis textibus adductis de ipso sacramento agatur (universos textus ideo absque discussione protuli, ut integra apostolica versus peccatores disciplina ob oculos obsisteret) verumtamen quod [21] disciplina, a S. Paulo exposita, *generatim* sit sacramentalis graves rationes suadere videntur.

a) In specie quoad 1 Cor. 5 sacramentalitas innuitur contextu. In

(1) Cfr. P. PRAT, *La théologie de S. Paul* (IIe, p. 367): Des sept sacraments de l'Église... la pénitence n'est pas mentionnée. NOTA. Nous parlons de la pénitence comme sacrament... Les Épîtres font bien mention d'une sorte de pénitence publique consistant à mettre le coupable en quarantaine et à l'exclure de la communauté chrétienne jusqu'à resipiscence, mais ce n'est point encore là la pénitence sacramentelle.

vv. 12-13 aequiparantur et in eodem ordine componuntur iudicium Dei et iudicium ecclesiasticum, sive illud in ethnicos quod Paulus sibi abiudicat eo quod foris sunt, sive illud quod competit corinthiis in christianos. Ita enim argumentatur: constitutis ex una parte duobus ordinibus hominum, ethnicis et christianis, ex alia parte duobus iudiciis, Dei et Ecclesiae, christifideles, inquit, subiiciuntur iudicio nostro, ethnici vero reservantur iudicio Dei; cur tandem? Num eo quod peccata sint graviora? Minime; una est ratio, quia cum iudicium in subditos exercendum sit, ethnici extra ambitum Ecclesiae inveniuntur, quod si ethnici Ecclesiae subditi forent, et ipsi ad eius forum vocarentur. Postulat ergo argumentum ut praeter circumstantiam iurisdictionis, cetera utrique iudicio communia sint, alioquin argumentatio esset inanis, utpote simplex verborum aequivocatio. Itaque cum iudicium Dei vitam internam animae pertingat, idem dicendum de iudicio ecclesiastico, quod proinde est sacramentale. Neque instes diversitatem iudiciorum subintelligi propter diversitatem iudicum (sicut paulo ante, c. 5, 3-5), heic enim argumentatio postulat quam maximam identitatem, Apostolus autem probe conscius erat Ecclesiam potiri facultate iudicandi in vitam supernaturalem ad quam pertinent iudicia Dei, improbable ergo videtur diminutam potestatis partem, quae a Dei iudiciis longius distat, solam respexisse.

Accedit quod verba $\tau\acute{\iota} \gamma\alpha\rho \mu\omicron\iota \tau\omicron\upsilon\varsigma \xi\xi\omega \kappa\rho\iota\nu\epsilon\iota\nu$ ²⁶ sunt locus classicus quo sacramentum poenitentiae solis baptizatis impertiendum esse demonstratur (*Conc. Trid.*, sess. 14, cap. 2)²⁷.

b) In genere pro omnibus locis sensum comprehensivum proindeque sacramentalem suadet perpetua traditio. Patres hos locos de potestate clavium intellexerunt eo consensu, quo unanimior vix in alia quaestione inveniri potest. Tertullianus (*De pudicitia*, 13-18) hanc exegesis Calixto et catholicis adscribit, nec ipse sacramentalitatem negare ausus est, sed tantummodo inficiatur remissionem de qua 2 Cor. 1 [22] agit eidem incestuoso in priori epistola damnato esse concessam, et insuper textus torquet ne aliquando plenam facinorosissimorum condonationem admittere cogatur. Post Tertullianum vero prorsus communis evasit.

Cum igitur per multa saecula Patres iis in locis viderint velut in typo expressam disciplinam poenitentialem, nullo pacto eorum vim probativam eludere fas est; si quis nihilominus valorem argumenti biblici illis abiudicare velit, argumentum patristicum maximi ponderis eos esse cogetur fateri.

II.

[23]

Probatur ex traditione

Praemonitum. — Tot sunt apud Patres textus qui testantur reconciliationem ecclesiasticam, ut nequidem possint numerari. Verumtamen eorum vim eludere conantur adversarii duplici ratione. Alii putant textus citandos indigitare solam reconciliationem ab excommunicatione, absolutione sacramentali prius secreto conlata; alii docent quidem absolutionem sacramentalem cum solutione ab excommunicatione fuisse conjunctam, unde utramque iisdem verbis significari concedunt; nihilominus contendunt hanc conjunctionem esse materialem accidentalemque, et innixam positivis legibus quae gravissimis peccatis poenam excommunicationis decreverant. Quapropter nobis non sufficit coacervasse infinitos locos communionem ecclesiasticam velut fructum absolutionis significantes, verum ulterius ostendere oportet restitutionem ecclesiasticae communionis non solum materialiter sed et formaliter effectum proprium absolutionis sacramentalis habitum fuisse. Quia vero incommodum foret triplicem ex traditione argumentationem instituere, textus qui unum alterumve ostendant, prout occurrerint expendemus, facile autem erit alios ex aliis locis *valorizare*, ut ex cunctis dicendis unum perfectum argumentum conficiatur.

1° — *Patres ante decretum Calixti*

Doctrina de sacramento poenitentiae densis tenebris illo tempore involuta est; conferendo tamen priscorum Patrum dicta, duo ad rem nostram pertinentia satis liquido apparent:

[24] a) *Conversionem peccatorum concipiunt ut reversionem in Ecclesiam, quae ipsis est pignus salutis.*

b) *Quando commemorant interventum pastorum, eorum officium reponunt in receptione peccatorum in Ecclesiam.*

Prioris assertionis testes sunt:

S. CLEMENS ROMANUS. — Hortatur capita seditionis, quae orta erat Corinthi, ut genua cordis flectentes, superbiamque deponentes presbyteris se subjiciant, correptionemque suscipiant in poenitentiam «*melius enim vobis est parvos et bonae famae in Christi grege inveniri, quam nimis splendentes a spe illius ejici*» (1) ²⁸.

S. IGNATIUS. — Admonet philadelphenses ut abstineant ab herbis noxiis quas Jesus Christus non colit quia non sunt plantatio Patris «*quicumque enim Dei sunt atque Jesu Christi, hi sunt cum episcopo: et quicumque resipiscentes venerint in unitatem Ecclesiae, etiam Dei erunt, ut secundum Jesum Christum vivant*» (2) ²⁹. Et alibi: «*omnibus poenitentibus, ait, remittit Deus, si conversi fuerint in unionem cum Deo et communionem cum episcopo*» (3) ³⁰.

EPISTOLA ECCLESIAE LUGDUNENSIS. — (Eus. H.E. l. 5, c. 1 et 2). Refertur lapsum et poenitentiam paucorum fratrum Ecclesiam describit sub imagine matris quae filios mortuos e sinu expellit, οὓς ὡς νεκροὺς ἐξέτρωσεν (c. 1, II. 45), et resuscitatos denuo excipit, τοὺτους ζῶντας ἀπολαμβάνουση (c. 1, 45).

S. IRENAEUS. — Conversionem significaturus verba adhibet revertendi ad Ecclesiam: ἐπιστρέψασαι γυναῖκες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ... (Haer. l. 1, c. 6, 3); Κερδῶν... εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐλθὼν καὶ ἐξομολογούμενος (ib. l. 3, c. 4, 3). Cum vero ostendere vult Cerdonem sine reconciliatione obiisse διετέλεσε, ait... ἀφιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδίας ³¹. [25] Verum est testimonia hucusque relata de haereticis et schismaticis agere, ideoque argumentum aliquantum infirmatur, tamen meminisse oportet mulieres, quas recolit S. Irenaeus, etiam contra mores graviter deliquisse, et Dionysium Corinthi infra citandum testari eadem ratione qua haereticos, peccatores reconciliari consuevisse. Ceterum Hermas mox recitandus peccatores imprimis prae oculis habet.

HERMAS. — Restitutionem peccatorum describit praecipue in Vis. 3, Sim. 8 et 9. In his omnibus locis fructus et praemium poenitentiae est ingressus in turrin; turris est Ecclesia, quae una eademque est tum coe-

(1) Ep. ad Cor. 57, 1-2.

(2) Ep. ad Philadelphenses 3,2: ὅσοι γὰρ θεοῦ εἰσιν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσίν· καὶ ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὗτοι θεοῦ ἔσονται, ἵνα ὡσιν κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ζῶντες.

(3) Ib. 8, 1: πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ Κύριος, ἂν μετανοήσωσιν εἰς ἐνότητα θεοῦ καὶ συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου.

lestis, quippe quae passim dicitur esse locum glorificationis, et supremum opus Dei quod ab initio creatum est, et propter quod omnia sunt condita (Vis. 1, c. 1, 6; c. 3, 4; Vis. 2, c. 4, 1); tum *terrestris*, nam in eam ingrediuntur baptizati, et poenitentia functi etiamsi postea defecturi sint; praesident pastores (Vis. 2, c. 2, 6; c. 4, 3; Vis. 3, c. 9, 7), aedificatur supra basim apostolorum, episcoporum, doctorum, diaconorum (Vis. 3, c. 5, 1), denique inter ejus membra cum mortuis miscentur vivi. Mens ergo Pastoris nullatenus dubia videtur: fructus poenitentiae est ingressus in societatem Ecclesiae, quae ipsius membris est pignus salutis, propterea quod cum Ecclesia triumphans una eademque societas sit cum Ecclesia militanti quicumque in fine *sine hypocrisi* in ea reperiantur aeterna vita potentur.

Alteram assertionem testantur.

DIONYSIUS CORINTHI. — In epistola ad Ecclesiam Amastrensem, teste Eusebio, praescripsit «recipiendos esse (δεξιούσθαι) omnes qui redierint, in quodcumque peccatum incidissent, sive in incontinentiam, sive in haeresim» (1).

Verbi δεξιούσθαι, quo episcopi versus poenitentes officium designatur, quinam sit sensus non una est criticorum sententia. Probabilior eaque communior sententia perfectam | [26] reconciliationem innuere putat (2); quod si verum est, restitutionem ecclesiasticae amicitiae vix ullum verbum strictius exprimere valet.

CLEMENS ALEXANDRINUS. — Narrat iuvenem praedatorem ad vocem Apostoli Ioannis contritum facinora acerbè deflevisse, et gemitibus ac lamentis, lacrymisque velut altero baptismo diluisse; quod cum perspexisset apostolus, «*respondens atque deierans veniam sibi a Salvatore esse*

(1) Eus. H. E. IV, 23, 6: τοὺς ἐξ οἴας δ'οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε πλημμελείας εἴτε μὴν ἀρετικῆς πλάνης, ἐπιστρέφοντας δεξιούσθαι προστάττει.

(2) Eo probabilior est haec sententia quod poenitentia canonica, in cuius decursu poenitentes partialem communicationem obtinebant, hoc tempore adhuc ignota videtur. Excludenda igitur est hypothesis quae verbo δεξιούσθαι adscribit significationem admittendi ad poenitentiam canonicam. Per se posset quidem simpliciter significare diligentem curam de poenitentium salute esse gerendam, ne in desperationem delapsi, in profundum vitiorum, aut in haereses, aut etiam in priorem infidelitatem ruerent; si tamen haec interpretatio vera foret, non apparet quid novi, mentione dignum ordinavit Dionysius, neque probabile est quod sanctus episcopus expectandam esse duxerit poenitentiam lapsorum, antequam Ecclesiae pastores de illorum salute curam adhiberent. Cfr. ESSER, Die Behandlung der Häresie in der Bussdisziplin der alten Kirche (Theol. u. Glaube [1916], p. 474-475).

obtentam, deprecansque, ac in genua procumbens, illius dexteram velut poenitentia mundatam osculatus, ad Ecclesiam reduxit; adsiduis deinde precibus orans, crebrisque ieiuniis cum iuvene exercitatus, atque blandibus sermonibus eius animum demulcens, prius, ut aiunt, non abiit, quam illum in Ecclesia constituerit» (1). Quicumque sit postremae locutionis sensus, certum est, praeter exhortationes et communes preces atque ieiunia, nihil aliud fecisse Apostolum nisi quod sufficientem iudicans poenitentiam, et propria merita apud Deum interponens, reduxit iuvenem ad Ecclesiam.

HERMAS. — Explicite assertum non inveni, verum a fortiori evincitur ex Mandato 4, 1, 4. Interrogavit Hermas Pastorem: «*Domine, si quis uxorem habens fidelem in Do- | [27] mino, eam deprehenderit in adulterio aliquo, peccatne vir convivens cum ea?*»³². Cui respondet Pastor affirmative (si nempe vir cognoverit peccatum), alioquin eiusdem adulterii socius erit; at prosequitur Pastor, si mulier poenituerit debet illam iterum recipere (παράδεχθῆναι), quia Deus fidelibus unam poenitentiam promisit; et confestim sequitur (9): «*non solum est adulterium, si quis carnem suam inquinat, sed etiam omnis qui similia ac gentes agit, adulterat*»³³. Licet igitur, suadente Herma, asserere id Ecclesiae competere erga peccatores quod adulterae viro assignavit.

Accedunt quidam huius temporis eventus, a posterioris aevi scriptoribus narrati, qui propterea caute sunt excipiendi; eandem tamen disciplinam quam in genuinis Patribus invenimus fideliter referunt.

Tertullianus (de praescrip. 30) tradit Marcionem cum Valentino eiec-tum esse, «postmodum Marcion poenitentiam confessus, cum conditione data sibi occurrit³⁴, ita pacem recepturus, si caeteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiae restitueret, morte praeventus est».

S. Epiphanius (haer. 42, 1[P.G. XLI, 696]) de eodem Marcione refert eum, poenitentia a patre non impetrata, Romam venisse, a cuius Ecclesiae presbyteris postulabat communicationem et nemo illi concessit (ἦται συναχθῆναι καὶ οὐδεις αὐτῷ συγκεχώρηκε).

(1) *Quis div. salv. 42* (PG 9, 649): ἐγγυώμενος, ἐπομνύμενος, ὡς ἄφεισιν αὐτῷ παρὰ τοῦ σωτῆρος εὔρηται, δεόμενος, γουσιπετῶν, αὐτὴν τὴν δεξιάν ὡς ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκαθαρμένην καταφιλῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανήγαγε, καὶ δαφιλέσι μὲν εὐχαῖς ἐξαιτούμενος, συνεχέσι δὲ νηστειαῖς συναγωνιζόμενος, ποικίλαις δὲ ῥήσεσι λόγων κατεπάδων αὐτοῦ τὴν γνώμην, οὐ πρότερον ἀπῆλθεν, ὡς φασι, πρὶν αὐτὸν κατέστησε τῇ ἐκκλησίᾳ.

Eusebius nobis transmisit veterem narrationem de confessore Natali: (H.E. I. 5, c. 28, 7-13) ab Asclepiodoto ac Theodoto argentario deceptus, horum factionis episcopus, salario soluto, permisit nominari; quia vero misericors Deus et D.N. Iesus Christus nolebat martyrem suae passionis, extra ecclesiam constitutum perire, prius crebris visionibus, duris tandem verberibus reprehendit, ita ut mane surgens, ac sacco indutus, conspersusque cinere, confestim multis lacrymis Zephyrino episcopo suppliciter occurrit, atque ad pedes non modo clericorum, verum etiam laicorum provolutus, Christi misericordis clementem Ecclesiam commovit; et multis precibus usus, ostensisque plagarum quas pertulerat vibices, vix tandem communionem obtinuit (μόλις κοινωνηθῆναι).

[28] Igitur Ecclesiam sibi reconciliasse poenitentes antiquissimi Patres perspicue profitentur. Verumtamen quod ad restaurationem vitae supernaturalis et remissionem ipsam peccatorum attinet, non modo Ecclesiae non adscribunt, sed etiam positive soli Deo reservant.

Diserta sunt verba CLEMENTIS ALEXANDRINI (*Quis. div. salv.* 39 [P.G. 9, 644]): «*Solus Deus potest remissionem peccatorum concedere, et non imputare delicta*». Θεῶν μόνον δύνατον ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρασχέσθαι καὶ μὴ λογίσασθαι παραπτώματα (Cfr. ib. 40).

S. IGNATIUS etiam ait (ep. ad Phil. 8, 1): *Omniibus poenitentibus dimittit Dominus, ἀφίει ὁ Κύριος*³⁵.

Apud Hermam huiusmodi locutiones abundant: *De priori peccato est qui medelam dare potest: ipse enim est qui habet omnium potestatem* (Mand. IV, 1, 11).

De peccatis prioribus per ignorantiam admissis Deus solus potest remedium dare; namque eius est omnis potestas (Sim. V, 7, 3).

Dominus, misit Angelum poenitentiae ad nos, qui peccavimus in eum, et renovavit spiritum nostrum, et cum iam essemus corrupti, neque haberemus spem vivendi, redintegravit vitam nostram (Sim. IX, 14, 3)³⁶.

Cfr. Vis. I, 3, 1; Sim. VII, 4; VIII, 6, 1; 11, 3; IX, 23, 5; 33, 3.

Quae cum ita sint, num propterea asserendum est veteres Patres Ecclesiae abiudicasse veram potestatem clavium? Minime gentium; ex praefatis locutionibus hoc non sequitur, nam historia evidentissime demonstrat eatenus Ecclesiam omni tempore reconciliandi peccatores ius sibi vindicasse, quatenus sciebat Deum posse velleque dimittere peccata, nam, uti asserebat S. Cyprianus (ep. 55, 29) *secundum quod Deus misericors et pius est, per sacerdotes eius pax concedi potest*³⁷. Hoc unum aperte ostendi

mihi videtur priscos Patres, cum accurate secernerent ea quae sunt Dei, Ecclesiae, et poenitentis, reservantes quae Dei et poenitentis sunt propria, Ecclesiae solum assignasse quod sibi peculiare et proprium est, videlicet potestatem recipiendi poenitentes in sui amicitiam, ita quidem ut in Dei gratiam eo ipso redintegrentur.

[29] Ut argumentum ex vetustissimis Patribus petatum in se perfectum foret, ostendere oporteret hanc reconciliationem cum Ecclesia esse formaliter sacramentalem. Dolendum est quod non exposuerint apertius habitudinem infallibilem inter reconciliationem ecclesiasticam et remissionem divinam; minime tamen desunt indicia satis perspicua. S. Ignatius docet ὅσοι ἄν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐνότητά τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὗτοι θεοῦ ἔσονται⁸⁸; testimonium *Hermae* iam expendimus; *Clemens Alex.* in restitutione ecclesiastica a Ioanne peracta videt «*trophaeum resurrectionis quam speramus, quando in fine saeculi veros poenitentes angeli in coelestia habitacula recipient*» (1). Nec praetereundum est tum *Hermam*, tum *Clem. Alex.* (2 Strom. 2, 13 [P.G. 8, 996]) supponere poenitentes aliquando certo scire se veniam consecutos a Deo, quae quidem certitudo non nisi ex reconciliatione Ecclesiae peti posse videtur.

2° — Origenes

Origenis doctrina penitus convenit ei quam in Patribus apostolicis et quasi apostolicis invenimus (2). Etiam ipse conversionem peccatorum concipit ut reversionem in Ecclesiam, et pastorum officium reponit in actu eos recipiendi in Ecclesiam.

In *hom. 2, 5 in Iud.* (P.G. XII, 961 A) occasione verborum Apostoli «tradidi huiusmodi hominem Satanae» instituit relationem oppositionis ligandi inter et solvendi potestatem. In quo consistat potestas solvendi explicite non dicit sed plane subintelligitur ex opposita ligandi potestate quae exercetur «cum per eos qui ecclesiae praesident... peccatores pro delictis suis a Christi corpore separantur»⁸⁹.

In *hom. 4 in Ps. 36* (1356 <1353> B) introducit peccatorem desperantem conversionem et in haec lamenta prorumpentem: «*Iam quomodo possum ego salvus fieri qui cecidi... Quomodo audere possum accedere ad Deum? Quomodo in Ecclesiam redire?*».

[30] In *hom. 12, 5 in Ier.* demonstrat Deum non esse crudelem, qui in c. 13, 12 dixit «non parcam et non miserebor ab interitu eorum».

(1) *Quis div. salv. 42*: τροπαίον ἀναστάσεως ἐλπίζομένης, ὅταν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, οἱ ἄγγελοι τοὺς ἀληθῶς μετανοοῦντας δέξωνται εἰς ἐπουρανίους σκηνάς (P.G., 9 c. 649 D; qui textus, ad fidem codicum, videtur spurcius; efr. CGS, ed. Stählin, 17, 1909, p. 190, lin. 19-20, eum apparatu).

(2) Propterea hic recitandum duxi, quamvis tempore posterior sit quam Calixtus et Tertullianus quorum testimonia in proximo articulo expendemus.

Utitur prius exemplo medici, qui uni membro non parcat ut omnibus parcat; deinde iudicis qui, civitatis quieti consulens, in unum latronem animadvertit; deinde offert Ecclesiae exemplum:

«Haec etiam in Ecclesiis fieri videre est: peccavit quis et post peccatum postulavit communionem. Si citius ei misericordia praebeatur, periclitatur bonum commune atque augetur peccatum aliorum. Si autem prudenter consideret detrimentum venturum communitati ex unius societate, et ex remissione illius peccati, non quasi immitis atque crudelis iudex, sed providens quidem bono unius, huic tamen praefereus utilitatem multorum, absque dubio unum iubebit eiici ut multos salvet» (1).

Ex hoc textu notanda sunt: 1° Peccator ipso peccato privandus est communionem Ecclesiae. 2° Possibile est peccatorem denuo in Ecclesiam redire immo fieri potest ut expulsionis sententia non decernatur. 3° Concessio communionis appellatur nomine συγχωρήσεως τοῦ ἁμαρτήματος.

In fragmento *commentarii in Ieremiam* 36, Origenes totum effectum peccati et poenitentiae explicat exclusionem ab Ecclesia, atque communionis restitutionem. Esse in Ecclesia non importat meram participationem externam cum ceteris fidelibus, verum etiam vinculum internum, et quidem idem vinculum quo coniungimur Deo, cuius est Ecclesia; ideoque peccatoris expulsio e societate fidelium nihil aliud est quam simplex applicatio poenae, qua ipso peccato iam tenebatur; fructus denique poenitentiae est restituta communicatio cum Ecclesia (2).

[31] «Jerusalem, quemadmodum saepe dictum est, est imago Ecclesiae, civitatis

(1) PG 13, 385: τοιαῦτα καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις γινόμενά ἐστιν ἰδεῖν· ἡμαρτέ τις, ἐδεήθη μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περὶ κοινωνίας. Ἐὰν τάχιον ἐλεηθῆ, ἐπιτρέβεται τὸ κοινόν, αὔξεται ἡ ἁμαρτία ἐτέρων. Ἐὰν δὲ λογισμῶ οὐχ ὡς ἀνελετήμων, οὐδ' ὡς ὠμὸς δικαστὴς, ἀλλ' ὡς προνοούμενος καὶ τοῦ ἐνός, πλεῖον δὲ προνοούμενος τῶν πολλῶν παρὰ τὸν ἕνα σκοπήσῃ τὴν ἐσομένην ζημίαν τῷ κοινῷ ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ ἐνός· καὶ τῆς συγχωρήσεως τοῦ ἁμαρτήματος αὐτοῦ, δῆλον ὅτι ποιήσει ἐκβαλεῖν τὸν ἕνα, ἵνα σώσῃ τοὺς πολλοὺς.

(2) KLOSTERMANN (Origenes Werke) fragm. 48, p. 222: ἡ Ἱερουσαλήμ, καθὰ πολλάκις εἴρηται, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεταλαμβάνεται, ἥτις ἐστὶ πόλις τοῦ θεοῦ οἰκοδομηθεῖσα ἐκ λίθων ζώντων ἄφ' ἧς τις ἁμαρτάνων ἐκβάλλεται παραδιδόμενος Ναβουχοδονόσορ, τῷ σατανᾷ. λέγει γὰρ περὶ τοῦ πεπορνευκότος ὁ Παῦλος· παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον τῷ σατανᾷ... ἴστω δὲ ὁ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκβληθεὶς ὡς, ἐὰν μὴ ποιήσῃ χρόνον αὐτάρκη πράττων ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἃ δεῖ, οὐκ ἐπάνεισι ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· ἐκβάλλεται δὲ τις ἁμαρτάνων, τὰν ὑμῆ πό ἀνθρώπων ἐκβληθῆ· δεῖ δὲ αὐτὸν ἔξω γεγούστα μὴ ἀμελεῖν τοῦ οἰκοδομεῖν οἰκίαν καὶ φυτεύειν παραδείσους· ταῦτα γὰρ μὴ ποιῶν μῆδε πληρώσας τὸν συμβολικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῶν ἑβδομήκοντα σαββάτου καὶ ἀναπαύσεως ὄντα, οὐκ ἐπάνεισι κοινωνήσων τῇ ἐκκλησίᾳ, μένει δὲ καταδικασμένος ἔξω εἶναι τῆς Ἱερουσαλήμ.

Dei, quae aedificatur ex vivis lapidibus, a qua expellitur peccator, traditus Nabuchodonosor i.e. Satanae. Saulus enim de fornicatore dicit: *eum tradidisse Satanae...* (I Cor. 5, 5 et I Tim. 1, 20). Sciat autem is qui a Ierusalem expulsus est, se non amplius Ierusalem ingressurum, nisi sufficienti tempore extra Ecclesiam, quae debet, expleverit; quod si ab hominibus non eiiciatur, peccator nihilominus expulsus manet. Qui vero foris constitutus est minime negligat aedificare domum hortosque colere, nisi enim haec fecerit, atque compleverit mysticum numerum septuaginta annorum, symbolum sabbati et requiei, non introibit in communionem Ecclesiae, damnatus manere extra Ierusalem».

Hom. 10, 1 in Ezech. (P.G. XIII, 740) deterret peccatores ne fingentes se adhuc in iustitia perseverare poenitentiam recusent, bonum enim est post confusionis opera confundi; quapropter si ignominiam humiles susceperint, forsitan misericordiam consecuturos promittit ab eo qui potest post condemnationem ad pristinum statum revocare. Quaenam sit ignominia illustrat moribus civitatum, ubi inhonoratio est civi de patria sua exsulare...; deinde aliud exemplum dat de ecclesiastica disciplina:

«Infamia est a populo Dei et Ecclesia separari. Dedecus est in Ecclesia surgere de consessu presbyterii, proici de diaconatus gradu. Et quidem eorum qui abiiciuntur, alii seditiones commovent, alii vero iudicium in se factum cum omni humilitate suscipiunt... Qui autem cum omni humilitate, sive digne, sive indigne depositi sunt, Deo iudicium derelinquunt, et patienter sustinent quod de se iudicatum est, isti et a Deo misericordiam consequuntur, et frequenter etiam ab hominibus revocantur in pristinum gradum, et in gloriam quam amiserant»⁴⁰.

[32] Perspicue ostendit Origenes sententiam in l. 3, 5 <51>, contra Celsum (1):

«(Christiani) ut perditos ac Deo mortuos lugent eos qui libidine aut quavis alia turpitudine devicti sunt. Si vero dignam morum mutationem exhibuerint, quasi a mortuis suscitatos (serius tamen quam qui prima vice veniunt) tandem recipiunt».

In hoc loco Origenes, Celsi refellens calumnias, ostendere vult christianos multo diligentius quam philosophi socios deligere: eorum quidem animas, ait, qui primum ad societatem accedunt sollicitate pertentant, nec nisi probata recte vivendi voluntate recipiunt distinctis ordinibus, eorum qui symbolum purificationis (σύμβολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι) nondum re-

(1) PG 11, 988: οὗτοι ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθηκότας τῷ θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἢ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολὴν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὑστερόν ποτε προσίενται.

ceperunt et profectorum; eos autem qui recepti peccaverint a coetu prohibent, atque post longius probationis tempus in infimum gradum denuo recipiunt.

Tota ergo Ecclesiae in peccantes actio est ἀμαρτάνοντας ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ, et ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ πενθοῦσι; cum vero rectam morum mutationem ostenderit ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας προσίενται;⁴¹ ritus autem purificationis respondens baptismo penitus desideratur.

Verum quidem est Origenis scopum non fuisse universam Ecclesiae doctrinam exponere, nihilominus si de primo receptis adduxit σύμβολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι, cur de poenitentibus nihil nisi receptionem in Ecclesiam commemoravit?

Haec absentia liturgiae, ut ita dicam, in exercitio potestatis clavium non est peculiaris Origeni, desideratur apud omnes Patres usque ad S. Cyprianum in Africa, et in Oriente usque ad Didascaliam, ita ut asseri videatur usque ad medium saeculum III absolutionem sacramentalem nulli speciali ritui fuisse associatam (1). Nullum vestigi- || [33] gium apud Patres apostolicos, nullum apud Hippolytum, nec etiam apud Tertullianum, qui ceteroquin graphice describit episcopum in exomologesi intervenientem (*de pudic.* 13, 7)⁴²; quinimo Clementem Alex. absentiae positivum testem dixerim: in l. 2 Strom. 13 (P.G. 8, 996) ostendens veniam poenitentibus donatam esse peioris conditionis quam remissio baptismalis, ita loquitur: ὁ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἀμαρτήσας, εἶτα μετανοῶν, κἂν συγγνώμης τυγχάνῃ, αἰδεῖσθαι ὀφείλει μηκέτι λουόμενος εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν⁴³. Si enim tempore Clementis poenitentibus fuissent collati ritus mystici de quibus dicere posset, sicut Didascalia de impositione manus (2, 41, 2), καὶ ἔσται αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λούσματος ἡ χειροθεσία⁴⁴, quaenam fuerit ratio cur poenitens debuerit verecundari?

Cum S. Cypriano et Didascalia tandem apparet ritus *impositionis manus*, qui nihilominus nondum vim disciplinae universalis obtinuisse videtur (2); in Oriente nulla fit allusio a Dionysio Alex., Romae tum Clerus sede vacante, tum Cornelius eam praetermittunt, in ipsa Africa Cyprianus dolet ante impositionem manus Episcopi quibusdam lapsis Eucharistiam fuisse concessam, cuius moeroris causam non affert omissam absolutionem, sed aut Episcopi honorem nihili habitum, aut temeritatem laxantium pacem ante tempus constitutum.

Hic excursus liturgicus inutilis non est ad nostram quaestionem elucidandam. Re enim vera adversarii arbitrantur iudicium sacramentale, praetermisso omni res-

(1) Intelligo *ritus liturgicos*, qualis est in baptismo ablutio, qualem Didascalia docet esse in poenitentia impositionem manuum, qualis etiam nunc deest, iuxta opinionem communem, in matrimonio; minime vero assero defuisse *ritum sensibilem*, quod plane et haereticum foret, et impossibile. Qua enim ratione Superior Ecclesiasticus proferret sententiam iudiciale[m] absque ritu sensibili?

(2) Utrum hoc tempore impositio manus fuerit revera ritus *absolutionis*, an potius ritus illius *intercessionis* quam vivide depingit Tertullianus (*De pudic.* 13, 7) hic non quaero.

pectu ad Ecclesiam qua societatem, attingere *per saltum*, ut ita dicam, ordinem coelestem: infusionem gratiae sanctificantis, solutionem a debito poenae aeternae, et ita porro. Iam vero, ratione habita spiritus sacrae liturgiae improbabile est modo tam simplici tam augusta mysteria peragi consuevisse; bene autem intelligitur si absolutio immediate reconciliationem socialeam cum Ecclesia operabatur.

3° — *Controversia de edicto Calixti*

Cum decreto Calixti et invectivis Tertulliani et Hippolyti doctrina Ecclesiae de sacramento poenitentiae in plenam lucem historicam procedit, simulque eius indoles ecclesiastica tanta splendet evidentia, ut qualibet exceptione sit superior. Propterea satis superque est si brevem ditorum conspectum oculis dumtaxat subiiciamus.

[34] S. CALIXTUS. — Peremptorii edicti summam promulgavit his verbis (1).

«Adimi quidem peccatoribus vel maxime carne pollutis communicationem, sed ad praesens, restituendam scilicet ex poenitentiae ambitu, secundum illam clementiam Dei quae vult peccatoris poenitentiam quam mortem» (*de pud.* 18, 12) ⁴⁵.

Argumenta quibus decretum munivit sunt huiusmodi.

«Deus bonus et optimus... non tanti ducens peccatoris mortem quam poenitentiam ... itaque et filios Dei misericordes et pacificos esse oportebit, donantes invicem sicut et Christus donavit nobis ... dimitte et dimittetur tibi» (2, 1-2).

Provocabat ad parabolas filii prodigi (8, 9) drachmae amissae et magna laetitia inventae in «domo quasi in Ecclesia» (7, 10), ovis perditae, a Domino autem requisitae et humeris propriis revectae, quam commentabatur «ovis, inquam, proprie christianus et grex Domini Ecclesiae populus, et pastor bonus Christus, et ideo christianus in ove intelligendus qui ab Ecclesiae grege erraverit» (7, 4).

Provocabat insuper quod «pharisaei publicanos et peccatores admittentem Dominum et cum illis de victu communicantem indignati mussitabant» (7, 2) ⁴⁶.

Adducebat textum Apostoli (*Rom.* 14,4): «Domino suo stat quis vel cadit; tu quis es, ut servum iudices alienum?» (2, 2; *Philosophoumena* 9, 12) (2).

(1) In restituendo edicto inhaereo Batiffol (*Études* ⁹ p. 90-102). Plerique critici dubitant de legitimitate restitutionis; nostra autem parum interest an haec argumenta a Calixto invocata sint, an vero a Tertulliano conficta; in utraque hypothesis opinionem de natura absolutionis tunc temporis vigentem ostendunt.

(2) Batiffol (*Études*, 92. 104) putat haec ultima argumenta non respicere reconciliationem poenitentium, sed specialem statum clericorum « Il est clair que le texte

[35] Teste Hippolyto adducebat parabolam zizaniorum, similitudinem arcae et si quae alia commixtionem peccatorum cum iustis possent significare (1).

«*Sinite, dicebat, crescere zizania cum tritico, i.e. in Ecclesia peccatores. Etiam arcam Noe imaginem fuisse Ecclesiae asserebat; in illa aderant et canes et lupi et corvi ceteraque animalia tam munda quam immunda, eodem ergo modo esse debet in Ecclesia.*»

Haec omnia, ut patet, nullum habent sensum nisi Calixtus, cum et moechiae et fornicationis delicta poenitentia functis decrevit dimittere, significasset communionem Ecclesiae se redditurum.

TERTULIANUS. — Specimen tantummodo locutionum, quibus peccatorum remissionem indigitat, referam (2).

«Quantum enim ad illos (catholicos) a quibus pacem humanam consequitur» (3, 3).

«(Poenitens montanista) hoc ipso magis operabitur veniam, quod eam a solo Deo exorat, quod delicto suo humanam pacem sufficere non credit, quod Ecclesiae mavult erubescere quam communicare» (3, 4).

«Perit igitur et fidelis elapsus in spectaculum quadrigarii furoris (et in alia peccata non adeo gravia) ... Ob tale quid extra gregem datus est, vel et ipse forte ira, tumo-

Tu quis es qui iudices alienum servum, ne peut avoir trait aux pécheurs soumis à la pénitence publique, puisque précisément ces pécheurs se soumettent au jugement de tous ... de même la parabole de la zizanie et la similitude de l'arche ne convient pas à des pécheurs que l'on absout, quoique la conclusion soit ici moins rigoureuse. Haec animadversio non videtur legitima, nam eadem aut similia argumenta afferre consueverunt catholici adversus Novatianos poenitentium reconciliationem vindicaturi. Ita S. CYPRIANUS *ep.* 54, 3; 55, 25; Ps. CYPRIANUS, *ad Novatianum* 7, 12; PACIANUS, *ep.* 3, 15; ASTERIUS AMASENUS, *hom.* 13 (P.G. 40, 360); S. EPIPHANIUS Πανάριον, *haer.* 59, 5 (P.G. 41, 1018); ISIDORUS PELUSIOTA, *ep.* 339 (P.G. 78, 377). Adversus luciferianos eadem argumenta adhibuit S. HIERONYMUS, *Dial.* 22.

Quo sensu his argumentis uterentur Patres accurate, exponit Asterius Amasenus: «*Discite, ait, duri et implacabiles, clementiam Creatoris, nec sitis conservorum acerbi ac crudeles iudices, donec veniat Ille qui revelabit secreta cordium, quive propria auctoritate reddet unicuique meritum statum in vita quam speramus... Quod crimen praecavere mihi videtur dictum evangelicum: «Non iudicetis ne iudicemini»; neque enim omne iudicium et indulgentiam prohibet, sed iudicium vocat nimis duram damnationem.*»

(1) Philosophoumena 9, 12 (ed. P. Wendland (CGS, 26, 1916), p. 250): «*ἄφετε τὰ ζιζάνια συναύξειν τῷ σίτῳ, τουτέστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοὺς ἁμαρτάνοντας. ἄλλα καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε εἰς ὁμοίωμα ἐκκλησίας ἔφη γεγενῆσθαι, ἐκ ἧ καὶ κύνες καὶ λύκοι καὶ κόρακες καὶ πάντα τὰ καθάρᾳ καὶ ἀκάθαρτα, οὕτω φάσκων δεῖν εἶναι ἐν ἐκκλησίᾳ ὁμοίως.*»

(2) Elenchum perfectum vide apud PIERRE DE LABRIOLLE, *La crise montaniste*, p. 416, nota 6.

re ... dedignatione castigationis abruptit. Debet [36] requiri atque revocari. Quod potest recuperari, non perit, nisi foris perseveraverit ... Quo ore mortuum restitues in gregem?» (7, 15-17) (1).

In capite 13 ostendere conatur S. Paulum in ep. 2 ad Cor. incestuoso aut veniam non dedisse, aut saltem non perfectam qualem Calixtus moechis promiserat. Hoc ultimum sic exprimit:

«Et tamen dilectionem audio non communicationem» (13, 10)».

«Maledici enim eam (carnem) sequebatur, quae diabolo projiciebatur, ut sacramento benedictionis exauctoraretur, numquam in castra Ecclesiae reversura» (14, 17).

In capite 15 impetit Calixtum argumento ad absurdum:

«Quale est enim, ut cum maxime incesto fornicatori postliminium largitus ecclesiasticae pacis statim ingesserit de aversatione immunditiarum? (15,2).

«An eiusdem sit recipere in communicationem reprobos quosque, qui scribat: «Quae enim societas iustitiae et iniquitati?»... (2 Cor. 6, 14-16). Illo enim incorporato rursus Ecclesiae et iustitia cum iniquitate sociatur... et infidelis cum fidei sacramenta participat» (15, 5-6).

«Reservavimus huic loco quae aperte ad communicationem ecclesiasticam causis eiusmodi negandam etiam antiquitus cauta sunt» (18, 2).

«Disciplina igitur apostolorum... ubique de Ecclesia eradicat omne sacrilegium pudicitiae sine ulla restitutionis mentione» (20, 1).

HIPPOLYTUS. — In l. 9, 12 Φιλοσοφουμένων insurrexit adversus invisum Pontificem propterea quod primus omnium peccata dimittere cogitavit. Quo modo remissionem Hippolytus conceperit, in duplici loco cognoscere possumus:

«Ὁ γὰρ παρ' ἐτέρῳ τινὶ συναγόμενος καὶ λεγόμενος Χριστιανὸς εἶ τι ἄν ἁμάρτη, φασίν, οὐ λογίζεται αὐτῷ ἡ ἁμαρτία, εἰ προσδράμοι τῇ τοῦ Καλλίστου σχολῇ». ⁴⁷

Et in fine:

«Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θαυμασιώτατος Κάλλιστος συνεστήσατο, οὗ διαμένει τὸ διδασκαλεῖον φυλάσσειν τὰ [37] ἔθνη καὶ τὴν παράδοσιν, μὴ διακρίνον τίσιν δεῖ κοινωνεῖν, πᾶσιν ἀκρίτως προσφέρον τὴν κοινωνίαν» ⁴⁸.

(1) Ex hoc loco duo notanda sunt: 1° In eundem statum reponit peccatores quam eos qui ira, tumore secesserunt ab Ecclesia. 2° Extra gregem datos pronuntiat non modo canonicorum, ut aiunt, sed et minorum peccatorum reos; unde corrui eorum sententia qui putant excommunicationem esse poenam ecclesiasticam positivis le gibus superadditam contra peccata poenitentiae publicae subiecta.

Praedicta sufficiant ut ad evidentiam usque pateat remissionem, a Calixto decretam, reconciliationem cum Ecclesia in primo plano respexisse.

Quod autem eadem remissio formaliter sit sacramentalis non minori evidentia patet.

a) Status controversiae catholicos inter et montanistas sic definitur in *De pud.* 3:

«Si enim, inquiunt, aliqua poenitentia caret venia, jam nec in totum agenda tibi est. Nihil enim agendum est frustra. [2] Porro frustra agetur poenitentia, si caret venia. Omnis autem poenitentia agenda est.... [3] Merito itaque opponunt, quoniam hujus quoque poenitentiae fructum, id est veniam, in sua potestate usurparunt: quantum enim ad illos, a quibus pacem humanam consequitur (frustra agitur); quantum autem ad nos, qui solum Dominum meminimus delicta concedere, et utique mortalia, non frustra agetur. [4] Ad Dominum enim remissa et illi exinde prostrata, hoc ipso magis operabitur veniam, quod eam a solo Deo exorat, quod delicto suo humanam pacem sufficere non credit, quod Ecclesiae mavult erubescere quam communicare».

Igitur catholici et montanistae consentiebant in eo quod poenitentia de quibuslibet peccatis agenda sit, eaque non nisi fructuosa; in hoc autem dissidebant quod catholici existimabant communicationis ecclesiasticae concessionem esse criterium et causam remissionis divinae, ideo summo studio eam ambiebant, eamque cum nacti fuerint, quasi jam fructu exoptato potirentur non amplius Deum exorare curabant; montanistae autem communionem ecclesiasticam insufficientem censebant, ideoque non ab Ecclesia sed a Deo solo veniam exorabant, atque poenitentiam ad finem usque vitae protendentes, Ecclesiae compassione validius quam communicatione eos adjuvante, copiosum tutumque fructum, apud Deum tandem metendum, praeparabant.

b) Tandem Tertullianus totidem verbis sacramentalitatem testatur cum haec verba Calixto ironice adscribit:

«Recuperabit igitur et apostata vestem priorem, indumentum Spiritus sancti, et a(n)nulum denuo signaculum lavacri, et rursus illi mactabitur Christus, et recumbet eo in toro, de quo indigne vestiti a tortoribus solent tolli et ab(i)ici in tenebras, nedum spoliati» (9, 9-11).

[38] 4° — *Patres occidentales in controversia de lapsis*

S. CYPRIANUS. — Absolutionem ut indiget utitur his et similibus verbis:

«Pacem laxare; intra Christi castra et Dei Patris domicilia concludi; jus ad communicationem accipere; in ecclesiam introire; in ecclesiam reducere et admittere ut communicet; gregi Christi admiscere. In ecclesia debent interius suscipi, ait in ep. LV, 29, et in ipsa Domino reservari, qui ad ecclesiam venturus, de illis utique quos in ea intus invenerit iudicabit».

Absolutionem negare in ore S. Doctoris est:

«Ab Ecclesia crudeliter segregare; extra Ecclesiam relinquere; praeccludere salutarem sinum matris; claudere Ecclesiam; spem communicationis et pacis denegare».

Praefatae autem locutiones non modo de lapsis, aut de schismaticis, quorum peccatum natura sua unionem ecclesiasticam laedit, sed etiam de quorumcumque etiam *minorum* delictorum reis pronuntiat. Hoc patet praesertim cum et omnia peccata sub eodem anathemate percellit (Ep. 16,2); et apostolicae voci innixus moechos et fraudatores nuncupat idololatrias (55, 27); imo eis indigniores qui in Ecclesiam nuncupantur, et propterea Novatianum, qui sibi blandiebatur quod se diceret idololatrias non communicare, increpat dicens: «fraudatores et moechos a latere atque comitatu (suo) separet, quando multo et gravior et peior sit moechi quam libellatici causa» (55, 26); cum Novatum ab Ecclesia lapsos perpetuo repellentem acriter reprehendit: «damnare (nunc) audet sacrificantium manus cum sit ipse nocentior pedibus quibus filius qui nascebatur occisus est» (52, 2); et cum extra Ecclesiam in schismate neminem permanere posse docet nisi qui moribus matrem opprimebant (52, 4). In ep. 4 de praesumpta fornicatione sententiam pronuntiat, virginemque corruptam, acta plena poenitentia justo tempore aestimato «ad Ecclesiam redire» concedit; nec erat lapsus aut schismaticus histrio qui artem pueros docebat quem tamen a communicatione prohibendum censet (ep. 2).

Neque veritatem attingunt qui huiusmodi locutionibus non ipsam absolutionem sacramentalem sed aut ejus con- | [39] sectarium, aut aliquid connexum designatum arbitrantur. Nihil magis alienum a mente S. Cypriani.

Praeterquam quod nisi laxare pacem sit absolutio sacramentalis nullum invenire quo apud S. Cyprianum sacramentum poenitentiae (1).

(1) Cfr. ep. 55, 28-29, ubi omnem fructum poenitentiae, etiam ad vitam aeternam pertinentem dicit ablatum, si denegetur pax ecclesiastica, quam ecclesia post absolutum integrum tempus poenitentiae decreverat concedendam. «O frustrandae fraternitatis inrisio, o miserorum lamentantium caduca deceptio, o haereticae insti-

a) De largitione pacis intelligit potestatem ligandi et solvendi (ep. 57, 1).

b) Eam pulcherrimis efficacibusque donat epithetis:

«fructus satisfactionis; pax Dei; divinae pietatis et lenitatis paternae subsidia (68, 1); solatium opitulationis Ecclesiae; spei salutaris subsidium» (57, 1).

Et e contrario pacem negare vocat:

«medicinam de satisfactione subtrahere (55, 28); salutarem sinum Matris praeccludere».

c) Felicissimum reprehendens haec tria synonyma proponit:

«*Pacem pollicetur* ne perveniri possit ad pacem,
Salutem promittit ne qui deliquit veniat ad salutem,
Ecclesiam spondet quando id agat ut qui illi credat (credit) in totum ab Ecclesia pereat» (43, 6).

d) Instante nova persecutione hortatur collegas ut confessuris fidem pacem tantopere necessariam darent: «nec quisquam dicat: qui martyrium tollit sanguine suo bapti- | [40] zatur, nec pax illi ab episcopo necessaria est habituro gloriae suae pacem... quomodo potest ad confessionem paratus aut idoneus inveniri qui non prius pace accepta receperit spiritum Patris, qui corroborans servos suos ipse loquitur et confitetur in nobis?» (57, 4).

e) Quidam presbyteri nec timorem Dei nec episcopi honorem cogitantes, ante actam poenitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in poenitentiam impositam, offerre pro lapsis qui libellum pacis obtinuerant et eucharistiam dare ausi erant. Heic omnia ommissa sunt praeter solam oblationem

tutionis inefficax et vana traditio, hortari ad satisfactionis poenitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam, dicere fratribus nostris: 'plange et lacrymas funde et diebus ac noctibus ingemisce... sed extra ecclesiam post omnia ista morieris: quaecumque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies.' quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis avertat? operari tu putas rusticum posse, si dixeris: 'agrum peritia omni rusticitatis exercere... sed nullam messem metes...' ...Praeccludere est adque abscidere iter doloris ac poenitendi viam, ut cum in scripturis Dominus Deus revertentibus ad se et poenitentibus blandiatur, nostra duritia et crudelitate, dum fructus poenitentiae intercipitur, poenitentia ipsa tollatur...».

et collationem Eucharistiae. Si ergo adversarii audiendi forent, sola pax externa ecclesiae esset restituta, praetermissa absolutione sacramentali. Aliter vero rem concipiebat S. Cyprianus, quippe qui statim prosequitur:

«Et lapsis quidem potest in hoc venia concedi. Quis (enim) non mortuus vivificari properet? Quis non ad salutem suam venire festinet?» (15, 1-2).

f) In ep. 55, 13 defendens adversus obiecta Antoniani concilii decretum quo, si qui infirmitatibus occupantur, illis placuit in periculo subvenire,

«Postea quam tamen, *inquit*, subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi aut vi et manu nostrae in exitum mortis urgeri, ut quoniam morientibus pax datur necesse sit mori eos qui acceperint pacem, cum magis in hoc indicium divinae pietatis et paternae lenitatis appareat quod qui pignus vitae in data pace percipiunt hic quoque ad vitam percepta pace teneantur».

Obiectionem cui occurrit S. Doctor facile est divinare: Si cui in periculo mortis pax laxatur, obiiciebat Antonianus, fieri potest ut sanitatem recuperet, quo in casu contra vigorem disciplinae a concilio ipso sancitam cum Ecclesia lapsi communicabunt. S. Episcopi solutio ea est quae verum Patrem decebat antequam fideles, ut poenitentiam eluderent, indulgentia abuterentur. Nullum in hoc, respondet, incommodum est, quinimo manifestum indicium Deum Ecclesiae pacem in acceptum retulisse, ut, quia pax Ecclesiae est pignus salutis, vitam ipsam temporalem velit clementer elargiri.

[41] Praedictas conclusiones licet negative confirmare quibusdam capitibus doctrinae poenitentialis S. Doctoris. Durius quandoque nobis sonant, at dogmatibus Ecclesiae, si recte accipiantur, adamussim cohaerent.

1° *Negat episcopum aut presbyterum absolventem conferre gratiam sanctificantem.*

a) In ep. 66, 5 Florentio Pupiano enumerat bona muneris episcopalis: baptizatis dat *baptismi et Spiritus sancti gratiam*, poenitentibus vero *solam pacem et communionem*.

«... Ne tantus fidelium numerus qui sub nobis arcessitus est sine spe salutis et pacis exisse videatur, ne(c) novus credentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi et spiritus sancti gratiam iudicetur, ne tot lapsis et poenitentibus pax data et communicatio nostra, examinatione concessa iudicii tui auctoritate solvatur».

b) Manifeste apparet quotiescumque S. Doctor hortatur lapsos ne temere festinent ad pacem. In ep. 17, 3 sic exhortationem conficit:

«Nemo importuno adhuc tempore acerba poma decerpat, nemo navem suam quassatam et perforatam fluctibus priusquam diligenter eam refecerit in altum denuo committat, nemo tunicam scissam accipere et inducere properet, nisi eam et ab artifice perito (re)sartam viderit, et a fullone curatam receperit».

Et in tractatu *De Lapsis* terrorem eis incussurus ne episcopum impellerent ad pacem sibi citius debito laxandam, tristes sacrificantium exitus in exemplum proponit: puella cui panem mero sacrificiorum mixtum, nutrice offerente, tradiderunt, postea a nesciente matre in ecclesiam delata eucharistiam intra viscera perferre non potuit; alia aetate provecta et in annis adultioribus constituta, eucharistia sumpta, velut si quaedam venena lethalia intra fauces et pectus admiserit, palpitans et tremens concidit... (25, 26).

Iam vero, qua ratione in eandem celantium peccata condemnationem involvit poenitentes qui nequaquam latenter Ecclesiam ingrediuntur, sed ante eucharistiae perceptionem remedium absolutionis exposcunt, maxime si remissio sacramentalis statim post confessionem consueverit concedi? Cur lapsus longum tempus expectare debuerit, si tandem episcopi ipsius gratiam per absolutionem conferentis, foret pomum maturare, navem reficere, et tunicam sarcire?

[42] 2° *Negat Ecclesiam aliqua saltem peccata, quorum tamen reis pacem laxabat, remittere posse.*

Haec idea translucet in dubiis de validitate absolutionis; suadet cum verba Iesu Domini in Io. 20, 23 de sola remissione baptismali intelligit (ep. 69, 11; 73, 7); pervadit litteraturam S. Doctoris in quaestione de rebaptizandis haereticis; tandem perspicuis verbis enunciatur in libello *De lapsis*, 17, et *Testimoniorum ad Quirinum*, l. 3, prop. 28.

«Homo Deo (esse non potest maior, CC. III, 230), nec remittere aut donare indulgentia sua servus potest quod in Dominum delicto graviore commissum est, ne adhuc lapso et hoc accedat ad crimen, si nesciat esse praedictum: maledictus homo qui spem habet in hominem».

Et in *Testimoniorum ad Quirinum*, l. 3, prop. 28:

«Non posse in Ecclesia remitti ei qui in Deum deliquerit».

Haec verba emollire quidam conati sunt (1) pro impotentia gravem difficulta-

(1) P. STUFLER, *Einige Bemerkungen zur Busslehre Cyprians*, Zeitschrift f. kath. The. XXXIII (1909), 242 s.; D'ALÈS, *L'édit*, p. 312 ss.

tem intelligentes. Verum natura libri ea est, ut quaelibet mitigatio suspecta videatur; etenim non continet prolixum tractatum in cuius decursu quaedam minus expolita praeter intentionem elabi potuerint, sed capitula selecta doctrinae christianae, adiunctis auctoritatibus S. Scripturae quibus innituntur; est, ut ipse auctor ait, breviarium praeceptorum coelestium ad fovendam memoriam salubre et grande compendium (prol. libri III). A. d'Alès et Stuffer ut mitigationem suadeant conferunt hunc locum cum ep. ad Fortunatum 4: «*Non facile ignoscit Deus idololatris*»; at immerito, nam ad *Fortunatum* est Deus qui non facile ignoscit, sed ad *Quirinum* est Ecclesia in qua non potest remitti. — Alii ex adverso putant S. Cyprianum, dum haec scriberet, tendentiam rigoristam adhuc fovisse (1); verum contra hanc interpretationem universa S. Praesulis litteratura clamat. Neque satis accurata videtur explicatio proposita a B. Poschmann (2), cui «in ecclesia non posse remitti peccata» significat Ecclesiam non posse peccatores eximere ab operibus poenitentiae, quia veniam, absque satisfactione personali, nisi in baptisate concedere non potest. Haec tamen explicatio bene exprimit sensum alterius locutionis «non facile ignoscit Deus idololatris», in qua utique affirmatur Deum lapsis post baptismum non | [43] ignoscere nisi dura poenitentia sibi satisfecerint; de Ecclesia vero non solum ait non facile ignoscere posse, sed simpliciter non posse.

Forte sensus loci ita posset determinari: S. Doctor prae oculis habebat primariam significationem verbi remittere, vd. restituere peccatorem in usum iurium peccato amissorum. Peccatum autem contra Deum meretur privationem radicalem aeternamque omnium Dei bonorum, non modo eorum quae ipse per se immediate concedit (gratiae sanctificantis, gloriae), verum etiam eorum quae ab Ecclesia conferuntur, v.gr. Eucharistiae. Sed bona Ecclesiae credita sunt propria Dei, ideoque non est in arbitrio Episcopi proprio Marte ea peccatoribus largiri (3); si tamen Deus velit peccatorem propter poenitentiam in amicitiam recipere, Ecclesia non modo poterit, sed etiam debet ei, cum conditiones a Deo exactas adimpleverit, pacem

(1) Ita *Rauschen* (Euch. u. Bussakt. ², p. 175): «er scheint also damals auf dem Standpunkt gewesen zu sein, dass Abtrünnige, auch wenn Martyrer für sie interzedierten, nicht rekonziliert werden könnten».

(2) *Zur Bussfrage in der cyprianischen Zeit*. Zeitsch. f. kath. The. (1913), p. 246 ss.

(3) In primo textu adducto ex tractatu de Lapsis 17 prae oculis habet imprimis pacem praepropere datam intuitu meritorum martyrum. Ibi eandem proponit sententiam quae passim in epistolis recurrit: martyres in tantum valent Ecclesiae pacem lapsis obtinere (idem dic de officio episcoporum voluntati martyrum acquiescendi), in quantum sciunt a Deo impetrasse illorum *remissibilitatem*; sed unde hoc sciunt? Quonam criterio iudicet episcopus an martyribus consentire debeat? Extra controversiam erat quod illorum desideria essent repudianda si Evangelio, unde dignitatem adquirunt martyres, adversarentur. Iam vero, Evangelium a lapsis exigit duram poenitentiam; proinde martyrum praeerogativa ita extendi nequit, ut peccatores poenitentia solvat. Verumtamen quia Evangelium (quod intelligit sub luce disciplinae communis Ecclesiae) illis virtutem in favorem poenitentium agnoscit, S. Cyprianus temperamentum invenit, docens martyrum intercessionem validam esse iis quorum poenitentia satisfactioni proxima foret. His verbis, igitur, S. Cyprianus videtur etiam a martyribus auferre voluisse potestatem proprio Marte quidquam decernendi, atque statuere obligationem sese adamussim conformandi voluntati Dei.

communicare. Quae cum ita sint, S. Cypriano visum est Deo potius quam Ecclesiae remissionem peccatorum esse adscribendam.

Revera S. Cyprianus ubique evidentissime recognoscit Ecclesiae non solum potestatem sed etiam obligationem indulgendi omnibus peccatoribus quos scit Deum velle in amicos recipere (1). Statum animi S. Doctoris praeclare aperiunt verba quae Florentio episcopo Pupiano dirigit (ep. 66, 9): «... si Domino et Christo eius, quibus servio et quibus puro adque immaculato ore sacrificia et in persecutione pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satisfeceris, communicationis tuae poterimus habere rationem manente tamen apud nos divinae censurae respectu et metu, et prius Dominum meum consulam an tibi pacem dari et te ad communicationem ecclesiae suae admitti sua ostensione et admonitione permittat» (CSEL, III/II, p. 733-734).

[44] Igitur haesitationes et dubia S. Cypriani non versantur circa potestatem Ecclesiae, sed circa Domini beneplacitum. Quosnam peccatores et sub quibus conditionibus vult Deus remittere? Placente Deo adulteros, libellaticos, lapsos... post plures annos, post totam vitam in poenitentia transactam recipere? Gravissima quaestio non praepropere solvenda, nec a privatis fidelibus, sed ab episcopis, libra Domini contemplata, atque scripturis ex utraque parte prolatis, nec omissis revelationibus privatis, magna cautela definienda. Quaestio salebrosa, quae si recte solvatur, Episcopi indulgentia erit salus peccatorum, sin autem exitium poenitentium. Difficillimum negotium, in quo tamen propter Dei erga Ecclesiam bonitatem plene debemus Pastoribus fidere, quia si forte erraverint, aut necessitati cesserint, sperandum est fore ut Deus eorum mitiorem sententiam ratam habeat. Cuius adhaesionis praeclarum ipse exemplum dedit: initio namque sui pontificatus Ecclesia moechis pacem dare assueverat, ideoque hanc praxim religiose custodivit; quoad lapsos autem videtur nihil adhuc fuisse definitum, quapropter, dum saeviret persecutio, morte non urgente, quamlibet sententiam differebat, donec concilium disciplinam servandam decrevisset; sancita vero a concilio admissione lapsorum, eam totis viribus propugnavit adversus crudelitatem Novatiani; cum autem Therapius Victori presbytero pacem ante tempus a concilio statutum elargitus est, graviter eum increpavit, pacem vero a sacerdote Dei concessam non putavit auferendam.

Haec distinctio S. Cypriani (quae est communis antiquioribus Patribus) magnam lucem afferre potest quaestioni historico-dogmaticae de doctrina primitivae ecclesiae circa extensionem potestatis clavium.

Constat nunc esse dogma fidei Ecclesiam posse remittere gravissima quaeque peccata dummodo peccator quantumvis recidivus, sit dispositus. Quo praesupposito, cultores historiae dogmatum diversimode interpretantur testimonia Patrum iuxta diversam dispositionem erga fidem. Protestantes, Wicleffi normam sequentes, atque plures rationalistae et liberales asserunt priscos Patres ignorasse universalem potestatem clavium, unde concludunt Ecclesiam catholicam depravasse depositum fidei cum a saeculo III et deinceps sibi temerarie usurpavit ius praeveniendi iudicium Dei. Ex catholicis aliqui amplectuntur sententiam e diametro oppositam: innixi veritate certissima certitudine fidei quod Ecclesia nequit decursu saeculorum dogmata contradictoria docere, arbitrantur eam semper consciam fuisse se gaudere potestate clavium ea universalitate quam supra exposuimus; et quia iuri Ecclesiae respondet ex parte fidelium officium submittendi omnia peccata potestati clavium, impossibile

(1) Cfr. SCHANZ, *Die Absolutionsgewalt in der alten Kirche*, Theol. Quartalschrift LXXIX (1897), p. 68.

esse putant Ecclesiam universalem unquam denegasse absolutionem integris ordinibus peccatorum saltem in articulo mortis. Alii mediam viam inierunt: necessarium quidem ducunt quod Ecclesia omni tempore conscia fuerit illiusmodi potestatis universalis, at, distinguentes ius ab exercitio iuris, existimant Ecclesiam propter rationes disciplinares aliquando suo iure usam non fuisse, eo vel magis quod perfecte contriti valeant veniam a Deo immediate recipere.

[45] Ni fallor, hi omnes statum quaestionis qualis erat primis saeculis non satis considerant. In controversiis poenitentialibus Patres duplicem quaestionem valde diversam distinguebant: *An Ecclesia valeat remittere omnia peccata quae Deus vult dimittere? An Deus velit gravissima peccata post longam poenitentiam remittere?* Brevius; utrum potestas clavium potiatur universalitate *relativa*, an etiam universalitate *absoluta*.

Priori quaestioni Patres unanimi consensu affirmative respondent. Si oporteret integram demonstrationem huius propositionis conficere, facile foret plurima testimonia colligere tum S. Cypriani tum ceterorum Patrum (1); pauca tantummodo non omittam.

Adversarius Artemonis, ex cuius opere Eusebius particulas transmisit in Hist. Eccl. V, 28, narrans poenitentiam Natalis, Ecclesiae haereticum reconciliantis misericordiam tam intime connectit cum clementia Domini, ut clare appareat hanc esse mensuram, τὴν εὐσπλαγγχον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ (V, 28, 12).

Origenes in tractatu de oratione 28, 8-10 (Kötschau <CGS>, II, 380 s), in eodem celebri loco ubi durissime reprehendit eos qui audebant idololatris, adulteris et fornicatoribus remittere, manifestis verbis affirmat quod in Ecclesia spirituales (videlicet illi qui, a Spiritu S. ducti, recte operantur, et proinde ceteris fidelibus esse debent norma agendi) remittebant peccata quae Deus remitteret, et retinebant peccata insanabilia (2); et in libro III contra Celsum in c. 51 vindicaturus a nota levitatis Ecclesiam eo quod peccatoribus ignosceret, easdem prorsus dispositiones in illis postulari testatur ad obtinendam remissionem ecclesiasticam, quas paulo post in c. 71, vindicaturus Deum ab eadem nota levitatis, requiri docet ad consequendam Dei misericordiam; (*de Ecclesia*): ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολὴν ... προσίενται (*de Deo*): ἀξιόλογον ἐπιδεικνυμένους μεταβολὴν προσίεται.

Dionysius Alexandrinus in quarta epistola de Baptismo, quam scripsit ad S. Dionysium tunc presbyterum, paulo post pontificem romanum, aperte affirmat quod denegare ecclesiasticam reconciliationem importat negationem remissionis divinae; dicit enim Novatianum, pro- | [46] pterea quod quosdam fratres ab Ecclesia praecidebat, «*sacriligam de Deo doctrinam induxisse, atque benignissimo Domino nostro Iesu Christo crudelitatis calumniam imputasse*» (3).

(1) Quoad Tertullianum accurate hoc praestitit STUFLER, *Zur Kontroverse über das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus*, Zeitschr. f. kath. Theo. XXXII (1908), p. 19-22, et ESSER, *Nochmals das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus...* Der Kat(h)olik (1907), II, p. 194-195, qui scribit: «Der tiefste Grund für die Unvergebbarkeit der Sünden liegt demnach darin, dass Gott solche Sünden nicht verzeihen will... das steht dem Tertullian fest, wenn Gott eine Vergebung zuteil werden lässt, so ist der Sünder auch mit der Kirche versöhnt... Eine Vergebung der Sünde vor Gott, die nicht auch die Gemeinschaft mit der Kirche nach sich zieht, kennt Tertullian nicht».

(2) «ὁ ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ... ἀφήσιν ὁ ἐὰν ἀφῆ ὁ θεὸς καὶ κρατεῖ τὰ ἀνίατα τῶν ἁμαρτημάτων».

(3) Eus. H.E. VII, 8: «Νοουσατιανῶ μὲν γὰρ εὐλόγως ἀπεχθανόμεθα, διακόψαντι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τινὰς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσεβείας καὶ βλασφημίας

Igitur a mente Patrum longissime abest figmentum veniae a Deo impetrabilis, quam Ecclesia, deficiente potestate aut voluntate, nequeat concedere (1). Alioquin S. Cyprianus tam dure non increpasset eos qui confessuris fidem nolebant absolutionem concedere, neque comminatus fuisset iudicium Domini episcopis quorum negligentia segni, vel crudeli duritia boni milites a persecutoribus fugientes fame et languoribus consumpti vel a latronibus necati, sine pace Ecclesiae finierint. (Ep. 57, 4).

Hac universalitate relativa stabilita, salvum omnino videtur in substantia dogma de potestate clavium, quaecumque solutio detur alteri quaestioni *an Deus velit gravissima peccata remittere*. Ecclesia quovis tempore docuit se posse peccata remittere iis quibus Deus paratus sit remittere; sed quaenam dispositio ad hoc requiratur solus Deus potest definire, Ecclesia nihil valet pro libitu statuere; quapropter etiamsi Patres omnes, inquirentes Dei beneplacitum, dubitavissent an liceret lapsis, | [47] adulteris, homicidis... remittere, nulla exinde oriretur difficultas adversus fidei ecclesiasticae continuitatem atque coidentitatem.

Revera, ut pauca commemorem, S. Cyprianus narrat quosdam episcopos africanos olim moechos a pace, adulteros insuper ab ipsa poenitentia perpetuo exclusisse, «nec tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicae ecclesiae unitatem... ruperunt... quia manente concordiae vinculo... actum suum disponit et dirigit unusquisque episcopus rationem propositi sui Domino redditurus» (Ep. 55, 21). Qui tamen non in sola disciplina, sed etiam in doctrina cui disciplina innitebatur dissentiebant, nam in litteratura poenitentiali saeculi III ad evidentiam usque patet quaestionem de lapsis admittendis aut rejiciendis nullatenus fuisse de mera opportunitate practica, sed afficere ipsam potestatem condonandi gravissima peccata (2). Quinimmo saec. IV, postquam decreta conciliorum et universalis praxis

ἐλκύσαντι καὶ περὶ τοῦ θεοῦ διδασκαλίαν ἀνόσιωτάτην ἐπεισκευλήσαντι καὶ τὸν χρηστότατον κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ὡς ἀνηλεῆ σκυοφαντοῦντι». ((Cfr. ed. G. Bardy, *Sources chrétiennes*, 41, p. 173)). In contrarium FUNK, *Kirchen-gesch. Abhandl. u. Unters.*, I, 176, arbitratur novatianenses solam remissibilitatem ecclesiasticam reiecisce, Deo reservantes remissionem poenitentium qui sufficienter dispositi fuerint. In eundem sensum allegat textum Origenis prae laudatum de Oratione 28, concludens hanc fuisse doctrinam tunc in Ecclesia communem; at textus adducti contrarium evincere videntur.

(1) Quidam historici conclusionem contrariam eruunt ex eo quod Patres antiquiores, uti Hermas (num iure?), Tertullianus in opusculo *de poenitentia*, longas quaestiones inducant de remissibilitate peccatorum coram Deo, quin expressam mentionem faciant de remissione ecclesiastica. Hoc argumentum exigui est valoris, nam ex remissibilitate peccatorum coram Deo Patres deducere solebant potestatem Ecclesiae. Argumentum validum esset si adducere possent textus qui significant peccata Deo reservanda esse *propter limitationem potestatis Ecclesiae*; verum pauci textus qui remissionem peccatorum Deo reservari (sic!) videntur aut errore montanistico infecti sunt (TERT., *de pud.*, 3, 19); aut reservationem inducunt non ex carentia potestatis, sed quia pastores Ecclesiae, homines cum sint, errare possunt in diiudicando peccata remittenda aut retinenda; aut denique quia Deus in suis secretissimis iudiciis forte maiorem misericordiam elargiatur aliquando, quam ferunt leges ordinariae et certae, iuxta quas Ecclesia debet propriam disciplinam componere.

(2) Hoc agnoscit P. STUFLER, *Zeitsch. f. kath. Theo.*, XXXII (1908), 21. Animadvertere tamen oportet hanc quaestionem non solum agitatam fuisse inter catho-

Ecclesiae confirmaverant extendendam absolutionem ad omnia peccata nullo excepto, nihilominus error denegans remissibilitatem quorundam peccatorum non tam adversari censebatur veritatibus fidei quam doctrinae praevalenti in Ecclesia, prout apparet in S. Basilio qui novatianis non imputat errorem contra fidem sed tantummodo schisma (1).

Attamen ex dictis nullo modo auderem deducere quod etiam nunc, postquam saecularis praxis universalis Ecclesiae *absolutam* extensionem potestatis clavium indubitanter consecravit, eam liceat in dubium revocare. Huic quaestioni applicari potest distinctio dogmatum, communis inter theologos, in *primaria* et *secundaria*. Dogmata *primaria*, omnibus fatentibus, perpetuo fuerunt in explicita praedicatione Ecclesiae, quia in fundamentis fidei non concipitur universalis Ecclesiae ignorantia; quod vero ad dogmata *secundaria* attinet, nihil prohibet quominus, orta controversia, nonnisi post operosam ac lentam elaborationem Ecclesia pervenerit ad explicitam et pacificam veritatis possessionem.

Hanc communem doctrinam ad rem nostram applicantes, universalitas *relativa* potestatis clavium omnino accensenda videtur dogmatibus *primariis*; at forte a veritate dogmatica et historica non aberraverit qui universalitatem *absolutam* cum dogmatibus *secundariis* con- | [48] numeret. Itaque infallibilitati Ecclesiae non officeret si admitteretur in primis saeculis, praesertim a medio saec. II ad medium saec. III, talem rigorismum in nonnullis Patribus Ecclesiae praevaluisse, ut non solum haesitatio practica, sed etiam verum dubium theoreticum vigerit an Ecclesia posset adulteris, lapsis, homicidis... pacem communicare.

3° *Remissionem peccati reservat soli Deo.*

In eodem tractatu *De lapsis* 17 prosequitur:

«Nemo se fallat, nemo decipiat, solus Dominus misereri potest, veniam peccatis quae in ipsum commissa sunt solus potest ille largiri qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris».

Hoc dicebat contra sacerdotes qui pacem ante tempus constitutum concedere ausi erant. Et versus finem operis (36) addit:

«Potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest (ille) (ipse, CC, III/I, 241) deflectere, poenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quidquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes».

Propterea poenitentes semper mittit ad Dominum deprecandum,

licos et haereticos (montanistas, novatianos) sed inter ipsos catholicos. Igitur P. Stuffer exaggerare videtur cum affirmat in Ecclesia numquam non viguisse certitudinem de universali extensione remissionis ex parte Dei.

(1) In ep. canonica I Amphilocho (PG. 32, 665) exponit differentias inter haereses, schismata, et παρασυναγωγάς. Schismaticos vocat «τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας», et in exemplum adducit novatianos: «σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας».

eique satisfaciendum, quippe qui solus medelam dare, ignoscere, curare, sublevare potest.

Hinc apparet cur tam sollicitus sit in quaerenda voluntate Dei, ut discernat an et quomodo pacem laxare liceat; cur differat pacem quia oportet *obtemperare Deo*, atque secundum *disciplinam Dei* lapsos nimis properantes revocet ad *dominica praecepta*; propterea durante priori persecutione non audebat cuiquam pacem dare nisi exitus urgere coeperit et libellum a martyribus obtinuerit, donec omnes episcopi in unum congregati, *scripturis divinis ex utraque parte prolatis* (videlicet loca quae iram Dei idololatri comminantur, et ea quae misericordiam poenitentibus promittunt) *libram Domini contemplantes* quid esset agendum constituerint; eadem de causa Florentio Pupiano promittit, si plenissime satisf(e)cerit, se ei communicaturum, «manente tamen apud nos divinae censurae respectu et metu, ut (et) prius Dominum meum consulam an tibi pacem dari et te ad communicationem ecclesiae suae admitti sua ostensione et admonitione permittat» (66, 9); atque intercessionem martyrum magna ex parte reiecit quia «si scripta non sunt in Domini Lege | [49] quae mandant, ante est ut sciamus illos de Deo impetrasse quod postulant» (De Lapsis 18).

Hinc denique pacem laxatam ab Ecclesia, nisi sufficiens praecesserit poenitentia, nullam esse, quinimo perniciosam pronuntiat:

«Emersit... novum genus cladis; et quasi parum persecutionis procella saevierit, accessit ad cumulum sub misericordiae titulo malum fallens et blanda pernicies, contra evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, inrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura... Hoc sunt ejusmodi lapsis quod grando frugibus, quod turbidum sidus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod navigiis saeva tempestas» (De lapsis, 15, 16).

Propter quod martyres rogat ut pacis libellum solummodo iis dent «*quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspexerint*» (ep. 15, 4); lapsosque instanter monet ne *temere pax usurpetur*, ne *falsae pacis mendacio tollatur vera pax*; atque presbyteros qui ante sopitam persecutionem lapsis communicaverant factos esse dicit *ovium lanios* (15, 2); in episcopum Therapium invehit, eo quod Victori presbytero lapso, antequam plenam poenitentiam egisset, pacem dederat (64, 1); ipse denique S. Praesul torquetur quia etiam quae in Deum commissa fuerant non pleno iudicio religionis examinabat, et delictis plusquam oportet remittendis pene ipse deliquerat (59, 16).

Doctrinae S. Cypriani capita nunc contrahentes: 1° S. Doctor interventum episcopi et presbyterorum in reconciliatione poenitentium reponit in restauratione communionis ecclesiasticae; 2° reconciliatio cum Ecclesia est formaliter sacramentum poenitentiae et vera causa iustificationis, quia Deus promisit confirmaturum in coelis quod in terra fecerint sacerdotes; 3° ceteras vero iustificationis partes episcopis denegat, nominatim restaurationem gratiae sanctificantis, quam Deo soli reservat (1). [50] Quod autem huiusmodi reservationes nullam contra potestatem clavium difficultatem pariant iam diximus eandem doctrinam in vetustissimis Patribus expedientes, et manifestissime elucet in S. Cypriano, poenitentiae contra Novatianum propugnatore, quippe qui cum validissimis de potestate clavium testimoniis eas amice componit.

CLERUS ROMANUS. — Vacante sede apostolica ob mortem Flabiani duas ad S. Cyprianum misit epistolas (30 et 36), ex quibus ecclesiae romanae circa poenitentiam sententia cognosci potest. Penitus cohaeret menti S. Cypriani.

(1) Cfr. POSCHMANN, *Die dogmatischen Voraussetzungen der cyprianischen Busspraxis*. Zeitsch. f. kath. Theo. XXXVII (1913), 244-265 praesertim p. 252-254. Videtur tamen Auctor modum excedere cum exinde deducit remissionem ecclesiasticam non esse veniam peccati proprie dictam. «Direkt also bewirkt die Rekonkiliation nur die Wiedererstattung der kirchliche Gemeinschaftsrechte (p. 254). Dieser Akt (*reconciliatio*) nicht direkt als Lossprechung oder Sündenvergebung bezeichnet ist (p. 250).»

Conclusio nullo modo sequitur. Episcopus, utique, ignoscens poenitentibus directe et immediate nihil aliud facit quam restituere pacem Ecclesiae, vd. eucharistiam cum ceteris bonis quae in communionem fidelium participantur; sed haec bona sunt etiam (et quidem per prius) bona ipsius Dei, ad quae homo ius habet eadem ratione qua ad bona in coelo fruenda; proinde reparatio iuris ad bona ecclesiastica proprio sensu dicenda est venia peccatorum non minus quam ex parte Dei concessio gloriae aeternae. Si Deus ipse visibiliter, sine ministris, regeret Ecclesiam, primus et immediatus effectus veniae ab Eo concessae esset admissio ad Sacratissimam Eucharistiam et ad communionem ecclesiasticam, deinde post mortem poenitentis sequeretur alius effectus, admissio in patriam coelestem. Nunc autem Dominus noster constituit ut omnes partes vitae supernaturalis quae visibiliter in hoc mundo absolvuntur ab Ecclesiae Rectoribus perficerentur, quapropter ex natura ipsa rei ad illos transiit officium elargiendi priorem effectum veniae divinae. Hoc bene perspectum habebat S. Cyprianus, quippe qui sententiam a Deo post mortem reconciliatorum ferendam concipit velut ratificationem aut emendationem veniae ab Episcopis in terra concessae. Ep. 55, 18: «Neque (...) praeiudicamus Domino iudicaturum quo minus si poenitentiam plenam et iustam peccatoris invenerit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit hic statutum. Si vero nos aliquis poenitentiae simulatione deluserit, Deus, qui non deridetur, et qui cor hominis intuetur, de his quae nos minus perspeximus iudicet et servorum suorum sententiam Dominus emendet».

a) Reconciliationem lapsorum qualem Ecclesia confert designat verbis *pacem ecclesiasticam dandi*. Hoc apparet nam: Ecclesiae pax et communicatio est bonum quod lapsi exomologesi quaerunt; quam ut accipiant «(mittunt) <mittant> legatos | [51] pro suis doloribus lacrymas» (30, 6); a qua nimis properanter extorquenda deterrentur his vocibus: «*Pulsent sane fores sed non utique confringant, adeant ad limen ecclesiae sed non utique transiliant*» (30, 6).

b) Haec communicatio ecclesiastica non est solummodo externum vinculum sociale, sed vere *effectus sacramentalis*: etenim ipsa est remedium peccatorum (30, 3); auxilium quo morientibus subvenitur (30, 8); causa salutis (36, 2); maximum denique bonum, quod ut teneant usque ad effusionem sanguinis martyres fiunt, ne perdendo pacem perdant salutem (36, 2).

c) Quemadmodum S. Cyprianus sic romani hortantur lapsos ut Deum deprecetur; ut provocent Dei clementiam; ut eliciant in se divinam misericordiam; ad Dei nutum pax largienda est, ut communicatio «ita demum firmiter valeat si ab evangelica lege non dissonet» (36, 1); unde nec martyribus licet accelerare pacem ne «collidentes contra evangelium (ipsi) <...> periclitentur» (36, 2); ideo et communicatio urgens data est temeraria, remedia non profutura (30, 3), exitiosum venenum (36,3).

d) Eapropter Dei temperamenti moderamen tenere quaerunt (30, 8), ita ut «nec pronam <nostram> improbi homines laudent facilitatem, nec vere poenitentes accusent <nostram quasi> duram crudelitatem» (30, 8); quia Deus «ut est indulgens ita est praeceptorum suorum exactor», et «(sicut) <ut> scriptum est: *donavi tibi omne debitum quia me rogasti*, sic <et> scriptum est: *qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo et coram angelis eius*» (30, 7).

e) Demum ita coarctant ambitum remissionis datae ab Ecclesiae ministris, ut, quamvis iis, qui egerant poenitentiam et professi erant frequenter detestationem factorum, et lacrymis ac gemitibus fletibusque dolentis ac vere poenitentis signa animi prodiderant, in fine vitae *subveniendum* esse censuerint, nihilominus addunt: «*Deo ipso sciente quid de talibus faciat et qualiter iudicii sui examinet pondera*» (1) ((30, 8)).

(1) His verbis innixus BATTIFOL (*Études* 124) supponit profundam differentiam viguisse inter Ecclesiam romanam et carthaginiensem quoad lapsorum in morte reconciliationem: «à Carthage, on leur impose les mains, on les communique, ils sont tenus pour absous par Dieu; ...à Rome, on les communique, sans préjuger la sentence

[52] S. CORNELIUS. — In epistola ad Fabium antiochenum episcopum dicit se ignovisse cuidam ex episcopis qui Novatiano manus imposuerant, «*cui etiam communionem laicorum concessimus, pro eo deprecante universo praesenti populo*» (1).

In ep. 49 describit S. Cypriano quatuor confessorum multorumque fratrum a Novatiani factione reversionem. Eorum professione motus «*ut quod apud potestatem saeculi erant confessi in ecclesia constituti comprobarent... Maximo locum suum agnoscere iussimus, ceteros cum ingenti populi suffragio recepimus*»⁴⁹.

Et quemadmodum tum in S. Cypriano tum in clero romano perspeximus, ita S. Cornelius indulgentiam Ecclesiae ad communionis restitutionem coarctat, dubius haerens an Deus indulgentiam ratam habeat: «*omnia (autem) <antegesta> remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reservata*» (49, 2).

Plurimorum adhuc huius temporis testimonia proferre possumus sive martyrum, sive episcoporum, sive etiam synodorum, quorum scripta inter epistolas S. Cypriani reperiuntur, satis tamen erit tres canones concilii carthaginensis referre: (2) doctrina enim omnium una eademque est.

«Placuit ut non in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent.

Placuit examinatis causis singulorum libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri.

Poenitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis».

[53] 5° — *Patres orientales in altera medietate saeculi III*

S. DIONYSIUS ALEXANDRINUS. — In fragmento a Card. Mai invento et in P.G. X, 1601, s. inserto reconciliatio poenitentium his verbis in-

de Dieu». Verum eandem fuisse S. Cypriani ac romanae ecclesiae mentem testatur ep. 55, 18: «*Neque enim praeiudicamus Domino iudicaturō quo minus si poenitentiam plenam et iustam peccatoris invenerit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit hic statutum*».

(1) EUS., H.E. VI, 43, 10: ὃ καὶ ἐκοινωνήσαμεν λαϊκῶ, ὑπὲρ αὐτοῦ δεηθέντος παντός τοῦ παρόντος λαοῦ.

(2) Restitutos a Batiffol ex ep. 55 ad Antonianum. *Études* p. 127.

digitatur: «Ne repellamus redeuntes, sed libenter recipiamus, eosque cum illis qui numquam erraverunt consociemus, quae autem desunt perficiamus»⁵⁰.

Maioris momenti est fragmentum a Card. Pitra a. 1852 editum (*Spicilegium Solesmense* I, 15, s) (1) quod integrum referre iuvat:

«In exitu vitae constitutos, qui, prae oculis habentes in quale abeunt iudicium, et ponderantes cruciatus sibi subeundos si vincti damnatique tradantur, atque confisi quod, si in hoc mundo solvantur, relaxationem poenarum atque levamen in altera vita sint adepturi (vera etenim atque firma est bonitas Domini), veniam, qua indigent, postulaverint, eos liberos dimittere consentaneum est Dei agendi rationi et benignitati. Quos, si superstiterint, nullatenus mihi congruum videtur iterum ligare, poenisque peccatorum subiicere; perquam absurdum namque esset, nullo interveniente novo crimine, propter peccata incriminari eos qui iam expediti, Deoque reconciliati, ac divinae gratiae participes effecti, atque ad Dominum liberi missi fuerant. Nunquid non custodiamus limites iudicii quos nos ipsi Deo proposuimus observandos? Ostentantes quidem clementiam Dei nostram denegaremus! Verumtamen si quis, postquam convaluerit, maiori conversione indigere videatur, hortamur ut sponte humiliationem, mortificationesque atque coercitiones sibi ipse infligat, cogitans tum propriam convenientiam, tum aliorum honorem, tum denique cavens ne infidelibus prae- | [54] beatur occasio nos vituperandi. Si obtemperaverit, magnam utilitatem inde capiet; sin autem resistat et contradixerit, hoc ipsum crimen erit causa sufficiens ut iterum excommunicetur» (2).

(1) Idem Card. Pitra a. 1864 utrumque fragmentum denuo edidit (*Iuris ecclesiae graecorum historia et monumenta* I, 545-548) cum aliis duobus quae existimavit esse canones epistolae ad Cononem, cuius Eusebius (H.E. 6, 46) mentionem fecit. Fragmentum Mai locum obtinet canonis γ', alterum vero canonis β'. De eorum authenticitate sic iudicat Harnack (*Die Ueberlieferung und der Bestand der altchristlichen Litteratur bis Eusebius*, p. 417): Fragmentum γ' quoad doctrinam authenticum esse posse, sed quia invenitur in ep. Areopagitae ad Demophilum (ed. Antwerp. [1634] II, 116) dubium manere an ab Areopagita derivetur, an e contra Areopagita illud ex Dionysio adhibuerit; fragmentum autem β' esse certo authenticum.

(2) «Καὶ τοὺς πρὸς τῇ ἐξόδῳ γινομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο καὶ ἱκετεύουσιν ἀφέσεως τυχεῖν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες εἰς ἡν ἀπίασιν κρίσιν, λογιζόμενοι ἃ πείσονται δεσμῶται καὶ κατάδικοι παραδοθέντες· πιστεύοντες δὲ, εἰ ἐντεῦθεν λυθεῖεν, ἀνεσιν ἔξειν καὶ κουφισμὸν τῆς ἐκεῖ τιμωρίας· ἀληθῆ γὰρ εἶναι καὶ βεβαίαν τὴν εὐδοκίαν τοῦ Κυρίου· καὶ τούτους ἐλευθέρους παραπέμπειν τῆς θεοπρεποῦς ἐστὶ πολιτείας καὶ φιλανθρωπίας· εἰ μέντοι μετὰ τοῦτο ἐπιμένουσιν τῷ βίῳ, δεσμεύουσιν μὲν αὐθις καὶ ἐπαχθίζουσιν ταῖς ἀμαρτίαις οὐκ ἀκολουθόν μοι φαίνεται. Τοὺς γὰρ ἀπασ ἄφειμένους καὶ τῷ θεῷ συστάντας καὶ πάλιν τῆς θείας χάριτος κοινωνοὺς ἀποφανθέντας, ὡς ἐλευθέρους πρὸς Κύριον ἀπεσταλμένους, μηδενὸς ἐν τῇ μεταξὺ ὑπ' αὐτῶν ἐτέρως γενομένου, πάλιν ἀνθυπάγειν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἀλογώτατον. Εἶτα τῷ μὲν θεῷ τῆς ἡμετέρας κρίσεως ὄρους δώσομεν φυλαχθησομένους ὑπ' αὐτοῦ, ἑαυτοῖς δὲ τούτους οὐ τηρήσομεν; κατεπαγγελλόμενοι μὲν χρηστότητα τοῦ Κυρίου, ἀφαιρούμενοι δὲ τὴν ἑαυτῶν. Εἰ μέντοι φαίνοιτό τις, μετὰ τὸ βραῖσαι, πλείονος ἐπιστροφῆς δεόμενος, ἐκοντὶ συμβουλευόμεν ταπεινοῦν καὶ κακοῦν καὶ συστῆλαιν ἑαυτὸν, οἱ τε τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἀφορῶντα καὶ τὸ πρὸς τοὺς λοιποὺς εὐ-

1° — *Remissio est sacramentalis*. Est enim remissio quam expostulant poenitentes «πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες εἰς ἡν ἀπίασιν κρίσιν ... πιστεύοντες δὲ, εἰ ἐντεῦθεν λυθεῖεν, ἄνεσιν ἔξειν καὶ κουφισμὸν τῆς ἐκεῖ τιμωρίας»; qua peccatores «ἐλευθεροὶ πρὸς Κύριον ἀποστέλλονται, et τῷ θεῷ συστάντες ἀποφαίνονται»; qua Ecclesia «τῷ θεῷ τῆς ἡμετέρας κρίσεως ὄρους δίδωσι φυλαχθομένους», et peccatoribus «κατεπαγγέλλεται χρηστότητα τοῦ Κυρίου»⁵¹.

2° — *Est simul remissio canonica*. Non quidem velut altera sententia materialiter adnexa, sed velut una eademque formalis remissio. Argumentum inconcussum est totius fragmenti tenor, prohibere enim vult ne qui in morte remissionem adepti fuerint denuo subiicerentur poenitentiae canonicae (a privata non modo non arcentur, sed ut eam sedulo exercent serio iubentur) eo quod si subiicerent poenitentiae, priorem sententiam transgrederentur. Ita locum intellexerunt veteres: Codex Cadbrigd. ab Hort editum (Harnack, l. c.) sic inscribit fragmentum: περὶ τῶν παραπεσόντων ἐν διωγμῷ καὶ πρὸς τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου αἰτούντων τυχεῖν ἀφέσεως τουτέστι κοινωνίας μεταλαβεῖν, καὶ μετὰ τὸ μεταλαβεῖν ἐπιζησάντων⁵².

3° — *Vis propria veniae concessae, et effectus proximus atque inconditio-natus concluditur intra communionem restituendam denegandamve, poenasque ecclesiasticas vel infligendas vel condonandas. Remissio autem divina conditio-natur alio elemento invisibili, nemini nisi Deo ad plenum perspecto*. Perspicua admodum sunt verba Dionysii: «τῷ θεῷ τῆς ἡμετέρας κρίσεως ὄρους δώσομεν φυλαχθησομένους ὑπ' αὐτοῦ, κατεπαγγελλόμενοι χρηστότητα τοῦ Κυρίου»⁵³.

Nequeo haec verba intelligere in hypothesi unius numerice iudicii cuius iudex principalis sit Deus, sacerdos vero instrumentum proferens Domini sententiam; atque eo magis incomprehensibilia reddentur si absolutio esse fingatur decretum conferendi gratiam, quolibet ad Ecclesiam respectu praetermisso.

Neque video qua ratione ad propriam sententiam hoc fragmentum trahere valeant theologi qui apud Patres invenisse putant alteram absoluteionem eamque solam sacramentalem, quam impertiri assuevisset Ec-

πρεπὲς καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἀνεπίληπτον, καὶ πειθόμενος μὲν ὀνήσεται. Εἰ δὲ ἀπειθοίη καὶ ἀντιλέγοι, τότε δὴ καὶ τοῦτο ἔγκλημα ἔσται ἱκανὸν πρὸς ἀφορισμὸν δεύτερον.

clesia initio exomologeseos, excommunicatione manente donec, perfecta exomologesi, per absolutionem canonicam solveretur (1).

Non minori evidētia mentem Dionysii aperiunt eius litterae ad Fabium episcopum antiochenum. Hunc episcopum, aliquantum versus Novatianum deflectentem, ab errore revocare conatur duplici argumento, alterum ex martyrum exemplo (*Eus. H. E.* 6, 42, 5-6), alterum ex quodam miraculo (*ib.* 44, 2-6) petitum.

[56] 1° Narratis triumphis martyrum alexandrinorum basim argumentationis statuit auctoritatem Apocalypsis 20, 4, ex qua martyres praedicantur Christi adessores, eiusque regni participes, atque in iudiciis socii unaque cum ipso sententias ferentes «τοῦ Χριστοῦ πάρεδροι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνοὶ καὶ μέτοχοι τῆς κρίσεως αὐτοῦ καὶ συνδικάζοντες αὐτῷ»⁵⁴. Iam vero, prosequitur, tanti martyres, in suam protectionem exceperunt quosdam fratres qui sacrificaverant, et considerantes illorum conversionem et poenitentiam acceptam iri ab Illo qui poenitentiam mavult quam mortem peccatoris, eos susceperunt et congregarunt atque orationes et convivia cum ipsis communicarunt, «εἰσεδέξαντο καὶ συνήγαγον καὶ προσευχῶν αὐτοῖς καὶ ἐστιάσεων ἐκοινωνήσαν»⁵⁵. Quae cum ita sint, arguit Dionysius, num episcopum decet evertere ordinem ab adessoribus Dei constitutum, an non magis oportet ratam habere misericordiam martyrum? «Τί ἡμῖν πρακτέον; σύμψηφοι καὶ ὁμογνώμονες αὐτοῖς καταστῶμεν καὶ τὴν κρίσιν αὐτῶν καὶ τὴν χάριν φυλάξωμεν καὶ τοῖς ἐλεηθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν χρηστευσώμεθα, ἢ τὴν κρίσιν αὐτῶν ἄδικον ποιησώμεθα καὶ δοκιμαστάς αὐτούς τῆς ἐκείνων γνώμης ἐπιστήσωμεν καὶ τὴν χρηστότητα λυπήσωμεν καὶ τὴν τάξιν ἀνασκενάσωμεν;»⁵⁶.

Ex contextu epistolae videtur Fabium, ut denegaret lapsis reconciliationem motum esse scrupulo ne forte Deus tanto facinori ignovisse nollet (Eadem erat, ut vidimus, anxietas S. Cypriani et coaevorum). Ut ergo scrupulum removeret ostenderetque voluntatem Dei, eorum exemplum proponit quos ipse Deus sui adessores constituerat. Sed, quod magis ad rem nostram attinet, notandum est S. Dionysium reconciliationem lapsorum in hoc reponere, si episcopus martyres imitetur qui in

(1) Ceterum haec praxis damnatur a S. Thoma (4, dist. 18, q. 2, a. 1, q1a. 1, ad 2um; aut Supl. q. 21, a. 1 ad 2um) dicente: «iuste quis excommunicari non potest nisi pro culpa mortali, per quam quis a charitate iam divisus est, etiamsi non excommunicetur». Jam vero iuxta hanc sententiam in veteri Ecclesia ipsi Episcopi qui gratiam sanctificationem poenitentibus contulerant, eos excommunicatos per annos, per totam vitam, imo et in articulo mortis retinere consuevissent!

oratione et convictu (sacrone an civili parum constat) cum lapsis communicaverant.

2° Alterum argumentum ductum est ex reconciliacione Serapionis.

En cursus eventus:

α') Senex lapsus iamiam moriturus, arcessito presbytero dimitti postulat.

β') Presbyter aegritudine impeditur quominus ad senem accedat.

γ') Decretum erat a Dionysio ut morientibus eam | [57] efflagitantibus absolutio conferretur (τους ἀπαλλαττομένους ἀφίεσθαι).

δ') Absolutio quidem sacramentalis, ea scilicet qua peccator spe roboratur ut fidenter e vita discedat (ἰν' εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται).

ε') Praeceptum adimplendi gratia (genitivus absolutus certe hic est causalis non temporalis) presbyter eucharistiam in senis os instillandam puero commisit.

ς') Ut hoc senex auxilio sublevaretur, Deus miracula multiplicat: vitam conservans, sensuum usum restituens, demum quid contigerit revelatione privata manifestans.

ζ') Eucharistia percepta, quasi iam voti compos factus, confestim spiritum emisit.

(1) V.gr. inter recentiores *Batiffol* (Études, 123), *d'Alès*. (L'édit, 346, n. 2), *Stufler* (Zeitsch. f. kath. Theol. [1907], p. 586), *Tixeront* (Histoire des dogmes I, 499), *Vacandard* (Dict. de theol. cath. I, 150, 155); *Émile Grapin* in editione historiae Eusebii (Textes et Documents) suam videtur facere notam Valesii: «hic Dionysii Alexandrini locus imprimis notandus est, quippe ex quo convincitur eucharistiam olim datam fuisse poenitentibus sine reconciliatoria manus impositione, ubi in periculum mortis incidissent». Tamen *Funk* in nota ad Didascaliam II, 18, 7, asserit *pacem* et eucharistiam datam esse. Illorum praecipuum, ne dicam unicum, argumentum est absentia rituum absolutionis, quae difficultas propositione nostra recepta prorsus evanescit. Etenim qualis ritus, quaeso reconciliacioni ecclesiasticae significandae et efficiendae aptior excogitari potest quam actualis concessio maximi Ecclesiae boni, Eucharistiae, cum facta potius quam verba amicitiam nata sint ostendere? Neque ex principiis theologicis obiectionem fieri posse existimo: non ex immutabilitate sacramentorum, ut videre est ex disputationibus de materiae et formae institutione; neque ex distinctione poenitentiae a sacrosancto Eucharistiae sacramento, non enim sacramentum Eucharistiae, sed illius *iudiciale concessionem* asserimus adhibitum esse velut ritum absolutionis sacramentalis. In hoc cohaeret *d'Alès* (op. cit. 435): «... étaient absous, c'est-à-dire autorisés à rejoindre le troupeau fidèle; ...cette autorisation était une absolution en acte... Il n'est pas nécessaire de supposer que le prêtre usait d'une formule stéréotypée pour renvoyer le pécheur absous, et l'on ne saurait trop se tenir en garde contre le mirage qui transporte à un si lointain passé les formes liturgiques de notre âge».

Plures theologi et historiographi (1) contendunt absolutionem fuisse praetermissam, eucharistiam autem ideo ipsi collatam quia a Deo absolutus censeretur. Haec sententia | [58] teneri non posse videtur: 1° quia repugnat doctrinae Patrum tum coaevorum tum posterioris aetatis; 2° quia Dionysius Serapionis miram reconciliationem narrat ut Fabium a novatianensium duritie auctoritate divina avertat; 3° quia eucharistiae concessionem adimpletum dicit praeceptum absolventi (ἀφίεσθαι) morituros; 4° tandem quia ipse Dionysius perspicuis verbis testatur cum addit:

«Nonne ergo evidenter servatus est, atque in vita permansit donec solutus fuerit, atque peccato dimisso, propter plurima bona opera quae fecerat, potuerit recognosci ut christianus?» (1).

Didascalia. — Poenitentiam longe aliter concipit quam S. Cyprianus aliique coaevi quos nuper recitavimus: penitus exulant reservationes et dubia quoad sententiarum validitatem apud Deum; episcopus ipsam remissionem peccatorum dicitur conferre (18, 1. 2. 7; 20, 9; 21, 5) (2); in omnipotente Dei virtute positus episcopus, potestatem et quidem vitae et mortis habens, loco Dei absolvit a peccatis (11, 1-2; 12, 1; 20, 9; 33, 3; 34, 4); imo Deus ipse est qui ore sacerdotum dicit peccatori: «remitte tibi peccata; fides tua te salvum fecit, vade in pace» (20, 9); denique prima vice baptismati quoad effectus aequiparatur impositio manus (41, 2).

Verumtamen etiam Didascalia reconciliationis cum Ecclesia est testis validissimus. Hoc patet praesertim ex processu poenitentiali quem servandum decernit: prius peccatorem cuiuslibet gravis transgressionis reum, cum sit membrum putridum, indignus ecclesiastica societate, imo cum non sit christianus (8, 3), si correptus permanserit inerubidus, debet eiici ab Ecclesia (8, 4; 10, 4; 16, 1. 4...), ita ut, si ei pepercerit, episcopus ipse reus peccati deveniat (9, 1; 17, 1-3; 43, 5); deinde maximis curis debet eiectum pro- | [59] sequi ut resipiscat et doleat purgetque peccata; novissime impositis manibus (18, 7; 41, 2; 43, 1) recipit conversum in Ecclesiam. Postremum elementum plurimis eisque perspicuis locutionibus illustrat.

(1) Eus., *H.E. VI, 44, 6*: Ἄρ' οὐκ ἐναργῶς διειτηρήθη καὶ παρέμεινεν, ἕως λυθῆναι καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐξαλειφθεῖσης ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἔπραξεν καλοῖς ὁμολογηθῆναι δυναθῆναι;

(2) Omnes allegationes desumuntur ex libro 2, quem recte dixeris tractatum de poenitentia adversus novatianenses. Desumuntur ex editione Funk.

«Permitte ut in ecclesia sit (18, 7): introduc in Ecclesiam (20, 4; 43, 1); recipe in gregem tuum hoc est in populum Ecclesiae (20, 4); pax (ab episcopo data) est tranquilla Ecclesia, in quam solvens eos, qui peccaverunt, restitue sanos (20, 10); integros redde Ecclesiae (20, 11); participem facies Ecclesiae (41, 2)».

6° — *Litteratura canonica*

Legens canones conciliorum imprimis Illiberitani (Hefele I, 155-192), Arelatensis (I, 205-216), Ancyrani (I, 222-242), Neocoesarensis (I, 244-251), Nicaeni (I, 412-427), et Laodicensis (I, 750-775), atque epistolas canonicas sanctorum Gregorii Thaumaturgi (P.G. 10, 1019-48), Petri Alexandrini (18, 467-508), Basilii ad Amphiloquium (32, 664-684. 716-732. 793-809), et Gregorii Nysseni ad Letoium (45, 221-236) primo intuitu dixeris aliam reconciliationem nisi ecclesiasticam non respexisse. Adeo haec praevalet in omnibus canonibus.

Quorumlibet peccatorum absolutionem orientales exprimunt his verbis:

«Παραδέχεσθαι εἰς κοινωνίαν, μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων, ἐπὶ τὸν τέλειον ἐλθεῖν, ἀποκαθιστῆν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας, ἀξιοῦσθαι τῶν ἁγιασμάτων...»⁵⁷.

Occidentales vero:

«Reconciliare; dare veniam, pacem, communionem, communionem pacis; communioni reconciliare, sociare dominicae communioni...».

Nec tamen ullum est dubium quin huiusmodi locutionibus sacramentalem absolutionem indigitaverint. Aloquin cur statuerit Conc. Nicaenum (can. 14, Hefele I, 417) morituros, in novissima hora flentes peccata, non privandos esse communionem utpote τελευταῖον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφόδιον? ⁵⁸ (1). Etenim in sententia adversariorum non est Eucharistia maxime necessarium viaticum, quae potius lapsa nondum soluto clavibus Ecclesiae in perniciem cedit.

Praeterea, cur poenitentes constanter κοινωνίαν petere dicuntur non autem absolutionem a peccatis, nisi κοινωνία esset absolutionis sacramentalis non solum *finis*, ut dicebat Gabriel de l'Aubespine, verum etiam *obiectum*?

Patres Illiberitani eandem vim paci collatae quam baptismo adscri-

(1) Haec verba de communionem eucharistica, non autem de alio ritu reconciliatorio intelligenda esse ostendit Hefele in notis ad hunc canonem.

bunt quoties eiusdem peccati reis, si quidem catechumeni fuerint, baptismum, si vero baptizati, communionem largiendam constituunt.

S. Basilius invenit exercitium potestatis ligandi atque solvendi cum sacerdotes iis qui ferventius poenitentiae vacaverint communionem concedunt ante expletum tempus canonibus definitum: «ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο ... εἰς τὸ ἐλαττώσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος.» (can. 74)⁵⁹.

Eandem doctrinam profitetur S. Gregorius Nyssenus in ep. ad Letoium. Praesertim in canone 4 rationem reddit cur iis qui ferventius poenitentiae vacaverint tempus excommunicationis sit contrahendum dicens: (I)

«Quemadmodum porcis margaritam proicere interdicitur, ita absonum est eum arcere a pretiosa margarita qui per purgationem et alienationem a vitio homo iam evaserat».

S. Petrus Alexandrinus in canone 8 decernit quid agendum sit versus lapsos qui peccatum nova confessione fidei emendaverant: nullius distinctae absolutionis mentione | [61] facta eis in omnibus communicandum est sive in oratione, sive in sacra eucharistia, sive in exhortatione verbi; finis autem communionis reddendae est, ut donis Ecclesiae roboratis fortius certamen ineant, dignique efficiantur qui bravio caelestis gloriae coronentur.

«Τοῖς παραδεδομένοις καὶ ἐκπεπτωκόσι τοῖς τε αὐτοῖς προσεληλυθόσιν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ὁμολογοῦσιν εἶναι χριστιανοῖς, ἐμβεβλημένοις τε ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ βασάνων, εὐλογόν ἐστιν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας συνεπισχύειν καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν, ἔν τε ταῖς προσευχαῖς καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου, ἵνα εὐτο-

(I) Ep. ad Letoium can. 4 (P.G. 45, 229) «ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ρίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείρηται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἀνθρωπον διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας γενόμενον, τῶν ἀτόπων ἐστίν». Haec verba manifeste excludunt eorum opinionem qui censent immediate post confessionem quae inchoabat poenitentiam, consuevisse tradi absolutionem sacramentalem restaurantem internam tantummodo vitam animae, permanente interim excommunicatione ecclesiastica, quae nonnisi post completam poenitentiam canonicam auferebatur. S. Gregorius absurdum ducit, si, ut observentur leges canonicae, priventur Sacra Eucharistia qui propter eximium fervorem ante tempus consuetum puritatem animae fuerint adepti; numquid ergo non vereretur a communione arcere eum qui iam ab initio poenitentiae, virtute sacramenti, purgatus fuisset!

νώτερον ἀγωνισάμενοι καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ τοῦ βραβείου τῆς ἀνω κληρώσεως»⁶⁰.

Praedictis canonibus addere iuvat decreta Summorum Pontificum.

SIRICIUS. — Himerio Tarraconensi (P.L. 13, 1131-1147) exponit disciplinam servandam versus apostatas (3), relapsos (5), et monachos incontinentes (6).

Apostatis si quamdiu vivunt egerint poenitentiam, in ultimo fine «*reconciliationis gratia tribuenda est*».

Relapsis, quia non habent suffugium poenitendi, interim conceditur ut sola oratione fidelibus iungantur quamvis et hoc sint indigni; sed cum ad Dominum coeperint proficisci, eos «*viatico munere per communionis gratiam volumus sublevari*».

Monachi incontinentes continua lamentatione deflere debent ut sic ad mortem saltem solius misericordiae intuitu, per «*communionis gratiam possit indulgentia subvenire*».

Simplici partium collatione apparet gratiam *reconciliationis* et gratiam *admissionis ad communionem eucharisticam* pro uno eodemque adhiberi. Insuper ii quibus gratia admissionis ad communionem conceditur reputantur fuisse hactenus peccatores, nondum justificati nec praecedenti absolute neque exomologesi, quippe qui ne interessendi quidem celebrationi mysteriorum digni existimantur (5), et solius misericordiae intuitu ad communionem recipiuntur (6). Quapropter nisi tunc temporis admissio ad Eucharistiam vim | [62] remissionis sacramentalis haberet, sacrilegam, quod absit, disciplinam praecepisse Siricius videretur.

Ceterum valorem sacramentalem ipse Siricius concessionem Eucharistiae in eadem epistula (14) totidem verbis vindicat, prohibens ne quisquam clericatum adipiscatur post poenitentiam ac reconciliationem «*quamvis sit omnium peccatorum contagione mundatus*».

INNOCENTIUS I. — In ep. ad Exuperium Tholosanum (2) (P.L. 20, 495-502) haec habet:

«Quaesitum est de iis qui... in extremo fine vitae suae poenitentiam simul et reconciliationem communionis expostulant. De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordia inclinatio est. Nam consuetudo prior tenuit ut concederetur eis poenitentia sed communio negaretur... ne communionis concessa facilitas homines reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa poenitentia ne totum penitus negaretur. Sed postea... terrore depulso,

communione dare abeuntibus placuit et propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis et ne Novatiani haeretici negantis veniam asperitatem et duritiam sequi videamur. Tribuitur ergo cum poenitentia extrema communio ut homines huiusmodi vel in supremis suis poenitentes, miserante Salvatore nostro a perpetuo exitio vindicentur».

1° Poenitentes exposcunt *reconciliationem communionis*, i.e. reconciliationem quae consistit in admissione ad communionem eucharisticam; conc. autem illiberitanum usum erat verbo *communio pacis*, i.e. communio cuius concessio esset pax ecclesiastica; quo ostenditur reconciliationem et communionem eucharisticam tam intime fuisse connexas ut utraque alterius causa dici potuerit, quod quidem vix liceret si sola materiali et disciplinari iuxtapositione iungerentur. Ceterum in eodem texto recitato *communio* bis ponitur in locum reconciliationis et veniae.

2° Observatio posterior dat aegrotis communionem ne Novatiani haeretici, negantis veniam, asperitatem et duritiam sequi viderentur; a Novatiano autem denegata venia profecto erat sacramentalis.

3° Extrema communio datur abeuntibus ut *a perpetuo exitio vindicentur*. Igitur eucharistia non est subsidium conferendum ei qui olim absolute privata a peccatis in | [63] foro interno fuerit solutus, sed id ipsum esse definitur quod poenitentem e statu damnationis transfert in statum gratiae.

Multo minus dici potest eucharistiam dari absque absolute eo quod censeantur poenitentes absoluti coram Deo; huic interpretationi vehementer repugnat et textus et contextus, atque eiusdem Innocentii epistula ad Decentium Eugubinum (P.L. 20, 551, ss.) ubi supponit nemini clavibus Ecclesiae nondum soluto conferri Eucharistiam:

«Si quis, inquit, in aegritudinem inciderit atque usque ad desperationem devenit ei est ante tempus Paschae relaxandum ne de saeculo absque communiione discedat».

In epistola ad Patres concilii carthaginensis (inter ep. S. Augustini 181, 9 [P.L. 33, 783]) perspicue effectum absolute ostendit. Decernit pelagianos, ut haeticos, esse excommunicandos, si vero resipuerint.

«erit in potestate pontificum, istis aliquatenus subvenire, et talibus aliquam curam praestare vulneribus, quam solet lapsis, cum resipuerint Ecclesia non negare: ut a suis revocati praecipitiis, intra ovile Domini redigantur».

S. LEO MAGNUS. — Reconciliationem poenitentium reponit in concessione *gratiae et subsidii communionis*.

Ita in ep. 159 ad Nicetam episcopum Aquileiensem (P.L. 54, 1135-40) in cap. 6 de his qui metu vel errore rebaptizati sunt praecipit.

«Ea custodienda est moderatio, qua in societatem nostram non nisi per poenitentiae remedium, et per impositionem episcopalis manus, communionis recipiant unitatem... In quibus si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc poenitet, de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communionis gratia subveniri».

Eadem doctrina in ep. 167, inquisitione 8 (54, 1205). Rusticus Narbonensis episcopus interrogaverat de his qui iam deficientes poenitentiam accipiunt, et ante communionem moriuntur. Respondet S. Pontifex.

«Horum causa Dei iudicio reservanda est, in cuius manu fuit ut talium obitus usque ad communionis remedium differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus».

Iterum in ep. 108, 5 (54, 1013) ad Theodorum Foroiuliensem statui eorum qui differebant poenitentiam consulens:

| [64] «Etiam talium necessitati auxiliandum est, ut et actio illis poenitentiae, et communionis gratia, si eam, etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus postulant non negetur».

His locis character ecclesiasticus remissionis sacramentalis perspicue illustratur: Concessio communionis simul cum impositione poenitentiae integrat adaequatam potestatem Ecclesiae in peccata; communionis gratia est bonum quod postulant poenitentes; quod sacerdotes reconcilians conferunt; est remedium peccati; subsidium in periculo mortis maxime necessarium; quod qui viventes non adepti sunt, mortui obtinere non possunt.

Sed ubi indoles ecclesiastica absolutionis sacramentalis maxime traditur est in capitibus 2 et 3 citatae epistolae 108. Laudatur multiplex misericordia Dei quae non solum per baptismi gratiam sed etiam per poenitentiae medicinam spem vitae aeternae reparari constituit, ita tamen ut nisi supplicationibus sacerdotum indulgentia Dei nequeat obtineri.

«Mediator enim Dei et hominum homo Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri poenitentia purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent».

Et ut omnem suspicionem abigat ne potestatem sacramentalem non respiceret, prosequitur:

«Cui utique operi incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec umquam ab his abest quae ministris suis exsequenda commisit, dicens: «Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi»...

Reconciliatio autem sacerdotis ita est necessaria ut:

«Si aliquis eorum pro quibus Domino supplicamus, quocumque interceptus obstaculo, a munere indulgentiae praesentis exciderit, et priusquam ad constituta remedia perveniat, temporalem vitam humana conditione finierit, quod manens in corpore non recepit, consequi exutus carne non poterit».

In praelaudata ep. 167, inquis. 19 disserte docet collationem sacramentissimi Corporis Christi fructum esse reconciliationis tam in poenitentia publica quam in privata.

Interrogatus fuerat quid observandum sit de his qui parvuli quidem baptizati a Gentilibus capti sunt et cum illis gentiliter convixerunt, si ad Romaniam adhuc iuvenes venientes communionem petierint.

[65] «Si convivio solo gentilium et escis immolatiis usi sunt, possunt ieiuniis et manus impositione purgari: ut deinceps ab idolothytis abstinentes sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt aut homicidiis et fornicationibus contaminati sunt ad communionem eos nisi per publicam poenitentiam non oportet admitti».

Propter affinitatem argumenti libet adhuc in hoc articulo breviter allegare monumenta liturgica. Vix necesse foret quum omnia liturgiae veteris documenta respiciant poenitentiam canonicam cuius indolem ecclesiasticam libenter admittunt adversarii, ne tamen haec eximia traditionis testimonia praeterire videamur, unum ex orientalibus, alterum ex romana liturgia placuit proponere.

In Constitutionibus Apost. l. VIII, 9 (Funk. I, 484) orationes quae praecedunt Anaphoram incepturus Episcopus cathecumenos et poenitentes dimittit precibus pro eis ad Deum fuis. Orationis pro poenitentibus hic est tenor:

Diaconus dicit: «ἐκτενώς πάντες ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν παρακαλέσωμεν, ὅπως ὁ φιλοκτίρμων θεός ... [3] συγχωρήσῃ ...

καὶ ἐνώση αὐτοὺς ἀποκαταστήσας εἰς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ποίμνην ... [5] ... ἵνα ὁ φιλόανθρωπος θεὸς ... ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν ... καταξιωθῶσιν κοινωνοὶ γενέσθαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἱερῶν καὶ μέτοχοι τῶν θείων μυστηρίων, ἵνα ἄξιοι ἀποφανθέντες τῆς υἱοθεσίας τύχωσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς»⁶¹.

Postea Episcopus orat: «Παντοκράτορ θεὲ αἰώνιε ... [10] καὶ ἀποκατάστησον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ προτέρᾳ ἀξίᾳ καὶ τιμῇ...»⁶².

In Sacramentario Gelasiano, vetustissimo (in poenitentia) liturgiae romanae codice, in reconciliatione poenitentium feria V sextae hebdomadae (hac enim die in Ecclesia romana testatur Innocentius I tum eos qui poenitentiam publicam tum qui secretius satisfactionem adimpleverant reconciliari consuevisse) huiusmodi effunduntur preces: (1)

«Praesta, quaesumus, Domine, huic famulo tuo dignum poenitentiae fructum ut Ecclesiae tuae Sanctae, a cuius integritate deviarat | [66] peccando, admissorum veniam consequendo, reddatur innoxius. - Domine sancte, ...respice super hunc famulum tuum... (eiusque) <cuiusque> confessionem libenter admittens Ecclesiae tuae purificatum restitue ac tuo altario repraesenta: ut ad Sacramentum reconciliationis (admissus) <admissum>, una nobiscum, sancto nomini tuo gratias agere mereatur»⁶³.

In ritu reconciliationis ad mortem rogatur Deus ut

«In unitatem corporis Ecclesiae (suae) < tuae > membrum perfecta remissione (restituatur) < restitue >... et ad Sacramentum reconciliationis (admittat) < admitte >. - Ut poenitens longo squalore poenitentiae maceratus ad regalem mensam unde eiectus fuerat, mereatur intrare. - Ut post longa(m) peregrinationis fame(m) de sanctis Altaribus (Dei) < tuis > satiatur. - Ut unitati corporis Ecclesiae membrum (suae) < tuae > redemptionis adnect(at) < e >»⁶⁴.

Notatu dignum est: 1° Restitutionem ecclesiasticae unitatis non praedicari faciendam propter excommunicationem iuxta disciplinam saeculi positive inflictam, quemadmodum existimant plerique adversarii, sed propter separationem quae per peccatum ipsum fuerat inducta:

«Ut Ecclesiae tuae Sanctae a cuius integritate deviarat peccando, admissorum veniam consequendo reddatur innoxius.»

2° Melioris notae historiographi consentiunt disciplinam poenitentialem hodiernam provenisse ex poenitentia canonica per lentam adaptationem novis circumstantiis. Sententia quae fugebat duplicem specie

(1) MURATORI, *Liturgia romana*, vetus, I, 550 ss.

diversam poenitentiam, quarum altera, publica, postquam pauca saecula viguisset, perierit, altera vero, secreta, ab initio sine interruptione adhibita ad nos usque pervenerit a paucis defenditur; theoria autem quae S. Columbano monacisque Hiberniae institutionem poenitentiae secretae coram sacerdotibus adscripsit adhesionem sapientium numquam concitavit. Unde quod R. P. Harent (*Études*, 80 [1899] p. 594) de poenitentia privata aevo patristico viginti scripsit, potiori iure ad hodiernam extendi posset: «la pénitence secrète n'apparaît pas comme une institution spéciale, comme une seconde espèce de pénitence, opposée à la première, mais comme un diminutif, un abrégé, un dérivé de la première» (1). [67] Iam vero inter criteria scientiae liturgicae unum ex praecipuis est, veram significationem caeremoniarum, quae decursu temporis mutationem subierunt, in initio suae institutionis quaerendam esse; proinde quamvis ritus conferendi sacramentum poenitentiae a quolibet respectu ecclesiastico hodie abstrahere videantur, oportet tamen eandem significationem eis assignare quam habebat poenitentia canonica.

7° — *Testimonia aevi patristici*

S. AMBROSIUS. — Quolibet sermone disertius propositionem nostram evincit apostolicus vigor sancti Praesulis ab ingressu ecclesiae coercentis Theodosium, a quo civitas Thessalonicensium gladio fuerat donata.

«Quod factum, narrat Paulinus (*Vita* 24 [P.L. 14, 37-38]), ubi comperisset sacerdos copiam imperatori ingrediendi ecclesiam denegavit, nec prius dignum iudicavit coetui ecclesiae, vel sacramentorum communioni quam publicam ageret poenitentiam».

Expressiores sunt eius litterae ad Theodosium (ep. 51, P.L. 16, 1209-14).

(1) Cfr. D'ALÈS, *Appendix III*, p. 422-55; TIXERONT, *Histoire des dogmes*, III, 387-414, 542-545 late exponit processum evolutionis; BATIFFOL, p. 193 eam in hoc compendium contrahit: «abandon de la pénitence plénière, extension de la pénitence qui n'avait de public que la réconciliation solennelle du jeudi saint, introduction de la réitération indéfinie du recours à cette réconciliation, délégation à de simples prêtres de l'administration privée de cette réconciliation jusque-là fonction épiscopale et solennelle: telles étaient les étapes successives lentement parcourues, par lesquelles la pénitence, ayant éliminé tout ce qu'elle avait jadis contenu de publicité et de solennité, se trouvait être devenue secrète et privée». Eandem conceptionem novissime amplexus est P. PAULUS GALTIER, *Revue pratique d'apologétique* XXXII (1921), 74-80.

«[6]... Quando primum auditum est, propter adventum Gallorum episcoporum synodus convenerat; nemo non ingemuit, ...non erat facti tui absolutio in Ambrosii communionem. [11] ... Peccatum non tollitur nisi lachrymis et poenitentia ... [12] ... Noli peccato tuo aliud peccatum addere ut usurpes quod usurpasse multis officit. [13] ... Ego causam in te contumaciae nullam habeo, sed habeo timoris: offerre non audeo sacrificium, si volueris assistere. [15] ... Tunc offeres, cum sacrificandi acceperis facultatem».

[68] Doctrinali ratione mentem suam potissimum aperuit S. Doctor in duobus libris *de poenitentia* (P.L. 16, 486).

Statum controversiae catholicos inter et novatianos definit eis adscribens has propositiones:

«[4] Indicant poenitentiam, quam non relaxent. [5] Negant his oportere reddi communionem, qui praevaricatione lapsi sunt ... Aequè eum qui gallum, ut aiunt gallinaceum, atque illum qui patrem suffocaverit, perpetuo asserunt <a> coelestibus abdicandos mysteriis».

Hoc modo proponentis adversariorum sententiam difficile non est divinare S. Ambrosii eam esse, quod poenitentibus oporteat relaxare poenitentiam et reddere communionem, nec perpetuo eos abdicare coelestibus mysteriis.

6-9. Urgens auctoritates Ioannis 20 et Matthaei 16 aut 18:

«Dominus, (ait), par ius et solvendi esse voluit et ligandi, qui utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi ius non habet, nec ligandi habet ...».

Potestas ligandi quam novatiani sibi vindicare ibi dicuntur profecto est potestas peccatores a coelestibus abdicandi mysteriis, ideoque correlativa solvendi auctoritas nulla alia esse potest nisi eosdem poenitentes revocandi ad sacramentorum communionem. Nec praetereundum est hanc potestatem esse sacramentalem; etenim ut eam tueatur invocatur collatum sacerdotibus Spiritum S.: [8] «ergo qui solvere non potest peccatum non habet Spiritum S. Munus <enim> Spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem sancti Spiritus in solvendis ligandisque criminibus est».

78. Allegato contra duritiam novatianorum exemplo Apostoli 1 Cor. 4, 21:

«Venit, (inquit), in virga quia a communionem sacra convictum removet. Et benedicitur tradi Satanae, qui separatur a Christi corpore. Venit etiam in charitate, spirituque mansuetudinis, vel quia sic tradidit, ut spiritum eius salvum faceret, vel quia eum quem antea sequestraverat postea sacramentis reddidit».

88-90. Opponit auctoritatem Lucae 9, 55-56 quam commentans ait:

«Frustra (enim) dicitis vos praedicare poenitentiam, qui tollitis fructum poenitentiae. Homines enim ad aliquod studium aut praemiis aut fructibus incitantur; omne autem studium torpescit dilatione ... Remuneratio | [69] igitur praesentium, testimonium futurorum est. (90) Si quis igitur occulta crimina habens propter Christum tamen studiose poenitentiam egerit; quomodo (ista) (istic) recipit si ei communio non refunditur? (>»).

Proinde, inter remissionem a solo Deo collatam et eam quam imperitur Ecclesia haec est differentia: Deus vitam aeternam post mortem elargitur, sed Ecclesia fructum poenitentiae, sacratissimam eucharistiam, quae futuri praemii testimonium est, sine nimia dilatione reddit.

In l. 2, 13-19 validum argumentum nobis suppeditat. Adducta parabola filii prodigi, ad eius similitudinem describit statum peccatoris «*cuius fides in operibus claudicavit*».

<[14]> «Bene dicitur quia peregre profectus est, (ut) qui erat a sacris altaribus separatus; hoc est enim ab Ierusalem illa quae in coelo est, civico quodam et domestico sanctorum separari domicilio ... <[16]> Nec mirum si fame peribat, qui divino alimento egebat; cuius desiderio compulsus: 'surgam, inquit, et ibo ad Patrem meum et dicam illi: Pater peccavi in coelum et coram te'. Nonne advertitis id evidenter nobis expositum, quod emerendi gratia sacramenti ad precandum impellimur; et hoc auferre vultis propter quod agitur poenitentia? Tolle gubernatori perveniendi spem, et in mediis fluctibus incertus errabit. Tolle luctatori coronam, lentus iacebit in stadio. Tolle piscatori (capiendi) (captionis) efficaciam, desinit iactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animae suae, (studiosus) (studiosius) Deum precari si sacram desperet alimoniam? ... <[18]> Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est (Christus) (>) ita quotie(n)scumque peccata donantur, corporis eius sacramentum sumimus, ut per sanguinem eius fiat peccatorum remissio».

Adversarii relationem absolutionis ad sacram Eucharistiam ita fingunt, ut poenitentiae sacramentum purificet animam a macula peccati, qua peccator indignus reddebatur sacratissimo Corpore Domini, proinde ex parte sacerdotis nulla relatio intercedit nisi remotissima. Huic theoriae adversantur plurimae auctoritates recitatae et adhuc recitandae, tum potissimum hic locus. Peccator enim eucharistia privatus, fame periens, ad Ecclesiam supplex redit, et ad precandum impellitur merendi gratia sacramenti. Hoc solum neget: cetera omnia conferantur: nihil ipsi datum est; est gubernator sine spe perveniendi ad portum, luctator absque corona, piscator sublato stimulo capiendi. Novatianensium durities in eo potissimum sita est quod sacra alimonia esurientes privent. Itaque non

per accidens sed ex ipsa natura | [70] sacramenti sacerdos absolvens poenitentem eucharistiae associat (1).

87. Reprehendit abusus in agenda poenitentia:

«Nonnulli ideo poscunt poenitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se solvere cupiunt quam sacerdotem ligare; suam enim conscientiam (culpa) non exuunt, (et) sacerdotis induunt, cui praeceptum est: 'nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos': hoc est, immundis impunitibus sacrae communionis non impertienda consortia...».

In 89 tandem ait:

«Sunt etiam qui arbitrantur hoc esse poenitentiam, si abstineant a sacramentis caelestibus. Hi saeviores in se iudices sunt, qui poenam praescribunt sibi, declinant remedium, quos vel poenam suam conveniebat dolere, quia caelesti fraudarentur gratia».

[71] S. HIERONYMUS. — Dialogus adversus luciferianos idea a nobis propugnata totus informatur.

Luciferianus reprehendebat Ecclesiam propterea quod episcopis arianis ad catholicam redeuntibus honorem conservasset. In ordinem poeniten-

(1) Contra unionem essentialem quam conamur stringere inter duo sacramenta obiicere quis posset postrema verba recitata, eo quod donatio eucharistiae ab actu absolutionis secernitur et non nisi propter aliam rationem coniungitur. At infirmitas obiectionis statim in eo apparet quod finis propter quem eucharistia tradi dicitur essentialiter connexus est cum donatione peccati. Respondendum ergo est actum condonandi peccata, iuxta nostram propositionem non reponi in actuali ministracione eucharistiae, sed in admissione iudiciali ad amicam societatem Ecclesiae, praesertim ad participationem *maximi boni*. Condonare enim, ut olim diximus, stricte significat offensam in oblivionem tradere, et offensorem in pristinam amicitiam denuo recipere, amicitiam autem necessario sequitur bonorum communicatio; quod si condonatio fiat sententia iudicis, tunc eius vis est ut reum e poenis flagitiosorum (ut puta e carcere, aut exilio) liberet, et in numerum civium associet, reddito iure ad omnia bona quae honestorum civium propria sunt. Obiecta verba potius mihi suadere videntur efficientiam sacramenti poenitentiae prorsus pendere a virtute sacrosanctae Eucharistiae. Huiusmodi dependentia peculiaris non est poenitentiae sed communis omnibus sacramentis. Sacramenta enim sunt rivuli qui e sacratissimo latere Redemptoris undas quidem derivant, sed ex ineffabili sacrificio eucharistico velut e labro defluentes; etenim ea mensura Redemptoris merita nobis applicantur qua Christo hostiae coniungimur, Christo autem eatenus copulamur quatenus altaris sacrificio sociamur. Quod si praeterea ostendatur sacram eucharistiam potius quam bonum *individuale* singulorum fidelium esse bonum eminenter *sociale*, principium et causa non modo moralis, sed quodammodo physica unitatis Ecclesiae, funditus corrumpit fundamentum adversariorum, videlicet theoria iustificationis individuorum independentis ab eorum relatione cum societate Ecclesiae... Sed haec praetergre-diuntur fines praefixios.

tium et post poenitentiam in laicorum communionem episcopus recipi posse ultro concedebat; cum vero iuxta disciplinam vigentem post actam poenitentiam in gradu clericorum persistere nemo posset, et propterea episcopos recipiendos a poenitentia coram Ecclesia eximi oporteret, vehementissime dolebat quod sedes retinuissent:

«Laicus etiam extra Ecclesiam fide baptizatus, poenitens recipitur: episcopus vero aut poenitentiam non agit, et sacerdos est, aut si poenitentiam egerit, esse episcopus desinit. Quamobrem recte nos laicum et suscipimus poenitentem; et episcopum, si in sacerdotio perseverare vult, repudiamus» (13).

Catholici autem argumentum fundamentale hoc erat: Id esse episcopis ministerium episcopale quod laicis communio sacramentorum, proinde si laicis absque novo baptisate iura baptismatis restituuntur, profecto et episcopis iura sacri ordinis restituenda esse. Itaque anima totius disputationis hac propositione continetur: *Clericis tunc condonari delicta cum honori restituuntur, laicis vero cum ad sacramentorum communionem ceteraque fidelium iura admittuntur.*

«Nam ut sal omnem cibum condit (verba sunt luciferiani, at quae rem nostram attingunt a catholico confirmantur), nec est aliquid per se tam suave, quod absque eo gustum demulceat: ita mundi totius et propriae Ecclesiae condimentum episcopus est, qui si infatuatus fuerit, sive per negationem, sive per haeresim, sive per libidinem, et ut semel dicam, per universa peccata a quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omnium condimentum? Sacerdos quippe pro laicis offert oblationem suam, imponit manum subiecto, reditum sancti Spiritus invocat, atque ita eum qui traditus fuerat Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret, indicta in populum oratione, altario reconciliat, nec prius unum membrum restituit sanitati, quam omnia simul membra confleverint. Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro visceribus suis deprecatur. Si ergo hoc quem diximus gradu laicus poenitens restituitur Ecclesiae, ibique sequitur venia, ubi luctus praecesserat: manifestum est, sacerdotem de gradu suo motum, in eundem locum non posse restitui, quia poenitens sacerdotio carebit, aut in honore persistens, reduci in Ecclesiam non poterit per ordinem poenitentis» (5).

[72] Item probari puto ex celebri commentario in Matthaeum 16, 19 (P.L. 26, 122).

«Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur... (Quomodo ibi leprosum Sacerdos mundum vel immundum non facit) (Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos immundum facit, ...), sic et hic alligat vel solvit Episcopus et Presbyter, non eos qui insontes sunt, vel noxii, sed pro officio suo, quum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit qui(ve) solvendus». (Ed Hurst Adrieen, CC, Series Latina, LXXVII, p. 142.).

Eo tempore, quando Patres non ponderabant contritionem utrum perfecta esset an imperfecta eo sensu qui postea invaluit, neque admodum expresse fuerat enunciatum principium catholicum quod, statim ac elicitur actus charitatis perfectae, gratia sanctificans infundatur, debitumque aeternae poenae solvatur, absolutio declarativa quam protestantes intruserunt nullum sensum habebat; ceterum prout animadvertit Ven. Bellarminus (de poen. l. 3, c. 9): «non dicit scit qui ligatus sit quive solutus sed qui ligandus sit quive solvendus». Verum ex alia parte prorsus videtur S. Hieronymus (quemadmodum in aliis Patribus vidimus) non immediate ac proxime reposuisse auctoritatem iudicalem in eo ordine ad quem pertinet infusio gratiae. Ideo Doctorem Maximum significasse puto quod, quemadmodum sacerdotes V.T. imundos e civitate eiiciebant, mundatosque hominum consortio iterum congregabant, eodem pacto sacerdos N.T. cum peccatorum audierit varietates, scit qui repellendus sit ab Ecclesia, quive Corpori Dominico sociandus, ita ut si ad normas iustitiae sententiam tulerit vim habeat in coelis, si vero iniuste nullus inde effectus apud Deum sequatur. In eundem ergo sensum conspire videtur quo Origenes scripserat: (Hom. 14, 3 in Lev. [P.G. XII, 556]).

«Exiit enim a veritate, exiit a timore Dei, a fide a charitate, sicut superius diximus, quomodo per haec quis exeat de castris Ecclesiae, etiamsi per episcopi vocem minime abiiciatur. Sicut e contrario interdum fit, ut aliquis non recto iudicio eorum qui praesunt Ecclesiae depellatur, et foras mittatur. Sed ipse non ante exiit, hoc est, si non ita egit ut mereatur exire, nihil laeditur in eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. Et ita fit ut interdum | [73] ille qui foras mittitur intus sit: et ille foris qui intus retineri videtur».

Hanc esse genuinam mentem S. Doctoris eo magis mihi videtur, quod eandem sententiam saepe tuetur:

Adv. Iovinianum I, 8 (P.L. 23, 231):

«Fornicatoribus per poenitentiam fores aperiuntur Ecclesiae quodque his est magis et incestis». Cfr. comm. in Os. 12, 10; et in Mich. 4, 10 (P.L. 25, 928. 1193).

In ep. 77 ad Oceanum (ed. Vind. 55, 37) describens poenitentiam Fabiolae hoc loquitur modo:

«Non est ingressa ecclesiam Domini, sed extra castra cum Maria, sorore Moysi, separata consedit, ut, quam sacerdos eiecerat ipse revocaret [5] Recepta sub oculis (omnium) <omnis ecclesiae> communione ... [6]».

S. AUGUSTINUS. — Familiare est S. Doctori remissionem peccatorum opus esse et fructum Spiritus sancti (1). Quaerens autem in sermone 71 cur remissio peccati sit fructus Spiritus sancti potius quam Patris vel Filii hanc tradit rationem:

«Pro captu nostro ... (in Patre insinuatur) (insinuatur nobis in Patre) auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu Sancto Patris Filiique communitas, in tribus aequalitas. Quod ergo commune est Patri et Filio per hoc nos voluerunt habere communionem et inter nos et secum et per illud donum nos colligere in unum quod ambo habent unum, hoc est, per Spiritum S. Deum et donum Dei. In hoc enim reconciliamur divinitati eaque delectamur» [18].

Et infra sequitur:

«Peccata, quia praeter Ecclesiam non dimittuntur, in eo Spiritu dimitti oportebat quo in unum Ecclesia congregatur ... Propter hanc societatem(,) illi in quos primitus venit, linguis omnium gentium sunt locuti. Quia sicut per linguas consociator est societas generis humani; sic oportebat per linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum Dei et membrorum Christi futuram in omnibus gentibus: ut quemadmodum tunc ille apparebat accepisse Spiritum S., qui loquebatur linguis omnium gentium; ita se nunc ille agnoscat accepisse Spiritum S., qui tenetur vinculo pacis Ecclesiae, quae diffunditur in omnibus gentibus. Unde dicit Apostolus: «Studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pacis» (Eph. IV, 3) [28].

[74] Post pauca iterum addit:

«Ideo remissio peccatorum, qua in se divisi spiritus evertitur et expellitur regnum, ideo societas unitatis Ecclesiae Dei, extra quam non fit ipsa remissio peccatorum, tamquam proprium est opus Spiritus S. (...), quia societas est quodammodo Patris et Filii ipse Spiritus S.» [33.]

Eiusmodi testimonia possunt in immensum multiplicari. Igitur ex mente S. Augustini et remissio peccatorum et societas unitatis fidelium unius eiusdemque doni Spiritus S. opus sunt, ita ut propter identitatem principii una sine altera esse non possit. Immo si remissio peccatorum ideo appropriatur Spiritui S., propterea quod per ipsum communionem inter nos et cum Deo habere congruit, profecto sequitur peccatorum remissionem et unitatem Ecclesiae nexu causali sese colligare. Quapropter absolutio sacramentalis, cum sit causa remissionis peccatorum, non potest non efficere eo ipso unitatem cum Ecclesia.

(1) Cfr. Ep. 185, 49 (P.L. 33, 814); De serm. Domini in monte 1, 73 (34, 1266); Tract. 121, 4 in Jo. (35, 1958); Sermon. 71, 19 (38, 454); Sermon. 99, 9. 10 (38, 600 s.).

Nihilominus ex quibusdam locutionibus posset fortasse quis in conclusionem devenire loca allegata nihil aliud requirere nisi quod unitas Ecclesiae sit *conditio sine qua non* remissionis peccatorum, quia *de facto* solummodo in Ecclesia confertur Spiritus S. principium iustificationis, propter quod haeretici et schismatici ut remissionem consequantur prius ad unitatem Ecclesiae redire debeant, quod vero ad peccatores attinet, qui paleae quidem sunt sed extra aream non proiectae, sufficiat si remedia poenitentiae potestatisque clavium sibi velint applicare, quin eorum erga Ecclesiam positio ullo modo mutetur.

Haec interpretatio plausibilis videri potest si aliqui textus seorsim considerentur, verumtamen, ni fallor, complexum doctrinae augustinianae non exhaurit. Etenim

1°.- Contextus sermonis 71 potissimum allegati intimam compenetrationem remissionis et unitatis Ecclesiae requirit, cuius sermonis scopus est ostendere blasphemiam in Spiritum S. esse duritiam cordis impenitentis, qua quis usque ad finem vitae recusat remissionem accipere peccatorum.

2°.- Non dicit nude Ecclesiam de facto habere Spiritum S., sed ulterius docet eundem Spiritum qui est principium iustificationis esse causam unitatis Ecclesiae, ita ut | [75] nemini Spiritus S. esse possit principium iustificationis, quin eo ipso ipsi sit causa unitatis cum Ecclesia. Concedamus pro momento posse aliquem unitatem Ecclesiae possidere quin obtinuerit remissionem peccati; tunc argumentatio S. Augustini evadit purum putumque sophisma, nam si quis habere potest Spiritum S. ea mensura qua sit causa solius unitatis, pari iure eum habere poterit qua mensura solam iustificationem pariat.

3°.- Hanc paritatem ipsis verbis docet S. Doctor in allegato sermone 71, 32.

«Sed nec ille dicendus est esse in Ecclesia, et ad istam societatem Spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tantum commixtione ficto corde miscetur».

Haec dicta sunt ex parte principii interni remissionis; nunc eandem conclusionem eruere licet causae extrinsecae, i.e. absolutionis, naturam perscrutando.

In tractatu 49, 24 in Ioannem (35, 1756 s.) commentans circumstantias resurrectionis Lazari easque transferens ad peccatorum resurrectionem, ait:

«Processit, et adhuc ligatus est; adhuc involutus, tamen iam foras processit.

Quid significat? Quando contemnis, mortuus iaces: et si tanta quanta dixi contemnis, sepultus iaces: quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere, nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis, Deus facit magna voce clamando, id est, magna gratia vocando. Ideo cum processisset mortuus adhuc ligatus, confitens et adhuc reus; ut solverentur peccata eius, ministris hoc dixit Dominus: «Solvite illum, et sinite abire». Quid est «Solvite et sinite abire?» Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo» (1).

Ex hoc commentario clare patet absolutionem, seorsim sumptam prout distinguitur a ceteris partibus poenitentiae, non immediate respicere ordinem ad quem pertinet restauratio animae per gratiam sanctificantem. (In hoc S. Augustinus cohaeret S. Hieronymo ac plurimis aliis Patribus, | [76] quemadmodum hucusque invenimus). Proprius et nativus absolutionis effectus est solvere peccatorum vincula. Quenam vero sunt haec vincula?

Sententias huc illuc sparsas colligendo, dicendum videtur vincula esse damnationem, sive latam sive etiam ferendam, qua peccator arcebatur a participandis Dei bonis et quidem per prius eis quorum dispensationem commisit Ecclesiae, i.e. corpore Christi eucharistico et perfecta fidelium communione (2). Rationes id asserendi sunt:

a) S. Doctori peccatorum alia sunt *venialia, cotidiana, tolerabilia, minuta, crebriora, sine quibus haec vita geri non potest*. Haec nostra non intersunt, quia non solvuntur potestate clavium, quum orationibus, ieiuniis et elemosynis dimittantur. Alia sunt *gravia, crimina, quae uno ictu permittunt, quae qui agunt a regno Dei excludentur*. Haec nullis poenitentibus dimittuntur, nisi potestate clavium solvantur (3).

Iam vero, haec peccata *merentur excommunicationem* (ep. 265, 7, [33, 1088]); *exigunt separationem ab altari* (ep. 153, 15, [33, 659]); *praecidi ab altari* (serm. 56, 12, [38, 382]); *a pane cotidiano* (serm. 58, 5 [38, 395]; 352, 8, [39, 1558]); *a corpore Domini* (de symb. ad cath. 15 [40, 636]); Enchir. 65 [40, 262]).

(1) Eadem recurrunt in tract. 22, 7 (1578); enarr. in Ps. 101, serm. 2, 3 (37, 1306 s.); serm. 67, 3 (38, 434); 98, 6 (38, 594 s.); 295, 2 (38, <1>350); 352, 8 (39, 1558). Este ergo doctrina stabilis S. Augustini; tamen perperam induceret quis necessitatem charitatis perfectae ante sacramenti receptionem. Cfr. Poschmann Zeitsch. f. kath. The. XLV (1921), 216 ss.

(2) Ita etiam POSCHMANN, *Die kirchliche Vermittlung der Sündervergebung nach Augustinus* (Zeitsch. f. kath. The. XLV [1921] 498) ait: «Die sakramentale Wirkung des kirchlichen Lösens ist wesentlich die Aufhebung der Excommunication des Sünders und die Eingliederung in die Gnadenspendenden Gemeinschaft der Kirche».

(3) De distinctione peccatorum cfr. FRIEDRICH HÜNERMANN, *Die Busslehre des hl. Augustinus*. Forschungen zur christl. Lit.- u. Dogmengesch., vol XII (1914), 1-14.

b) Ligandi potestatem asserit tunc exerceri cum peccator plectitur sententia excommunicationis, ut sit sicut ethnicus et publicanus. (Serm. 56, 12 [38, 382]; 82, 7 [38, 505]; Contra adv. Leg. et Proph. l. I, 36 [42, 623]).

c) Ex parte solutionis 1° potestas solvendi est parallela et respondens potestati ligandi, velut destructio vinculi quod ligando inductum erat; 2° in praxi venientes ab haeresi aut schismate eodem modo, eodemque actu quo poenitentes reconciliabantur, quod ut fieri posset, necesse est | [77] ut omnium reconciliatio eandem habuerit significationem (serm. 296, 12 [38, 1358 s.]); 3° denique eam eiusmodi locutionibus appellat:

Reconciliari altari (ep. 153, 7; 265, 7 [33, 655. 1088]).

Solvere a ligamento quo erat constrictus et a Christi corpore separatus (serm. 393 [39, 1714]).

Pacem dare Ecclesiae (ep. 93, 53 [33, 347]).

Cum concordaveris cum fratre tuo solvisti illum in terra (ser. 82, 7 [38, 1509]).

Verumtamen quaeri potest, num S. Augustinus in locis citatis prae oculis habuerit specialem naturam *poenitentiae publicae*, cui lege positiva excommunicatio superaddita fuerit. Ratio dubitandi inde oritur quod non semel S. Doctor agit de tertio quodam genere peccatorum mortalium quidem, sed quae non puniuntur excommunicatione, sed quibusdam correptionum medicamentis curantur.

«Nisi essent quaedam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus: Congregatis... 1 Cor. 5, 4. 5; 2 Cor. 12, 21 ... Item nisi essent quaedam non ea humilitate poenitentiae sananda, qualis in Ecclesia datur eis qui proprie poenitentes vocantur sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret (ipse) Dominus: Corripe eum ... Mat. 18, 15». (De fide et oper. 48 [40, 228]).

Cfr. etiam serm. 82, 10. 11 [38, 510 s.]; de correptione et gratia 46 [44, 944].

Obiecto gravis est, nam praefata argumenta eatenus propositionem nostram evincunt, quatenus ex ipsa natura peccati mortalis, et potestatis clavium procedant.

Ad eius solutionem dolendum est quod S. Doctor eorum remissionem nullibi (quod sciam) descripserit; tamen plurima colligendo indicia pro certo affirmare possumus reconciliationem utriusque generis peccatorum eiusdem esse naturae. Nam

1° Rationes eximendi e statu poenitentium fere semper sunt extrinsecae: quia desunt probationes et accusatores (de vera rel. 10 [34, 127]); quia timetur ne damnatus peior fiat (serm. 17, 3 [38, 125]); aut deficiat

in schisma (tract. 10, 5 in Io. [35, 1469]; contra ep. Parmen. III, 13-16 [43, 92-95]); ne pax Ecclesiae turbetur multitudine damnatorum (de fide et oper. 7 [40, 201]; serm. 4, 35 [38, 51]); ne peccata secreta prodantur (serm. 82, 10-11 [38, 510 s.]); aut gladium | [78] iudicis vel ultoris in poenitentem animadvertat (ibid.); quia plerisque plus delectat hominum existimatio, quam iustitia qua se quisque humiliat poenitendo (Enchir. 82 [40, 271]. Quae omnia paucis complectens, in Ps. contra partem Donati v. 279 s. [43, 32] Ecclesiae tribuit haec verba:

«Expello malos quos possum, quos non possum cogor ferre.
Fero illos donec sanentur, aut separentur in fine».

Cfr. tract. in Io. 57, 4 [35, 1791]; ad donat post coll. 28 [43, 669]; contra ep. Parmeniani III, 16 [43, 95]; c. Cresconium III, 35. 39 [43, 517].

Proinde differentia tractandi peccatores tota a prudentia pastorum pendet et a patrum misericordia, peccata vero eiusdem naturae manent quam ea propter quae excommunicatio infligebatur. Ideoque etiam qui a squalore poenitentiae eximuntur merentur ligari in terra et praecidi ab altari; a sacramento altaris seipsos remove debent, ne accipiendo indigne iudicium sibi manducant et bibant; et etiamsi in finem usque velut in communionem Ecclesiae catholicae perseverent, non dicendi sunt manducare Corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi (de civ. Dei XXI, 25, 4 [41, 742]).

In loco allegato *de fide et operibus* 48 videtur quidem primo intuitu differentiam oriri ex ipsa natura peccatorum; verum in serm. 82, 10. 11, eandem auctoritatem Matthaei fusius explicans, prorsus contrarium ostendit. Ibi proponit principium generale «ipsa corripienda sunt coram omnibus, quae peccantur coram omnibus: ipsa corripienda sunt secretius, quae peccantur secretius». Probat exemplo S. Joseph qui «tanto flagitio quod de (Beatissima Virgine Maria) (uxore) fuerat suspicatus, tanta benignitate pepercit, (...) et (...) quia (...) solus sciebat (...) non vindictam quaesivit: voluit prodesse peccanti, non punire peccantem». Hoc principium locum habet cum homicidium vel adulterium episcopus «non prodit palam, sed in secreto arguit: ponit ante oculos Dei iudicium, ostendit illud vulnus esse mortiferum, terret cruentam conscientiam, persuadet poenitentiam»⁶⁵. Porro peccata correptionum medicamentis curanda diversae naturae ac mortalia et canonica non sunt, si inter ea homicidium et adulterium computantur.

2° Quotiescumque proponit S. Doctor hanc trimembrem divisionem peccatorum prae oculis habet correptionem, id est, officium *pastorale* avertendi homines a via perditionis (v.gr. in libro *De corrept. et grat.* 46, ubi damnatio ipsa ex- | [79] communicationis dicitur efficacissima

corruptio); cum vero respicit potestatem *iudicialem* bimembrem semper divisionem proponit.

3° Fideles qui non fuerant ab episcopo damnati, cum reconciliationem appetunt, plerumque locum humillimae poenitentiae, ut conditionem praerequisitam, sponte prius eligunt.

Propter haec omnia certum mihi videtur ex ipso S. Augustino (1) omnes poenitentes quoad naturam reconciliationis pares fuisse; differentiam autem sitam esse aut in maiori minorive publicitate poenarum satisfactionis, aut quia iam antequam poenae reapse imponerentur, quidam digni censebantur quibus absolutio relaxaretur.

Indolem ecclesiasticam remissionis iuvat nunc confirmare duobus perspicuis locis.

DE CONI. ADULT. I, 35 [40, 470]. Morientes dubie dispositos ad baptismum recipiendos ostenderit,

«quae autem baptismi eadem reconciliationis est causa si forte poenitentem finiendae vitae periculum praecoccupaverit. Nec ipsos enim ex hac vita sine arrha suae pacis exire velle debet Mater Ecclesia».

DE CIV. DEI XX, 9, 2 [41, 674]. Docens Ecclesiam militantem cum Ecclesia triumphanti esse unum regnum Christi, ait:

«Neque (...) piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia, quae nunc etiam est regnum Christi. Alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi, nec aliquid prodesset ad eius baptismum in periculis currere, ne sine illo finiatur (haec) vita: nec ad reconciliationem si forte per poenitentiam malamve conscientiam (quisque) ab eodem corpore separatus est. Cur enim fiunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti membra sunt eius?».

[80]

8° — *Controversia adversus novatianenses*

Ratio articuli. — Novatianenses negasse ipsam sacramentalem pec-

(1) Si ex aliis fontibus subsidium quaererem validissime firmare possem conclusionem. Adducerem S. Caesarium dicentem «qui poenitentiam public(am) (e) accepit poterat (eam) secretius agere, sed, credo, considerans multitudinem peccatorum suorum ... adiutorium totius populi cupit expetere» (serm. 261 [39, (2)227]); et disciplinam Ecclesiae Romanae ubi poenitentes sive publici sive privati uno actu reconciliabantur feria V in Coena Domini. Recenter P. GALTIER ad eandem devenit conclusionem in articulis: *Saint Augustin a-t-il confessé?* Revue pratique d'apologétique, fasc. 15, aprilis et 1 ac 15 iunii 1921, praesertim p. 214-215.

catorum remissionem, non meram ecclesiasticam disciplinam sacramento superadditam, neminem puto inficiaturum (Conc. Trid. sess. 14, cap. 1); historice autem constat Patres potestatem poenitentialem eadem ratione ac novatianenses concepisse, eosque ita impugnasse ut quam hi respuebant potestatem, eandem illi vindicarent. Itaque postquam SS. Patrum mentem directe interrogavimus, non abs re erit si abundantius eorum doctrinam illustremus, haeresim, qualem singuli iudicabant, exponendo.

S. CYPRIANUS. — In ep. 55, 27 haec habet:

«Nec sibi in hoc novi haeretici blandiantur quod se dicant idololatri non communicare, quando sint apud illos et adulteri et fraudatores».

Et in ep. 68, 1:

«Tenens haereticae praesumptionis durissimam pravitatem, ut servis Dei poenitentibus et dolentibus et <ad> ecclesiam lachrymis et gemitu et dolore pulsantibus divinae pietatis et lenitatis paternae solatia et subsidia claudantur, nec ad fovenda vulnera admittantur vulnerati, sed sine spe pacis et communicationis relictis ad luporum rapinam et praedam diaboli projiciantur».

(55, 25) «Quantus arrogantiae tumor est ... ut quis <aut> audeat aut facere posse se credat quod nec apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi paleam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare ... (et) aurea et argentea vasa videatur eligere, lignea vero et fictilia contemnere».

Et post pauca (28) ita acerbe apostrophat:

«O frustrandae fraternitatis inrisio! ... Dicere fratribus nostris <·>plange et lachrymas funde ... sed extra ecclesiam post omnia ista morieris, quaecumque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem quam quaeris accipies'».

DIDASCALIA. — Novatianis (?) has sententias affingit:

«Immisericorditer dicunt non oportere cum talibus coinquinari» (II, 14, 3). <Funk, 50>. Constitutiones Apost. addunt: «μήτε λόγου κοινωνεῖν.» | [81] «Qui duro corde et sine misericordia volunt iudicare et aperte expellere eos, qui peccaverunt, tamquam non relinquantur illis poenitentia» (15, 1). <Funk, 58>.

Argumenta quibus thesim catholicam confirmat, sunt loci S. Scripturae qui docent singulos homines de propriis tantummodo peccatis rationem reddituros: Deut. 24, 16; Prov. 5, 22; Ezech. 14, 12-14; 18; 33, 12-19, etc., et similitudines arcae Noe, et Iudae. Constitutiones Apost.

insuper contra novatianenses constituunt hoc catholicum principium: «οὐ ... γινώσκουσιν ὅτι χρὴ φυλάσσεσθαι οὐ τὴν ἐν λόγῳ κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ τὴν ἐν ἔργῳ»⁶⁶.

S. PACIANUS. — Eo teste Sympronianus novatianensis haeresim tribus complectebatur propositionibus:

«Quod post Baptismum poenitere non lice(a)t; quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, immo quod ipsa pereat recipiendo peccatores (peccantes)». (Ep. 3, 1 [P.L. 13, 1063]).⁶⁷

Respondens obiectioni Paciani addit:

«(Fuere in ecclesia catholica martyres) sed negatores recipiendo perierunt» (3).

Argumenta Symproniani, praeter locos communes negantium remissionem postbaptismalem, et violentam exegesis textuum classicorum pro potestate clavium, haec fere sunt: Collegit laudes immaculae Ecclesiae puritati: «Ecclesia est populus ex aqua et Spiritu S. (renovatus) (renatus), sine negatione nominis Christi, [Christi corpus], templum et donum Dei, columna et stabilimentum veritatis, virgo sancta castissimis sensibus, Sponsa Christi ex ossibus eius et carne, non habens maculam neque rugam, integra Evangeliorum iura servans»⁶⁸. Deinde allegavit (17) praeceptum Apostoli (1 Cor. 5, 13) «*Auferte malum ex vobis ipsis*», illud conferens cum Deut. 13, 5, et Mat. 5, 29-30; et comminationes Psalmi 49, 18 atque Eccli. 13, 1: «*qui picem tetigerit inquinetur*», «*cum adulteris portionem ponebas*»; atque S. Pauli effata «*nec sit ulla societas lucis ad tenebras, templo Dei cum idolis, aut co(n)ventio Christi ad Belial*» (2 Cor. 6, 14-15); postremo autem «non licere ... communicare lupis agnos»⁶⁹.

[82] Ex defensione Paciani pauca tantum notata velim:

«Cui persuadere poteris, quod lapsis receptis Ecclesia tota conciderit? Quod admissis poenitentibus, admittentium populus negator effectus sit?» [3]⁷⁰.

«Ceterum peccator et poenitens non est ecclesiae macula(:) quia quamdiu peccat et non poenitet(,) extra Ecclesiam constitutus est. Ubi desinit peccare, iam sanus est» [4] (1)⁷¹.

(1) Recognitor S. Paciani in P.L. arbitratur haec verba fuisse interpolata. Ratione philologica nulla producta, doctrinae tantummodo innititur quam alienam a catholico arbitratur; verum eandem doctrinam apud Patres sexcenties invenire est.

«Nec mecum est ille quem (non) poenitet nec parte sanctorum nec pace coniungitur» [17] ⁷².

S. AMBROSIUS. — Statum controversiae cum novatianis exponentem in articulo praecedenti iam audivimus. In l. I, 85 eos ita alloquitur:

«Vos ideo in ecclesiam non convenire dicitis, quia per poenitentiam tributa spes fuerat his qui lapsi sunt revertendi».

QUAEST. IN V. ET N. TESTAMENTUM (Quaest. 102 contra Novatianum [ed. Vind. L, 199 ss.]). — Novatianensibus has adscribit sententinas:

«Si aliquis christianus, quacumque ex causa negaverit, iam redire non possit(,) aut certe revertens minime suscipiatur (3). In una Ecclesia malos contaminare bonos» (20). (CSEL, ed. Souter, p. 201) ⁷³.

In n. 25 novatiani dicuntur ita incusare catholicos:

«Cur Corpus Domini tradunt eis quos norunt peccatores?». (Ib. p. 219).

Conclusionem catholicam adversus haereticos ita proponit:

«Ecce probatum est fornicariis post actam poenitentiam communicandum, non enim potest illis communicari quamdiu agunt, tunc autem communicandum est cum desinunt (agere) iudicio Ecclesiae» (17). (Ib. p. 213-214).

CONC. NICAENUM. — In canone 8 (Hefele I, 407 s.) praecipit ut cathari antequam recipiantur edant scriptam fidei professionem eorum erroribus oppositam. «Πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογήσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς (καὶ [83] ἀποστολικῆς) ἐκκλησίας δόγμασι· τοῦτ' ἔστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπειπτωκόσιν» ⁷⁴.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS. — In or. 39 in sancta lumina (P.G. 36, 356<-357]) in has prorumpit increpationes:

(18) «Σὺ δὲ τί λέγεις, τί νομοθετεῖς, ὡς νέε Φαρισαῖε καὶ καθαρὲ τὴν προσηγορίαν, οὐ τὴν προαίρεσιν, καὶ φυσῶν ἡμῖν τὰ Ναυάτου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀσθενείας; Οὐδέχη μετάνοιαν; ... Οὐδὲ τὸν Δαυὶδ δέχ ημετανοοῦντα ...; Οὐδὲ Πέτρον ...; Ἡ οὐδὲ τελειωθέντα δέχη δι' αἵματος; ... Οὐδὲ τὸν ἐν Κορίνθῳ παρανομήσαντα; Παῦλος δὲ καὶ ἀγάπην ἐκύρωσε .. [19] ... Μὴ τις ὑμῶν εἰπεῖν τολμήσῃ, μηδὲ εἰ λίαν ἑαυτῷ θεθάρρηκε·

Μή μου ἀπτου, καθαρὸς γάρ εἰμι, καὶ τις οὕτως ὥσπερ ἐγώ; μετάδοτε καὶ ἡμῖν τῆς λαμπρότητος»⁷⁵.

S. EPIPHANIUS. *Adv. haereses*. — In haer. 59, <1> (P.G. 41, 1017) ita exponit errorem Novatiani:

«Ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως τῆς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσόντων ἐπάρματι ἀρθεῖς, ἅμα τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ μὴ θελήσας κοινωνῆσαι τοῖς μετανουῶσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς ἀφρεσιν ταύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι σωτηρίαν, ἀλλὰ μίαν μετόνοιν. Μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαι ἐλεῖσθαι παραπεπτωκότα»⁷⁶.

Notatu digna est conclusio ipsius S. Epiphani (5) [col. 1025].

«Ἐάν τις οὖν προληφθῆ παραπτώματι ἐν οἴῳ δ' ἂν εἴη, μετανοεῖτω. Δέχεται γὰρ ὁ θεὸς τὴν μετόνοιν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐάν τις παραπέση. Πῶς δὲ μετὰ τοῦτο ποιεῖν, αὐτὸς μόνος γινώσκει. Ἄνεξερέυνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· καὶ πρὸ τῆς παρουσίας οὐ δεῖ κρίνειν»⁷⁷.

Hic textus certo numerandus est inter incomprehensibiles in hypothesisi quod effectus immediatus absolutionis sit infusio gratiae sanctificantis.

S. IOHANNES CHRYSOSTOMUS. — Hom. 20, 1 in ep. ad Heb. (P.G. 63, 143):

«Πάλιν ἐνταῦθα ἡμῖν ἐπιφύονται οἱ τὴν μετόνοιν [84] ἀναιροῦνες ... οὗτοι δὲ φάσκοντες, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι μεταδοῦναι μυστηρίων τοῖς ἡμαρτηκόσιν»⁷⁸.

SOCRATES. — In hist. eccl. I, 10 (P.G. 67, 100(-101)) narrat dialogum Constantinum inter et Ascesium novatianensium episcopum. Miratus Imperator quod in symbolo ceterisque conc. nicaeni statutis catholicis consentirent, quaesivit cur tandem ab Ecclesia abhorrerent. Cui Ascadius:

«Τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἀμαρτίαν ἦν πρὸς θάνατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιούσθαι. ἀλλὰ ἐπὶ μετόνοιν μὲν αὐτοὺς προτρέπειν, ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως, μὴ παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδέχεσθαι...» Cfr. IV, 28 (col. 538)⁷⁹.

SOZOMENUS. — «Ναυάτος μὲν, ὃς ἀρχηγὸς ἐγένετο τῆς αἰρέσεως, τοὺς μεταμελουμένους ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν εἰς κοινωνίαν οὐ προσίετο, καὶ τοῦτο μόνον ἐκαινοτόμει» (H.E. 24 [P.G. 67, 1356])⁸⁰.

Ex simplici collatione textuum (1) apparet multum inter se differre Patres in aestimando novatianismo, atque cum nomine etiam doctrinam Novatiani transmutesse, verum in hoc omnes consentiunt: haereseos caput reponendum esse in denegatione communionis ecclesiasticae, quae apud omnes denegationi remissionis sacramentalis aequivalet.

EXCURSUS

Apud Patres saepe occurrunt verba, quae cortice tenuis evincere videntur purificationem animae opus esse internae contritionis et satisfactionis, independenter ab absoluteione | [85] Ecclesiae. Ita passim arbitrantur haeretici (Cfr. Alexius Vanbeck, R.H.L.R. 2^a series III, 368 s.).

Haec sententia si vera esset, profecto reconciliatio cum Ecclesia, etiamsi demonstraretur effectus immediatus absoluteionis, non tamen dici posset *res et sacramentum* poenitentiae. Quapropter alienum a proposito non erit si principia recte intelligendi haec dicta Patrum proposuerimus.

(I.) In sacramentis, puta baptismum, in quibus tota operatio est ab extrinseco (S. Tho., C.G. IV, 72) cuncti effectus qui ad iustificationem concurrunt pendent absolute ab illo effectu qui *rei et sacramenti* locum obtinet, et, hoc mediante, a *sacramento tantum*, ita ut baptizatus nihil cooperari debeat propriae iustificationi nisi removendo prohibens. Sed in sacramento poenitentiae, «quia spiritualis salus et ab interiori et ab exteriori procedit (l. c.)»⁸¹, «requiritur essentialiter et per se actus eius qui sacramentum recipit ad essentiam sacramenti» (in 4, dist. 14, q. 1, a. 1, q. 1, ad 1). Actus autem poenitentis ad hoc tendunt, ut in suscipiente absoluteionem adsint causae dispositivae ad singulos effectus iustificationis; causas dico non quidem perfecte sufficientes, sed quae ad sufficientiam plus minusve accedant. Etenim, ut idem S. Thomas (III, q. 84, a. 1, ad 1) docet, *poenitentia et matrimonium habent effectum correspondentem humanis actibus*⁸². Ex. gr.: in iustificatione anima abluitur a macula peccati, hinc Patres volunt ut recessione a vitiis et longo exercitio virtutum poeni-

(1) Superest adhuc duplex series textuum quorum alii incusant novatianos de recusata lapsis admissione in statum poenitentium (v. gr. Ps. CYPRIANUS *ad Novatianum* 7), alii vero nudam remissionem absque ulla determinatione commemorant Quos, cum ad propositionem illustrandam nec pro, nec contra quicquam conlatur. videantur, omnino praetermissi.

tentes purificentur; restauratur iustitia laesa, ideo Patres urgent ut longo squalore poenitentiae satisfaciant iustitiae divinae; instauratur amicitia Dei, propterea Patres a reconciliandis exigebant ut conversatione misericordiae illice tales se exhiberent, quos Deus posset velletque in amicos suscipere.

Scholastici, verba polientes, praedictas actiones poenitentis materiam, absolutionem autem formam sacramenti nuncupandas esse constituerunt. Horum tamen verborum sensus non est actiones poenitentis propriis carere effectibus, utputa, opera poenalia, in se ipsis considerata, non satisfacere iustitiae divinae; sed hoc sibi volunt ad proprios effectus non pervenire nisi quatenus absolutione sacerdotis | [86] informantur, et virtutem significationemque sacramentalem accipiunt.

Re enim vera in rebus corporalibus materia et forma constituunt unum ens simpliciter, quapropter omnes operationes a composito, tamquam ab uno operante, eliciuntur.

Idem dicendum videtur de Baptismo et de ceteris sacramentis quibus per prius aptatae sunt denominationes analogicae materiae et formae: etiam in iis verba et actiones constituunt unicum principium operativum, ideoque effectus ablutionis distinctos ab effectibus verborum qui quaereret insanus foret. Sed in sacramento poenitentiae, in quo appellatio materiae et formae nonnisi per remotam analogiam aptata est, res aliter se habet. In hoc sacramento singuli actus servant, ut ita dicam, propriam individualitatem, eaque unitas tantummodo praedicari potest quae intercedit inter plures actiones ad eundem scopum concurrentes; et proinde denominatio formae, absolutioni aptata, tantum significare potest absolutionem esse elementum ceteras partes uniens, easque ad peculiarem rationem sacramentalitatis elevans, cuius etiam virtute poenitentium actiones partem iustificationis sibi correspondentem attingere valent.

Quae cum ita sint, nullam difficultatem parit quod Patres actionibus poenitentium tantam vim assignaverint, imo quod absolutioni veluti denegaverint quosdam fructus integrantes iustificationem, v.gr. infusionem gratiae sanctificantis.

Ceterum lectio vel levissima SS. Patrum praeclare ostendit, eos verba quidem materiae et formae non adhibuisse, rem vero hoc modo intellectam egregie tradidisse. Sufficit meminisse S. Augustinum quaecumque vel durissima opera poenalia, si episcopo inscio peragantur, inania censere.

propterea quod non ad hunc finem diriguntur ut poenitens solvatur potestate clavium (Serm. 351, 3).

II. Quaedam SS. Patrum sententiae nonnullos in errorem induxerunt, quasi, prius quam ab Ecclesia absolvi posset, poenitens deberet a Deo gratiam sanctificantem cum ornatu virtutum accepisse. Ex hoc errore processisse videtur figmentum absolutionis declaratoriae. Hoc etiam falsum | [87] est. Patres exigebant quidem *dispositiones* ad gratiam, quales solus Deus inspirare potest; verumtamen probe sciebant *gratiam sanctificantem esse fructum, non causam amicitiae Dei*, amicitiam autem lege communi Deum non restituere nisi post sententiam remissionis Ecclesiae; quapropter animae iustificatae splendorem amicitiae Dei per absolutionem restituta uno ore adscripserunt.

Audiatur quo modo S. Ambrosius poenitenti reconciliato aptet parabolam filii prodigi (de poen. II, 13, 18 [P.L. 16, 521]).

«Tam cito veniam meretur, ut venienti et adhuc longe posito occurrat pater, osculum tribuat, quod insigne est sacrae pacis: stolam proferri iubeat, quae vestis est nuptialis, quam si qui(s) non habuerit, a convivio nuptiali excluditur: det anulum in manu(m) eius, quod est fidei pignus, et sancti Spiritus signaculum: calceamenta deferri praecipiat, celebraturus enim Pascha Domini, epulaturus agnum, tectum debet adversus omnes incursus bestiarum spiritualium, morsusque serpentis habere vestigium: vitulum praecipiat occidi, quia Pascha nostrum immolatus est Christus».

III

[88] **Comprobatio apud Doctores scholasticos**

Sententia quam tutati sumus multum abest ut communis sit inter theologos scholasticos; praesertim a saec. XVI apud plerosque doctores opinio contraria postulati honorem obtinuisse videtur. Ideo in hoc capite strictam theos demonstrationem non quaero; tantummodo confirmationis gratia quosdam medii aevi gravissimos Doctores plus minusve faventes afferre decrevi, ne propositio nostra adversari existimetur veritatibus nonnisi ab scholasticis in plenam lucem eductis.

S. THOMAS. — In 4, dist. 16, q. 1, a. 2, q. 5 dubio —utrum trimembris divisio poenitentiae a Magistro ex S. Augustino proposita sit sufficiens— respondet affirmative, dummodo agatur de partibus subiectivis virtutis poenitentiae. Ratio est quod

«accipiuntur isti modi secundum diversum statum poenitentis, quia aut est extra ecclesiam etiam numero, et sic est prima poenitentia quae est ante baptismum: aut est extra merito sed non numero, et sic est secunda quae est de mortalibus: aut omnino est intra ecclesiam, et sic competit ei tertia, quae est de venialibus».

Obiectum autem fuerat etiam ante baptismum peccari venialiter et mortaliter, unde non tres sed quatuor species poenitentiae numerandae viderentur. Huic obiectioni occurrit Angelicus dicens:

«Quod status hominis ante baptismum non diversificantur per veniale et mortale quantum ad hoc quod est esse de ecclesia, vel non | [89] esse: sed diversificantur post, quia per mortale post baptismum commissum efficitur aliquis extra ecclesiam merito sed non per veniale».

In d. 17, q. 3, a. 3, q. 2, ad 3 ait:

«Per sacramenta homo non solum Deo sed etiam ecclesiae oportet quod recon-

cilietur: ecclesiae autem reconciliari non potest nisi sanctificatio ecclesiae ad eum perveniat ... In poenitentia ecclesiae sanctificatio non pervenit nisi per ministrum ... et ideo quamvis ille qui laico confessus est in articulo necessitatis consecutus sit veniam a Deo ... non tamen adhuc ecclesiae reconciliatus est ut ad sacramenta ecclesiae admitti debeat, nisi prius a sacerdote absolvatur, sicut ille qui baptismo flaminis baptizatus est ad eucharistiam non admittitur».

In q̄la. 3 eiusdem articuli, quaerens utrum extra casum necessitatis liceat confiteri venialia non sacerdoti, respondet:

«Quod per peccatum veniale homo nec a Deo nec a sacramentis ecclesiae separatur, et ideo non indiget novae gratiae collatione ad eius dimissionem, nec indiget reconciliatione ad ecclesiam».

Et Paulo ante in eadem d. 17, q. 2, a. 5, q̄la. 1 contra valorem contritionis facta erat obiectio 3^a: — Nihil impedit a perceptione eucharistiae nisi culpa: sed contritus ante confessionem non debet accedere ad eucharistiam, ergo nondum est consecutus remissionem culpae. — Doctor Angelicus respondet:

«Quod dispensatio eucharistiae pertinet ad ministros ecclesiae, et ideo ante remissionem peccati per ministros ecclesiae non debet aliquis accedere, quamvis sit sibi culpa quoad Deum remissa».

Ex locis allegatis patet Principem scholae inter sacramentum poenitentiae et communionem ecclesiasticam nexum omnino intrinsecum intervenire iudicasse. Ad hanc communionem pervenit duplici via: 1° Ex relatione intrinseca communionis ecclesiasticae ad justificationem obiective consideratam. S. Thomae minime est indifferens, ut quis ad societatem Ecclesiae pertineat, an iustus sit aut peccator, sed aperte docet peccatorem numero quidem intra, merito vero extra Ecclesiam esse. 2° Ex peculiari ratione iustificationis per sacramentum. Iuxta Angelicum reconciliatio extrasacramentalis solam restaurat amicitiam cum Deo, reconciliationis vero per sacramentum proprium est reconciliare cum Ecclesia.

| [90] Speciali animadversione digna sunt ultima testimonia. *Iuridice* si rem spectes, dispensatio Eucharistiae pertinet ad forum externum, unde gravissime peccaret sacerdos qui, propter a se recusatam in foro interno absolutionem, eucharistiam publice denegaret; *theologicè* vero rem expendens, S. Thomas huiusmodi discrimina nihili facit, atque propter identitatem ministrorum vult eos tantum ad sacrum convivium reci-

piendos, qui ab eucharistiae dispensatoribus remedium peccati acceperint; eadem ratione qua non baptizati, quamvis charitate forte iustificati, ab ecclesia reputantur alieni et a sacramentis quibuslibet arcentur.

Si quis obiicere velit testimonia S. Thomae non continere integram propositionis amplitudinem, aut etiam S. Doctorem in aliis locis contrariae sententiae fuisse, non multum obstabo; verumtamen loca allegata saltem ostendunt fundamentum adversariorum, videlicet distinctionem radicalem fori interni individualis a foro externo sociali, a certitudine longe distare.

S. BONAVENTURA. — In 4, d. 15, p. 2, a. 1, q. 2 quaerit cui fiat satisfactio sacramentalis: contra adversarios docentes fieri solum Ecclesiae, ipse arbitratur fieri utrique, et Deo et Ecclesiae.

«Quoniam peccator ipsum offenderat et etiam damnificaverat Ecclesiam; commisit Dominus iudiciariam potestatem super peccatores rectoribus Ecclesiae et in eos compromisit tamquam in arbitros, ut sic innotescat voluntas Dei poenitentibus per sacerdotes, et per illos imponatur poena peccatoribus et Domino satisfiat principaliter et Ecclesiae per consequens. Unde satisfactio proprie de peccato fit ipsi Deo tamen per Ecclesiam et in Ecclesia».

Obiiciebatur 3° quod — tanta potest esse contritio quod delet omnem culpam et poenam, et tunc constat quod Deus nihil exigeret satisfactionis, sed si talis venit ad poenitentiam, poena satisfactoria est imponenda; ergo videtur, quod satisfactio non fiat Deo, sed Ecclesiae quae est eius sponsa. — S. Doctor concedit maiorem, minorem autem ita distinguit;

«... quia Ecclesiae non constat, ideo debet a sacerdote imponi. Si autem sacerdoti constaret, reputaret omnino sibi (id est Ecclesiae) satisfactum, et tunc poenam non imponeret».

[91] In dist. 17, p. 1, a. 2, q. 4 quaerit utrum iustificatus per contritionem teneatur nihilominus poenitentiae sacramentum accipere. Seraphicus tenet, ut par est, sententiam affirmantem. Adversus eam obiectio 3^a, supponens iudicium sacramentale institutum esse ut poenas pro peccatis sacerdos loco Dei iniungat, instabat posse aliquem absque Dei iniuria declinare iudicium ecclesiasticum, subiturum iudicium Dei, in quo imponuntur poenae multo condigniores purgatorii. Dupliciter solvit objectionem; altera solutio est:

«Praeterea fecit iniuriam Ecclesiae, et ideo, si potest comparere, tenetur».

In p. 3, a. 1, q. 1 proponitur utrum sufficiat confiteri laico. S. Bonaventura negat, cuius argumenti 2¹ hic est tenor:

«... in Lege nullus iudicabatur mundatus a lepra nec recipiebatur in castra... nisi per iudicium sacerdotis: ergo videtur pari ratione quod nullus possit reconciliari poenitentem Ecclesiae nisi solus sacerdos. Sed confessio ordinatur ad hoc: ergo...».

Et in solutione obiectionum 3-5:

«Ad illud quod obiicitur de erubescencia ... dicendum quod in omnibus argumentis est consequens, pro eo quod non accipit totam causam, nec etiam principalem causam, quae est reconciliatio facienda Ecclesiae».

In q. 3 eiusdem articuli cum docuisset confessionem secreto esse faciendam sibi opponit obiectionem 6:

«Peccator confitetur sacerdoti, ut reconcilietur non Deo tantum sed etiam Ecclesiae, quia Deo reconciliatus est per contritionem; sed Ecclesia non est persona singularis, sed multitudo fidelium».

Seraphicus respondet sacerdotem ratione muneris fungi potestate Dei et totius Ecclesiae, et ideo, quem sibi reconciliavit, censetur et Deo et universitati fidelium reconciliatus.

In a. 2, q. 1 docet venialium confessionem non esse in praecepto. Fundamentum 3 solutionis est:

«Confessio fit ad reconciliandum Ecclesiae; sed per veniale nullus factus est inimicus Ecclesiae, nullus extra Ecclesiam eiectus est, in nullo damnificata Ecclesia quia caritatem non auferunt nec minuunt: ergo...».

In q. 2 argumentum 2 pro sententia quod omnes mortalium differentiae in confessione aperiendae sint, ita exponit:

[92] «Pro quolibet efficitur homo inimicus Dei et separatur ab unitate Ecclesiae; sed confessio ad hoc directe instituta est, ut homo reconcilietur Ecclesiae et ostendatur reconciliatus Deo: ergo...».

Cfr. praeterea d. 18, p. 1, a. 1, q. 1, fund. 2 et 3, obi. 1 cum resp.; a. 2, q. 1 in corp.; d. 19, a. 2, q. 1, in corp.; d. 22, a. 2, q. 1, in corp.; q. 2, in corp.; a. 3, q. 2, in corp.

In *Breviloquio* (p. 6, c. 10) eandem tradit doctrinam. In thesi 3 ait:

«His autem debito modo concurrentibus cum absolutione facta ab eo, in quo est ordo, clavis et iurisdictio; absolvitur homo a peccato et reunitur Ecclesiae et reconciliatur Christo».

Et capitulum claudit dicens:

«... ut sic tamquam veri Dei iudices ligandi et solvendi integram possideant potestatem, per quam impenitentes feriant et compescant rebelles, et nihilominus absolvant et reconcilient Deo et sanctae matri Ecclesiae veraciter poenitentes».

HENRICUS GANDAVENSIS. — In quodl. 1, q. 29 quaeritur —utrum praelatus confitentem quaedam ad se pertinentia, quaedam ad praelatum superiorem, possit primo absolvere ab his quae pertinent ad se, et tunc remittere pro aliis absolvendum ad superiorem— Innixus praxi curiae S. Pontificis aliorumque Praelatorum respondet affirmative. Ratio theologica est:

«Absolutio enim sacramentalis facienda per ecclesiam duo facit. Unum quia parte debita satisfactionis remittit. Aliud, quia absolutum ecclesiae militanti, a qua per peccatum suum separatus fuerat, reconciliat. Omnis enim mortaliter peccans quantum ad se a communione sacramentorum et ecclesiae separatus est et excommunicatus. Nunc autem neutri horum repugnat separare absolutionem, et facere eam per partes».

In quodl. 7, q. 22 —utrum sacramentum poenitentiae virtute clavium respectu eorundem peccatorum possit habere effectum plus quam semel— in corpore enumerat sex effectus sacramenti poenitentiae vi clavium, maxime in absolvendo poenitentem postquam fuerit confessus. Effectus sextus est *ecclesiae militanti reconciliatio*. Statim de singulis effectibus scrutatur an iterentur; reconciliationem autem cum ecclesia dicit duplici vice tunc perfici cum quis confessus | [93] fratri (mendicanti iuxta controversiam tunc temporis agitatam) eadem peccata proprio sacerdoti debet iterato confiteri «*ut sic perfecte reconcilietur ecclesiae per absolutionem impensam a suo ordinario*». Allegata autem resurrectione Lazari, prosequitur:

«Licet in prima absolutione suscitatus sit confitens a morte peccati ... ut tamen Ecclesiae perfecte reconcilietur, debet offerri presbytero ordinario ... ut absolutione sua solvatur quasi ab excommunicatione quam incurrit ex mortali peccato».

In quodl. 10, q. 1 ubi docet confessionem factam fratribus iterandam esse coram proprio sacerdote, in responsione ad 1um principale inducit quosdam arguentes quod sacramentum poenitentiae si iteretur circa idem peccatum, hoc solum sit propter dubium an fuerit contritus, non propter effectum secundarium. Eorum argumentum tertium est:

«Non propter reconciliationem ecclesie: quia ut dicunt in prima confessione et absolutione qua absolvitur peccatum, etiam ecclesiae unitur, et sic reconciliatur».

Argumentum quartum sic se habet:

«Item absolutus a curia Romana non remittitur alibi absolvendus ... ergo semel absolutus perfecte reconciliatus est ecclesiae».

Doctor Solemnis ad arg. tertium ita respondet.

«Dicendum quod verum est in proposito casu nostro propter propositum iterato confitendi ecclesiae militanti, quod communiter supponitur in eo et consimilibus esse; quemadmodum vere contritus prius quam veniat ad sacerdotem triumphanti ecclesiae est reconciliatus, sed propter propositum confitendi sacerdoti in ecclesia militanti; ita quod si cadat a tali proposito, nec confiteatur, cadit a reconciliatione iam facta novum peccatum committendo ...».

Ad 4um dicendum

«quod Curia de plenitudine potestatis absolvit ... propterea perfecte reconciliat Ecclesiae».

IOANNES BACHO. — In 4, d. 15, q. 1, a. 3 quaerit —quare oporteat confiteri, si peccatum est deletum in contritione— Doctor Resolutus duplicem affert responsionem, quarum altera sic se habet:

| [94] «Item secundum Hugonem, Goffridum, Raymundum, Ostiensem omnis peccans mortaliter duplici vinculo astringitur: Unum est quo ligatur quoad Deum, et illud in contritione remittitur. Aliud quoad ecclesiam, et hoc per confessionem, et satisfactionem et absolutionem relaxatur. Etiam servatur confessio cum contritione, ut iustitia servetur erga Deum et praelatos ecclesiae, qui sunt membra eius. Unde versus:

Te cor contritum munda confessio restat
Si quaeris quare capiti membrisque tenemur
In caput et membra committis transgrediendo».

B. THOMAS WALDENSIS. — (Antiquitatum fidei catholicae doctrinale. De sacramento poenitentiale). In cap. 143, 1-2 Wicleff ex resurrectione

Lazari ad hanc devenerat haeresim: «*nihil blasphemius quam quod peccatum viantis non tollitur, nisi Romanus Pontifex vel eius Vicarius secundum adinventiones modernas reum absolverit*». Huic haeresi B. Thomas opponit pro more suo interpretationes SS. Patrum, Ambrosii et Augustini, ex quo ultimo sic concludit:

«Ergo nec Christi vivificatio proderit peccatori, si non solvant eum postea, remittendo peccatum eius in conspectu Ecclesiae, Christi ministri».

Wicleff instabat: «si iam coram Deo mundus est, quid post hoc facit Ecclesia?». Waldensis respondet verbis S. Augustini, quae paraphrasticè exponens ait:

«Ipsum Lazarum attende, inquit (Augustinus). Cum vinculis prodit'. Quibus? Illis cum quibus coram hominibus vinculatur quamvis vixerit Christo Deo».

Et paulo post (3) reddens huius rei rationem.

«Non enim sumus ut Angeli Dei, ubi cuncta fiunt et consummantur interius ... Ut ergo glorificetur Deus non tantum coram se, sed item coram hominibus, solvi iubetur peccator, non tantum coram se, sed itam coram hominibus».

In cap. 147, 3 Wicleffi, conviciantis Ecclesiae quod confessionem instituisset ad subiectionem et fallacem obedientiam populi reservandam, et ad omnia arcana et possessiones saecularium exquirendas, B. Waldensis repellit calumniam, ostenditque puram intentionem Ecclesiae in conferendis sacramentis dicens:

{ [95] «Totus victus sacerdotis est remissio peccatorum, secundum illud ad Petrum 'surge Petre, macta et manduca'. Surge Petre in posteris; macta per poenitentiam peccatores, et manduca per sacramentorum collationem, ut remissionem habeant peccatorum. Iam Spiritum S. Cornelius accepit, et sui; iam conceptio gratiarum, et remissio peccatorum a Deo mentes eorum influxit. Sed trajice eos per viscera tua, et remissionem peccatorum indulge tu, ut societati incorporentur Ecclesiae. Hic enim pastus et refectio sacerdotum, per remissiones peccatorum in sacramentis manducare fideles, ut Ecclesiae socientur».

Elucubrationem aggressi sumus eo consilio ut poenitentiae sacramenti intimam ad communionem ecclesiasticam habitudinem vindicarem.

Scrutantes fontes sacrosanctae nostrae fidei perspeximus tum S. Scripturam, tum SS. Patres usque ad S. Augustinum maximo, qui desiderari potest, consensu docuisse communionem Corporis Christi et amicam societatem fidelium esse fructum immediatum remissionis sacramentalis; quinimmo plurimos Patres potestatem alia iustificationis elementa conferendi Ecclesiae veluti abiudicasse vidimus; documenta doctrinae Ecclesiae prioribus saeculis etiam reperimus, quae absque reconciliatione cum Ecclesia sunt incomprehensibilia. Deinde ad Scholasticos aureae aetatis conversi, easdem conclusiones a summis Doctoribus prolatas comprobavimus.

Tantis freti auctoritatibus sententiam recentiorum, iuxta quos christianorum positio in Ecclesia nec peccato immutatur nec remissione sacramentali, non arbitrati sumus ita indeclinabilem, quin fas nobis esset, elementis sacramenti cautius distinctis ordinatisque commodius, fidem Ecclesiae, et veteris et hodiernae, explicare hac formula scientifica, qua diceretur:

Reconciliationem cum Ecclesia esse rem et sacramentum sacramenti poenitentiae.

INDEX

	<i>Pag.</i>
Praefatio	[3]—11
Bibliographia.	[5]—12
Prooemium - Expositio	[9]—16

I. — *Probatur ex Sacra Scriptura*

1° Ex collatione potestatis clavium	[13]—19
2° Ex doctrina et praxi Apostolorum	[19]—24

II. — *Probatur ex traditione*

Praemonitum.	[23]—27
1° Patres ante decretum Calixti.	[23]—27
2° Origenes.	[29]—32
3° Controversia de edicto Calixti	[33]—36
4° Patres occidentales in controversia de lapsis	[38]—39
5° Patres orientales in altera medietate saec. III.	[53]—52
6° Litteratura canonica.	[59]—58
7° Testimonia aevi patristici	[67]—65
8° Controversia adversus novatianenses.	[80]—76
Excursus.	[84]—81

III. — *Comprobatio apud Doctores scholasticos*

S. Thomas.	[88]—84
S. Bonaventura.	[90]—86
Henricus Gandavensis.	[92]—88
Ioannes Bacho	[93]—89
B. Thomas Waldensis.	[94]—89
Conclusio	[96]—91

Notae ab editore additae

¹ «Quoniam igitur natura et ratio iudicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem» (*Conc. Trid. Actorum. Partis Quartae volumen prius. Acta Concilii iterum Tridentum congregati a Massarello conscripta.*) Colligere coeperunt inter alios Aloysius POSTANI et Stephanus EHSSES. Auxit, illustravit, praelo subicere inchoavit Ioachimus BIRKNER. Quo immatura morte praevento opus perfecit Theobaldus FREUDENBERGER. Friburgi, Herder, 1961, p. 351 (= CT, VII/1).

² «Habere iam non potest Deum Patrem qui ecclesiam non habet matrem» (S. CYPRIANI, *De Ecclesiae catholicae unitate*, 6. Ed. M. BÉVENOT, *Sancti Cypriani Episcopi opera* (Corpus Christianorum. Series Latina III. *S. Cypriani opera*, pars I. Turnholt, Brepols, 1972, p. 253).

³ Sess. 14, cap. 1: «Dominus autem sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (Jo. 20, 22 ss.). Quo tam insigni facto et verbis tam perspicuis potestatem remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum patrum consensus semper intellexit, et Novatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magna ratione ecclesia catholica tanquam haereticos exposcit atque condemnavit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta haec synodus probans et recipiens, damnat eorum commentitias interpretationes, qui verba illa ad potestatem praedicandi verbum Dei et Christi evangelium annuntiandi contra huiusmodi sacramenti institutionem falso detorquent». CT, VII/1, p. 344-345.

Can. 3: «S.q.d. verba illa Domini Salvatoris: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt*, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexit, detorsit autem contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem praedicandi evangelium, anathema sit». CT, VII/1, p. 357-358.

⁴ Sess. 14, cap. 6: «Circa ministrum autem huius sacramenti declarat Sancta Synodus, falsas esse et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quae ad alios quosvis homines praeter episcopos et sacerdotes clavium ministerium perniciose extendunt, putantes verba illa Domini: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* (Mt 18, 18); et: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt* (Jo 20, 23), ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue contra institutionem huius sacramenti ita fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata, publica quidem per correptionem, si correptus acquisiverit, secreta vero per spontaneam confessionem cuiuscunque factam». CT, VII/1, p. 350.

Can. 10: «S.q.d. sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christifidelibus esse dictum: *Quaecumque ligaveritis super terram, erunt*

ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo (Mt 18, 18); et: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (Jo 20, 23), quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata, publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquisiverit, secreta vero per spontaneam confessionem, a.s.». CT, VII/1, p. 358.

⁵ «Mt 18, 14: Non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis».

⁶ «Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. - Accipite Spiritum Sanctum. - Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt».

⁷ «Tu es Petrus, et super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam ...».

⁸ «Hi textus citantur in nota 4».

⁹ «Jo 20, 23: Quorum remiseritis peccata - remittuntur eis
quorum retinueritis - retenta sunt».

¹⁰ «Jo 20,23: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.
Mt. 6, 14: si dimiseritis hominibus peccata (eorum), dimittet et vobis Pater».

¹¹ «Mt 16, 19: Quodcumque ligaveris super terram ... erit ligatum et in coelis
Quodcumque solveris super terram ... erit solutum et in coelis».

¹² «Sit tibi sicut ethnicus et publicanus».

¹³ «Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offencula
... faciunt, et declinate ab illis».

¹⁴ «ut tollatur (fornicator) de medio vestrum».

¹⁵ «tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis».

¹⁶ «non commiseri si is qui frater nominatur est fornicator ... cum huiusmodi
nec cibum sumere».

¹⁷ «auferte malum ex vobismetipsis».

¹⁸ «subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate».

¹⁹ «hunc (qui non obedit) notate, et ne commisceamini cum illo».

²⁰ «nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem».

²¹ «peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant».

²² «hos (seipsos amantes, cupidos ... cf. vv. 2-5) devita».

²³ «2 Cor 2, 6-7: Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio haec quae fit a pluribus: ita ut e contrario magis donetis, et consolemini».

²⁴ «obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem».

²⁵ «Cui autem aliquid donastis, et ego: nam et ego quod donavi, si quid donavi....»

²⁶ «Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, iudicare».

²⁷ «... constat certe, baptismi ministrum iudicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus. *Quid enim mihi (inquit Apostolus) de iis, qui foris sunt, iudicare?*». CT, VII/I, p. 345.

²⁸ «ἄμεινον γάρ ἐστιν ὑμῖν, ἐν τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μικροὺς καὶ ἐλλογίμους εὑρεθῆναι, ἢ καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ» - melius enim vobis est in grege Christi parvos et bonae famaе reperiri, quam nimis splendentes spe illius eici. F. X. FUNK, *Patres Apostolici*. Vol. I, Tubingae, In libraria Henrici Laupp, 1901, p. 172-173».

²⁹ «Quotquot enim Dei et Iesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo; et quotquot paenitentia ducti redierint ad unitatem Ecclesiae, et hi Dei erunt, ut secundum Iesum Christum vivant», FUNK, loc. cit., p. 267.

³⁰ «Omnibus igitur poenitentibus remittit deus, si se convertant ad unionem cum deo et ad communionem cum episcopo». FUNK, loc. cit., p. 271.

³¹ Excerpta ex Irenaeo, ita latine sonant:

«Conversae mulieres ad Ecclesiam Dei» (sed est mendosa loci indicatio apud auctorem; verba invenies lib. I, cap. I, 12; ed. Wigan Harvey, I, p. 56).

«Cerdon ... in Ecclesiam veniens et exhomologesim faciens».

«Consummavit ... abstentus a religiosorum hominum conventu» (Ex W. Wigan HARVEY, *Sancti Irenaei ep. lugdunensis, libros quinque adversus Haereses*. Cambridge, 1857, vol. II, p. 17; Saint IRÉNÉE, *Contre les hérésies. III*. Ed. Sagnard (Sources chrétiennes, 34). Paris, du Cerf, 1952, p. 118-120).

³² «Κύριε, φημί, εἰ γυναῖκα ἔχη τις πιστὴν ἐν κυρίῳ καὶ ταύτην εὐρῆ ἐν μοιχείᾳ τινί, ἄρα ἀμαρτάνει ὁ ἀνὴρ συνζῶν μετ' αὐτῆς;» Ed. R. JOLY, *Hermas. Le Pasteur*² (Sources chrétiennes, 53 bis). Paris, du Cerf, 1968, p. 154.

³³ «Οὐ μόνον, φησίν, μοιχεία ἐστίν, ἐάν τις τὴν σάρκα αὐτοῦ μιάνῃ, ἀλλὰ καὶ ὅς ἂν τὰ ὁμοιώματα ποιῆ τοῖς ἔθνεσιν, μοιχᾶται», Ed. R. JOLY, loc. cit.

³⁴ Verba «cum conditione data sibi occurrit», in editione Refoulé, CC, Series Latina, vol. I, 1954, p. 210, ita vertuntur: «cum conditioni datae sibi occurrit».

³⁵ «... πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ κύριος», FUNK, *Patres Apostolici*, I, (cit. nota 28), p. 270.

³⁶ «Περὶ δὲ τῆς προτέρας ἀμαρτίας αὐτοῦ ἐστιν ὁ δυνάμενος ἴασιν δοῦναι. αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ ἔχων πάντων τὴν ἐξουσίαν». Mand. IV, 1, 11. Ed. R. JOLY (cit. nota 32), p. 156 (Versionem latinam hanc offert Funk: «Quod autem prius eius peccatum attinet, est qui mederi potest; ipse enim est, qui habet omnium potestatem», *Patres Apostolici* (cit. nota 28), I, p. 477.

«Περὶ τῶν προτέρων ἀνομιμάτων τῷ θεῷ μόνῳ δυνατὸν ἴασιν δοῦναι· αὐτοῦ γὰρ πᾶσά ἐστιν ἡ ἐξουσία». (Sim. V, 7, 3). Ed. JOLY (cit. nota 32), p. 240.

«(Ὁ κύριος) ἐξαπέστειλε τὸν ἀγγελὸν τῆς μετανοίας εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀμαρτήσαντας εἰς αὐτὸν καὶ ἀνεκαίνισεν ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἤδη κατεφθαρμένον ἡμῶν καὶ μὴ ἐχόντων ἐλπίδα τοῦ ζῆν ἀνεέωσε τὴν ζωὴν ἡμῶν.». Sim. IX, 14, 3. Ed. JOLY (cit. nota 32), p. 322.

³⁷ HARTHL, CSEL, III/2, 1871, p. 647, textum ita legit: «secundum quod ille (deus) misericors et pius est per sacerdotes eius pacem posse concedi».

³⁸ Versionem latinam textus conferas in nota 29.

³⁹ GCS, 30, 1921, p. 478-479.

⁴⁰ GCS, 33, 1925, p. 417.

⁴¹ Trium assertionum graecarum versio latina sic sonat:
«illos qui peccant a suo coetu prohibeat»;
«ut perditos ac Deo mortuos lugent»;
«quasi a mortuis suscitatos recipiunt».

⁴² «Et tu quidem paenitentiam moechi ad exorandam fraternitatem in ecclesiam inducens conciliatum et concineratum cum dedecore et horrore compositum prosternis in medium ante uiduas, ante presbyteros, omnium lacrimas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem, inque eum hominis exitum quantis potes misericordiae inlecebris bonus pastor et benedictus papa contionaris et in parabola ouis capras tuas quaeris?». Ed. E. DEKKERS, CC, Series Latina, vol. II, p. 1304.

⁴³ «... hic autem, qui etiam postea peccavit, deinde poenitentia ducitur, etiamsi veniam assequatur, debet erubescere, ut qui non amplius lavetur in remissionem peccatorum».

⁴⁴ «et erit ei in loco baptismi impositio manus». F. X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, vol. I, Paderborn, Schöningh, 1905, p. 130.

⁴⁵ Novissima verba *De pudic.*, 18, 12, in editione DEKKERS, CC, series latina, vol. II, p. 1318-1319, sic sonant: «quae mauult peccatoris paenitentiam quam mortem».

⁴⁶ «Pharisaei publicanos et peccatores ethnicos admittentem Dominum et cum illis de uictu communicantem indignati mussitabant», DEKKERS, CC, series latina, vol. II, p. 1292.

⁴⁷ «Nam si forte qui apud alium quem congregatur et christianus vocatur quid peccaverit, aiunt, non imputatur ei peccatum, modo Callisti scholae accedat». MG 16, 3385.

⁴⁸ «Haec igitur mirificantissimus Callistus condidit, cuius schola permanet custodiens mores traditionemque, non discernens quibuscum oporteat communicare, sed omnibus sine discrimine communionem offerens», MG 16, 3388.

⁴⁹ «... quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus. ceteris cum ingenti populi suffragio omnia ante gesta remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reservata». Ed. VERGÉS (Fundació Bernat Metge, 44.) Barcelona, 1929, p. 129.

⁵⁰ «... μή οὖν ἀποπεμπώμεθα τοὺς ἐπιστρέφοντας, ἀλλ' ἀσμένως δεχώμεθα, καὶ τοῖς ἀπλανέσιν ἐναριθμώμεν, καὶ τὸ ἐλλείπον ἀναπληρώμεν». MG, 10, 1602.

⁵¹ «... prae oculis habentes in quale abeunt iudicium ... confisi quod, si in hoc mundo solvantur, relaxationem poenarum atque levamen in altera vita sunt adepturi». «... ad Dominum liberi missi fuerant ... expediti, Deoque reconciliati ...».

«... sententias iudicii (proprii) Deo servandas emittit» et peccatoribus «proclamat bonitatem Domini».

⁵² De lapsis in persecutione, et ante vitae exitum praeparare dissolutionem poscentibus, hoc est, in communionem recipi, et post receptionem superviventibus.

⁵³ «Sententias iudicii nostri Deo, ipsi servandas, remitemus, simul proclamantes bonitatem domini».

⁵⁴ «Christi adsores, et regni communicantes, et participes iudicii eius, simul cum eo iudicant».

⁵⁵ «susceperunt et congregarunt et communicarunt cum eis orationes et convivias».

⁵⁶ «Quid nobis faciendum? Nonne unius cordis et unius mentis cum eis erimus et iudicium eorum et gratiam servabimus et bonitatem erga eos qui ab ipsis misericordiam consecuti sunt, ostendemus, an, e contra, iudicium eorum iniustum declarabimus et constituemus nos examinatores sententiae eorum et bonitatem contristabimus et ordinem evertemus?»

⁵⁷ «Recipi in communionem, participare sanctorum, pergere ad perfecta, sedem habere in loco communionis, dignus fieri sanctorum».

⁵⁸ «τοῦ τελείου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου = ultimo et necessario viatico». *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*². Romae, Herder, 1962, p. 11, lin. 28-29.

⁵⁹ «Is cui a Dei benignitate ligandi atque solvendi credita (est) potestas, si clementior fiat ... ad diminuendum poenarum tempus, non erit dignus condemnatione». PG 32, 803.

⁶⁰ «Iis autem qui proditi sunt, et exciderunt, qui et ipsi ad certamen accesserunt, se esse Christianos confidentes, et in custodiam cum tormentis coniecti sunt: aequum est in exultatione cordis vires simul addere, et eis in omnibus communicare, et in orationibus, et in participatione corporis et sanguinis Christi, et sermonis adhortatione: ut qui constantius decertaverint, ipsi quoque supernae vocationis bravio dignentur». MG, 18, 479-482.

⁶¹ «Intente universi pro fratribus nostris in poenitentia versantibus precemur, ut misericordiae studiosus Deus ... [3] condonet ... atque uniat illos restituens in sanctum suum ... [5] ... ut hominum amator Deus ... restituat eos in priorem dignitatem ... consortes fiant sacrosanctorum eius et participes divinatorum mysteriorum, ut redditi digni adoptione consequantur vitam aeternam». MG, 18, 485-487.

⁶² «Omnipotens Deus aeternae ... [10] et restitue illos sanctae ecclesiae tuae in priorem dignitatem ac honorem ...». PG, 18, 487-489.

⁶³ Duae orationes non ad unicum, sed ad diversum pertinent «Ordinem agentibus publicam poenitentiam» Sacramentarii Gelasiani. Cf. L. C. MOHLBERG, *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. Lat. 316 - Paris, Bibl. Nat., 7193, 41/56) (*Sacramentarium Gelasianum*). Roma, Herder, 1960, p. 57 et 58.

⁶⁴ Quatuor textus excerpti sunt ex totidem orationibus quibus constat «Reconciliatio poenitentis ad mortem», in eodem sacramentario, p. 58-59. - Alter vero, in editione Mohlberg sic sonat: «ut huic famulo tuo squalore poenitentiae macerato miseraciones (sic) tuae veniam largire digneris ut nuptiale veste recepta ad regalem mensam, unde eiectus fuerat, mereatur intrare: per ...», *ibid.*, p. 58. Omnia, prae-

terea, in his orationibus, dicuntur non in tertia, sed in secunda persona: «tuae», «res-titue», «admitte», etc.

⁶⁵ Verba quidem Augustini, prout apud PL 43, 511 prostant, haec sunt: «nec prodo, nec negligo: corripio in secreto; pono ante oculos Dei iudicium; terreo cruentam conscientiam; persuadeo paenitentiam».

⁶⁶ «non enim noverunt, non verborum sed operum communionem cum peccatoribus esse vitandam», II, XIV, 3; ed. FUNK (cit. nota 44), vol. II, p. 51.

⁶⁷ «quod post baptismum paenitere non liceat; quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit: immo quod ipsa pereat recipiendo peccantes». Ed. L. RUBIO, *San Paciano. Obras*. Edición crítica y traducción por LISARDO RUBIO FERNANDEZ. Barcelona, Facultad de Filosofía y Letras, Cátedra Ciudad de Barcelona, 1958, p. 80.

⁶⁸ Paragraphus haec conflata est ex Epistula tertia, III, 1 et 3; IV, 1 et 2 (ubi tamen frustra quaereres vocem «donum»), 3 et 5; V, 1. Ed. RUBIO (cit. nota 67), p. 86-88.

⁶⁹ «At etiam in hos seuerus censor inueheris. Dicis ex lege caelesti unum ex mandatis solvere non licere, nec communicare lupis agnos...». *Ep. tertia*, XIX, ; ed. RUBIO (cit. nota 67), p. 11.

⁷⁰ *Epist. tertia*, III, 4; ed. RUBIO (cit. nota 67), 4.

⁷¹ *Epist. tertia*, IV, 5; ed. RUBIO (cit. nota 67), p. 88.

⁷² *Epist. tertia*, XVII, 3. Auctor legit cum Migne, qui sequitur cod. Vat. Reg. Lat. 332; Rubio vero hic sequitur lectionem cod. Grenoble, 262, et Paris, Bibl. Nationale, lat., 2182: «Nec tamen mecum est ille, quem non paenitet, nec parte sanctorum nec pace coniungitur», ed. cit. nota 67, p. 116. Haec lectio videtur concinnior contextui, in quo agitur de iustificanda pace sive communione ecclesiali cum iis qui, etsi peccaverint, non amplius iam peccant quia eos paenitet.

⁷³ Verba ex n. 20 desumpta, catholice ita sonant: Liber Apocalypsis «sub una epistola data ad Ecclesiam Thyatiram duplicem Novatianae heresis confundit et explodit errorem; et paenitentibus enim idolatriae causa fructum promittit et in ecclesia malos non contaminare bonos ostendit». Ed. SOUTER, CSEL, L, p. 215.

⁷⁴ «Haec autem eos prae omnibus scriptis convenit profiteri, quod catholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et sequantur, id est bigamis se communicare et his, qui in persecutione prolapsi sunt» *Conc. Oec. Decr.* (cit. nota 58), p. 9.

⁷⁵ [18] «Tu vero quid ais? Quam legem statuis, o nove Pharisee, ac nomine, non autem animi proposito, pure, ac Novati dogmata cum eadem infirmitate nobis efflans? Poenitentiam non admittis? ... Ne poenitentem quidem Davidem admittis ... Nec ... Petrum? ... Ne martyrio quidem perfunctum admittis? ... Nec eum, qui scelere sese in Corintho devinxit? At Paulus charitatem etiam erga eum firmavit. [19] Ne quis vestrum, quamlibet virtute sua fretus, eo audaciae prorumpat, ut dicat: Noli me tangere, purus enim sum, et quis mihi par? Facile ut nos quoque in splendoris vestri partem veniamus», loc. cit., col. 355-358.

⁷⁶ «Quamobrem propter eos, qui in illa persecutione lapsi fuerant, cum arrogantia una cum suis inflatus eos in communionem nollet admittere, qui post persecutionem poenitentiam susceperant, ad eam se convertit haeresim, nullam ut esse spem salutis assereret, atque unam duntaxat esse poenitentiam. Qui autem post baptismum delinqueret, nullam erga eum misericordiam adhiberi posse». Loc. cit., col. 1018.

⁷⁷ «Quocirca si quis peccato aliquo, quodcumque demum illud sit, occupatus fuerit, huius illum poeniteat. Poenitentiam enim vel post baptismum accipit Deus, si quis forte deliquerit. Quid autem deinceps fiat, solus ipse novit. Inscrutabilia, siquidem, illius iudicia sunt, et investigabiles viae eius; nec ante illius adventum iudicare quemquam oportet». Loc. cit., col. 1026.

⁷⁸ «Hic rursus nos adoriuntur qui tollunt poenitentiam ... illi vero dicunt non esse tutum iis qui peccarunt impartiri mysteria». Loc. cit., col. 143.

⁷⁹ «... vigorem severae illius regulae protulit, eos scilicet qui post baptismum eiusmodi crimen admiserunt, quod peccatum ad mortem divinae scripturae pronuntiant, ad divinorum mysteriorum communionem admitti non oportere, sed ad poenitentiam quidem invitandos esse: remissionis vero spem non a sacerdotibus exspectare eos debere, verum a Deo ...». Loc. cit., col. 102.

⁸⁰ «Nam Novatus, qui eius sectae auctor fuit, poenitentes quidem ad communionem minime admisit: idque solum ab illo innovatum est». Loc. cit., col. 1355.

⁸¹ «spiritualem salutem et ab interiori et ab exteriori procedere». Ed. LEON., v. 15, p. 225, col. 1, lin. 36-37.

⁸² «In illis autem sacramentis quae habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materiae: ut accidit in poenitentia et matrimonio». Ed. LEON., vol. 12, 1906, p. 287, col. 1.

